

TALLINNA ÜLIKOOL

Haridusteaduste instituut

Üldhariduse valdkond

Kaja Nurk

ESIMESES KLASSIS AUDITIIVSETE ÜLESANNETE
RAKENDAMISE VÕIMALUSI VÄÄRTUSPÄDEVUSTE
KUJUNDAMISEKS „KIUSAMISEST VABA KOOL“
METOODIKA TOETAMISEKS

Magistritöö

Juhendaja: MA Sirje Piht

Tallinn 2017

Instituut Haridusteaduste instituut		Valdkond Üldhariduse valdkond
Töö pealkiri Esimeses klassis auditiiivsete ülesannete rakendamise võimalusi väärtuspädevuste kujundamiseks „Kiusamisest vaba kool“ metoodika toetamiseks		
Töö liik Magistritöö	Kuu ja aasta Mai 2017	Lehekülgede arv: 54 Allikaid: 50 Lisad: 7
Referaat Väärtuspädevus on üldpädevustest esmaseks ainevaldkondade ja õppeainete üleseks pädevuseks, millele tuginevad oma töös õpetajad (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Seega peavad õpetajad võimalikult varakult alustama teadliku väärtuskasvatusega, et õpilastes kujuneksid soovitud väärtushoiakud. Probleem seisneb hilises sihipärase väärtushoiakute kujundamises või kujundamata jätmises, mis võib osutuda hiljem raskesti muudetavaks. Väärtushoiakute kujundamine on kiusamisvastane ennetustöö. Väärtused, mida õpilastes kujundatakse on võetud „Kiusamisest vaba“ programmist (Rasmussen, Bogeskov & Mygind, 2013). Nimetatud programmi mõju ja kasutegurit on Eestis uuritud korduvalt (Nigulas, 2015; Nagel, 2014; Viira, 2016), vaatamata sellele esineb koolides kiusamist ja ennetustöö on vajalik. Probleemist lähtuvalt on magistritöö kirjutaja eesmärk luua väärtuskasvatuse teemasid toetav auditiiivne õppematerjal. Arendusuuringu raames kasutati kombineeritud uurimismeetodi ettevalmistavat järjestikust mudelit (Creswell, 2015). Tuginedes vaatlustulemustele ja probleemide kaardistamisele selgus, et kuulamisoskust on 1. klassi õpilastes kõige rohkem vaja arendada. Uuringu käigus rakendati koostatud auditiiivseid kuulamisülesandeid väärtuspädevuste kujundamiseks. Seejärel teostati fookusgrupi intervjuud, et selgitada, kuidas mõistavad õpilased väärtusi – sallivus, hoolivus, austus ja julgus. Samuti analüüsiti, kuidas teadlikult nimetatud väärtuste õpetamine õnnestus siduda õppetöösse. Tulemustest selgus, et autori poolt koostatud auditiiivsete ülesannete kasutamine õppetöös tõstis õpilaste teadmisi väärtustest ja väärtushoiakud klassis paranesid. Koostöised õppevormid, kus arutleti ja leiti lahendusi auditiiivsetes ülesannetes püstitatud arutlusküsimustele, arendasid õpilastes soovitud väärtushoiakuid. Magistritöö uuringust tulenevalt leidis kinnitust töö eesmärk, et loodud auditiiivsete ülesannete abil on võimalik toetada soovitud väärtuste kujundamist.		
Võtmesõnad: väärtuspädevus, väärtuskasvatus, väärtushinnangud, väärtused, kiusamise ennetamine, „Kiusamisest vaba kool“, auditiiivsed ülesanded		
Keywords: competence of values, values education, value judgement, values, bullying prevention, „Free from Bullying“, auditory tasks		
Töö autor: Kaja Nurk		allkiri:
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: MA Sirje Piht		allkiri:

Institute School of Educational Sciences		Domain General Education
Title Use of auditory tasks rising competence of values to support methodology of the “Free from Bullying” program among first-grade students		
Classification Master Thesis	Month and year May, 2017	Number of pages: 54 Sources: 50 Appendix: 7
Abstract A competence of values is the primary subject among general values, on which teachers base their work (primary school national curriculum, 2011). Thus, teachers must start with conscious value education, so that desired values would improve within students as early as possible. The problem lies in the late or no purposeful development of value attitudes, which may be difficult to modify later. Development of proper value attitude is in the prevention for bullying. The values that students are shaped into are taken from "Free from Bullying" program (Rasmussen, Bogeskov & Mygind, 2013). The impact and efficiency of the program has been studied in Estonia repeatedly (Nigulas, 2015; Nagel, 2014; Viira, 2016), despite the effort bullying is still present in schools and prevention is necessary. Due to the continuous problem, the aim of the master's thesis writer is to develop auditory tasks to support the themes of values education. Mixed Methods Research (Creswell, 2015) was used as the framework of current development survey. Based on the observations and problem mapping it turned out that among the first-grade students listening skills need to be developed the most. Auditory tasks created during the studies where used to rise value of competences. After what focus group interviews were conducted to find out how students understand the values such as tolerance, caring, respect and courage. Also, it was analysed how to purposefully implement teaching of the named values to studies. The results showed that the use of the auditory tasks, raised the knowledge of the values among the students and the value of competences improved in the class. Cooperation-learning forms during which students discussed subjects set in auditory tasks developed desired values. The aims set with current Master's thesis work where confirmed, the developed auditory tasks can be used to support the growth of the desired values.		
Keywords: the value of competence, values education, value judgement, values, bullying prevention, „Free from Bullying“, auditory tasks		
Author: Kaja Nurk		Signature:
Allowed to defend Supervisor: MA Sirje Piht		Signature:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1 VÄÄRTUSPÄDEVUS JA VÄÄRTUSKASVATUS	10
1.1 Väärtuspädevuste kujundamine	13
1.2 Väärtuskasvatus läbi muutunud õpikäsituse	15
1.3 Väärtuskasvatus 1. klassis läbi auditivse õppimise	16
2 VÄÄRTUSED	20
2.1 Väärtuste mõiste	21
2.2 Väärtused kui moraali alustalad ja koolirõõmu tekitajad	24
2.3 Väärtuste tutvustus, tuginedes projektile „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“	26
3 UURIMUSE METOODIKA	29
3.1 Valimi kirjeldus	30
3.2 Andmekogumismeetodid	31
3.3 Uurimuse protseduur.....	34
3.4 Uurimuse analüüs	35
3.4.1 Vaatluse tulemused ja probleemide kaardistamine	36
3.4.2 Eelküsitluse tulemused auditivsete ülesannete kasutamisest koolitunnis ja väärtushoiakute hinnang.....	37
3.4.3 Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu analüüs	43
ARUTELU	51
ALLIKAD	55
LISA 1 – EELKÜSIMUSTIK ÕPILASTELE	
LISA 2 – KUULAMISÜLESANDED JA TÖÖLEHED	
LISA 3 – POOLSTRUKTUREERITUD FOOKUSGRUPI INTERVJUU KÜSIMUSTIK	
LISA 4 – VAATLUSLEHT	
LISA 5 – TRANSKRIPTSIOON ÜHEST INTERVJUUST	

LISA 6 – AUDITIIVSETE ÜLESANNETE SOORITUSE STATISTIKA

LISA 7 – LASTE JOONISTUSED HEAST KAASLASEST

SISSEJUHATUS

Väärtuste kujundamine algab kodust. Laps õpib eeskujude järgi ja lapsevanem on esimene eeskuju, kelle järgi laps oma sihiseade joondab. Traditsiooniline käskude, keeldude jagamine enam ei toimi, sellega peaksid arvestama lapsevanemad ja samuti ka õpetajad.

Järgmiseks eeskujuks peale vanemate on lapsele õpetaja. Koolis hariduse andmine ei ole ainult teadmiste edastamine, vaid ka isiksuse kasvatamine. Seega peab kool edastama lapsele väärtusi ja seda peab tegema eesmärgistatult läbi väärtuskasvatuse, et lapses kujuneksid ühiskonnas soovitud väärtushoiakud. (Põder, Sutrop & Valk, 2009, 7.) Sihiteadlik väärtuskasvatus peab toetuma riiklikus õppekavas ettenähtud väärtuspädevuste kujundamisele. Pädevused hõlmavad endas teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Väärtuspädevus koos kultuuripädevusega on üldpädevustest esmaseks ainevaldkondade ja õppeainete üleseks pädevuseks, millele tuginevad oma töös õpetajad. (Põhikooli riiklik õppekava, 2011) Seega peavad õpetajad koheselt alustama teadliku väärtuskasvatusega, et koolitulevates õpilastes kujuneksid soovitud väärtushoiakud. Koolitulev õpilane saab selles vanuses teadlikuks oma väärtushoiakutest, oskab neid kaasõpilaste väärtushoiakutega võrrelda ja hakkab analüüsima, miks ta teatuid asju väärtustab ja miks on vajalik just nende väärtuste järgi elada. Eeldatavalt mõistab ta, mida teatud väärtuste omaksvõtt toob kaasa klassikollektiivis ja ka tema isiklikus elus. (Põder jt, 2009, 10; Valk, 2012.)

Väärtusi ja väärtuskasvatust hariduselus on uuritud laialdaselt. Üheks suunaks väärtuskasvatuse uurimises on ennetada kiusamise teket Eesti koolides. Sellekohaseid uuringuid on teinud lasteaia baasil Veerme (2013), kuna 2010. aastal käivitus MTÜ Lastekaitse Liidu poolt projekt „Kiusamisest vaba lasteaed“. Kooli baasil on uurinud Nigulas (2015), kuidas koolikiusamise ennetamise projekti „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ koolides käivitus. Siinmaa (2016) on uurinud, kuidas lapsevanemaid kaasati kiusamise ennetustöösse koolis, Viira (2016) uuris kiusamise ennetamise võimalusi I kooliastmes ja 2. kl õpilaste arusaamist kiusamisest. Antud töödest selgus, et nimetatud projekt, mis toetub Taani Kuningriigist 2007. aastal alguse saanud ennetusprogrammile „*Fri for mobberi*“, sobib Eesti lasteaedadele ja koolidele. Uurimustest selgus, et nendes

lasteaedades ja koolides märgatakse probleeme tekitavaid olukordi kergemini, lapsed olid käsitlevatest väärtustest (hoolivus, austus, sallivus, julgus) teadlikumad ja oskasid neid rohkem väärtustada. (Veerme, 2013; Nigulas, 2015; Siinmaa, 2016; Viira, 2016.) Tulemused nimetatud uurimistöodes olid küll positiivsed ja „Kiusamisest vaba kooli“ metoodikaga tegelenud õpilased teadsid käsitlevate väärtuste tähendusi, kuid Nigulase (2015, 54–55) tööst selgus, et õpetajad ei olnud endale püstitanud teadlikult väärtuskasvatuse võimalusi. Muutunud õpikäsituse raames peab õpetaja lähtuma võimalusest läbi probleem- ja avastusõppe seada sihid ka väärtuskasvatuse kujundamisse lapsest lähtuvalt.

Erinevad uuringud, mis tuginevad „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ programmile on tõestanud, et Eesti koolides esineb kiusamist (Nigulas, 2015; Nagel, 2014, Viira, 2016). Samuti on käivitunud Eestis 2013. a programm „Kiusamisvaba kool“ (KiVa). Programm on algselt loodud Soomes Turu Ülikoolis teaduspõhise kiusamisvastase programmina. Selle programmiga on liitunud juba käesolevaks aastaks ligi 40 kooli. Igal kevadel viiakse nendes koolides läbi anonüümne õpilasküsitlus kiusamise teemal. Programmi kasutavates koolides on kiusamine vähenenud 17%–22%. Viimasest uuringust tulenes, et 2016. a 5000st õpilasest on tundnud end kiusamisohvrina 860 õpilast. (Õpilasküsitlus kinnitab, et KIVA programmi koolides väheneb kiusamine järjepidevalt, 2016.) Seega endiselt esineb koolides kiusamist. Ka käesoleva töö autor on koolis kokku puutunud erinevate kiusamisvormidega. Olles olnud klassijuhataja 6.–9. klassini, tuli sekkuda nii füüsilise kui vaimse kiusamise tõkestamiseks. Liiga hiline sekkumine tõrjutusse, mis oli alguse saanud algklassides, ei andnud pakutud lahendustest hoolimata soovitud tulemust. Õpilased ei ütelnud ega teinud enam midagi silmnähtavalt valesti, kuid tõrjutus paistis suhtlemispassiivsusest ehk mittesuhetlemisest teatud õpilastega ikkagi välja. Mõned õpilased olid sallimatud, ei arvestanud teiste õpilaste erisustega. Samuti ei hoolitud üksteise tunnetest. Tihti öeldi üksteisele halvasti, ka täiskasvanutega suheldes oldi üleolevad, vaidlushimulised vaidlemise pärast. Klassis puudus austus üksteise ja õpetajate vastu. Hoolivus teistest oli visa tekkima. Õpilased olid julged oma arvamuste avaldamisega, julged õppetöises abikäsimises, julged üksteist (valikuliselt) kaitsma, kuid neil puudus julgus näidata üles hoolivust tõrjutud kaasõpilase suhtes.

Nüüd on töö autor alustanud koostööd 1. klassi õpilastega. Kuna eelnev õpetajakogemus on näidanud kiusamisprobleemi olemust ja hilise sekkumise negatiivseid tagajärgi, on magistritöö autor seadnud eesmärgiks ennetada kiusamise tekke võimalusi õpetatavas

klassis. Sellest lähtuvalt on seatud õpetajatöös eesmärgiks alustada teadlikult väärtuspädevuste järjepideva kujundamisega ja seda esimestest tundidest alates. Väärtuspädevuste kujundamine toimub teadliku eesmärgistatud väärtuskasvatuse abil, et vältida kiusamisprobleemide teket. Ennetustöös tegeletakse vaidluste ja lahkarvamustega, mängudest tulenevate erimeelsustega, situatsioonide lahendamise ja jms.

Käesoleva magistr töö kirjutaja lähtub **probleemist**, et väärtushoiakute kujundamata jätmise või nende vähene käsitlemine võib osutuda hiljem raskesti muudetavaks. Pealegi 1. klassis tekkivad suhted ja väärtushoiakud panevad aluse kogu järgnevale kooliajale. Järelikult on vajalik teadlik lähenemine ja eesmärgistatud väärtuskasvatus, et areneksid üldinimlikud väärtused. Seetõttu keskendub magistr töö autor võimaluste leidmisele, mis loimuksid õppetundide teemadega ja toetaksid eesmärgistatud väärtuskasvatuse läbiviimist, mille käigus kujuneksid soovitud väärtuspädevused.

Klassikollektiivi kujunemine algab 1. klassis ja suhete tekkimine ning üksteisega läbisaamine on pidevas muutumises, sest alles õpitakse üksteist tundma ja erisustega harjuma. Rakendub väärtuskasvatuses „Mina ja meie“ tasand (Valk, 2012), kus olulisel kohal on head kombed, lugupidamine, hoolivus, austus teiste suhtes, eneseväärikuse arendamine, empaatilisus, osalusjulgus, sallivus erisustesse. Tuginedes probleemile on magistr töö kirjutaja **eesmärgiks** luua õppematerjal, mis toetaks eelpool nimetatud väärtuskasvatuse teemasid.

Magistr töö autor on valinud väärtuskasvatuse läbiviimiseks alustood „Kiusamisest vaba“ programmist (Rasmussen, Bøgeskov & Mygind, 2013). Igapäevases õppetöös klassis lähtutakse „Põhikooli riikliku õppekava“ (2011) väärtuspädevuste kujundamisest. Sellest tulenevalt püstitatakse magistr töös kaks uurimisküsimust.

- Kuidas mõistavad õpilased väärtusi sallivus, austus, hoolivus ja julgus?
- Kuidas siduda teadlikult nimetatud väärtuste õpetamine erinevatesse õppetundidesse, et tagada väärtuspädevuste kujundamine?

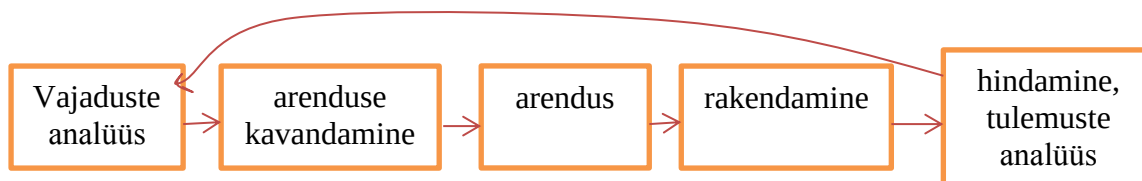
Arvestades magistr töös püstitatud eesmärki on uurimistöös seatud järgmised ülesanded:

- teostada vaatlus 1. klassi õpilaste väärtushoiakute ja oskuste hindamiseks;
- leida ja töötada läbi toetav teaduslik kirjandus väärtuspädevustest lähtuvalt;

- analüüsida õpilaste arusaamist väärtusmõistetest sallivus, austus, hoolivus ja julgus;
- koostada toetav õppematerjal tuginedes väärtuskasvatuse ja lõimingu põhimõtetele;
- õppematerjali testimine 1. klassi õpilaste hulgas;
- analüüsida õppematerjalist tulenevat kasutegurit õpilaste väärtushoiakute kujundamises.

Uurimisprobleemist, -küsimustest ja eesmärgist lähtuvalt on uurimisobjektiks 1. klassi õpilased. Valimi moodustavad Audru Kooli 1.a klassi õpilased, kes on valitud uuringusse mugavusvalimi raames, kuna neid õpetab käesoleva magistritöö autor.

Antud magistritöö on arendusuuring, mille raames luuakse praktiline lahendus väärtuspädevuste kujundamiseks (joonis 1). Arendusuuringus kasutatakse kombineeritud uurimismeetodi ettevalmistavat järjestusmudelit. (Creswell, 2015; Sillaots, 2017.)

Joonis 1. Arendusuuringu protsess

Magistritöö koosneb kolmest peatükist ja need omakorda alapeatükkidest. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade väärtuspädevusest ja väärtuskasvatusest. Uuritakse, kuidas väärtuspädevus kujuneb ja kuidas väärtuskasvatust käsitletakse läbi muutunud õpikäsituse. Keskendutakse väärtuse mõistele, leitakse seoseid väärtuste omandamise ja koolirõõmu vahel. Töö empiirilises osas põhjendatakse uurimismeetodi valikut, tehakse ülevaade valimist, andmekogumismeetoditest, uurimuse protseduurist. Lõpuks edastatakse uurimuse analüüs. Arutlevas kokkuvõttes antakse ülevaade püstitatud eesmärgi täituvusest.

Lisadest on leitavad andmekogumismeetodite blanketid, koostatud praktilised auditiivsed ülesanded koos töölehtedega ja ülevaatlikud tabelid andmeanalüüsist.

1 VÄÄRTUSPÄDEVUS JA VÄÄRTUSKASVATUS

Selles peatükis selgitatakse mõisteid väärtuspädevus ja väärtuskasvatus. Tuuakse välja mõistetevahelised seosed. Peatükist saab lühiülevaate erinevates riikides hariduselus käsitlevatest väärtuskasvatuse suundadest ja põhimõtetest.

Tänapäeva kiiresti muutuv maailmas on vajalik suurem tähelepanu väärtuspädevuste arendamisele koolis, et selle läbi tagada üldinimlike püsiväärtuste kujundamine. Kuna maailm muutub kiiresti, ei ole võimalik kaasa anda kindlat pagasit käitumisreeglitega. Noored peavad olema suutelised kiiresti orienteeruma ja tegema vajalikud otsused. Kui kinnistunud on üldinimlikud kultuuri- ja väärtuspädevused, siis reeglina tehakse sellest lähtuvalt ka õiged otsused. (Valk, 2012.) See kajastub ka koolielus. Kui laps satub klassis probleemsesse olukorda, siis ta tugineb varasemalt kujunenud väärtuspädevustele ja vastavalt ka tegutseb.

Väärtuspluralismist johtuvalt on oluline, et säiliks kriitiline meel väärtuskasvatuses erinevate väärtuste tähtsustamisel. Oluline on meeles pidada meie ajaloolis-kultuurilist keskkonda ja moraalseid tõekspidamisi läbi aegade.

Erinevate riikide väärtuskasvatustest saab õpetaja kriitiliste hinnangute abil valida oma igapäevatoösse mõtteid ja võtteid väärtuskasvatuse praktiliste tegevuste teostamiseks õppetunnis ja tunnivälistes tegevustes. Erinevates kultuurikeskkondades on väärtuskasvatuses meie ühiskonnaga vägagi palju sarnaseid jooni, kuid on ka erinevusi.

Tartu Ülikooli ja Helsingi Ülikooli dotsent Valk (2012) on tutvustanud oma artiklis teiste riikide väärtuskasvatuse põhimõtteid. Soomes on väärtuskasvatus läbivaks teemaks kõigis õppeainetes. Õppekavas on määratud selleks ka vastavad õppeained, mis otseselt väärtuskasvatust toetavad. Põhikoolis on näiteks usuõpetus või maailmavaateõpetus, terviseõpetus, gümnaasiumiastmes veel psühholoogia, ühiskonnaõpetus ja filosoofia. Eestiski on väärtuskasvatus läbivaks teemaks kõigis õppeainetes. Koolile on aluseks riiklik õppekava, mis on mitmekihiline, lõimitud läbi erinevate tasandite. Läbi selle taotletakse terviklikkust. Õpilastele on oluline tervikliku maailmapildi loomine, mis toimub organiseeritud tervikliku õppesisu abil. Õppekava lõiming on mitmetasandiline. Õppekava

lõimingu tagavad aineteülesed läbivad ideed ja eesmärgid, mis toetavad õppekava alusväärtusi ja õppe- ning kasvatusesemärke. Läbi nende põhimõtete jõuavad õpilasteni ka väärtuskasvatuse põhitõed. (Kuusk, 2010, 6–10.)

Jaapanis on eriliselt suurt tähelepanu kõlbelisele kasvatusele hakatud pöörama alates 1980. aastatest, siis toimus pööre akadeemiliste teadmiste kesksuselt kooli väärtuskesksusele. 2002. a võeti Jaapanis vastu õppekava, mis on suunatud väärtuskasvatusele, mille kohta kasutatakse ütlust „südameharidus“. Kasvatust iseloomustab kompleksne lähenemisviis. Oluline on süsteemsus ja regulaarsus. Õpetuseks on eraldatud eraldi tunnid, kuid kõlbelisest kasvatusest on läbi põimitud ka teised õppeained. Kompleksne lähenemine kaasab ka kogu klassi- ja koolivälise tegevuse. Jaapani koolide erijooneks on alates kolmandast klassist integreeritud õpetus kuni 110 tunniga aastas, kus teemad on kooli otsustada. Soovitavad teemad on: kultuuride vahelised suhted, keskkond, infotöötlus, terviseõpetus jne. Eraldi õppetunnid on kogetu analüüsimiseks ja mõtestamiseks. (Valk, 2012.) Sarnasusi leidub Jaapani õppekava ja Eesti õppekava juures lõimimise lähtepunktist. Oluline on siduda ainepõhiselt õppekava erinevaid valdkondi, kasutades selleks nii üldpädevusi, võtmepädevusi või ülekantavate oskuste abil tagada õppekava järgimine. See on oluline tervikpildi saamiseks meid ümbritsevast.

Ameerika Ühendriikides toimub väärtuskasvatus kaudselt, mis on läbi põimitud kogu kooli tegevusest, nii kooli missioonist, tundidest kuni õpilaste ja õpetajate vaheliste suhteni. Selline lähenemine saavutatakse meeskonnatöö tulemusel, väärtuskasvatuse maatriksi väljatöötamise ja praktika abil. (Valk, 2012.) Eesti uues õppekavas leiab põhjalikult käsitlemist teema „Väärtused ja eetilisus“. Eesmärgiks on väärtuste ja eetikanormide tundmaõppimine, analüüsimine, tõekspidamiste arengu toetamine, eneseväärikuse ja konfliktsituatsioonide lahendamine, vastutustundlikkuse ja käitumise arendamine ehk väärtuspädevuste kujundamine. Õppekavas on eraldatud selleks ainevaldkond „Inimene ja ühiskond“, kuid väärtuskasvatus on läbiva teemana käsitletav kõigis õppeainetes (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Väärtuskasvatus on ka Eestis meeskonnatöö, mis on kajastatud kooli õppekavas ja arengukavas, tegevus on järjepidev ja rõhuasetused kooliastmetes on eraldi välja toodud. Meeskonnatöö lähtub õpilaste, õpetajate ja lastevanemate koostööst. (Valk, 2012.) Meeskonnatöö Eestis vajab aga veel harjumist. Õpetaja peaks julgemalt kaasama vajadusel kolleegi, tugispetsialistid ja lapsevanemad oma tööprotsessi.

Väärtuskasvatus ei ole ühesuunaline selgeks õpetamine, vaid laiapõhjaline tegevus, mis toimub järjepidevalt pikema aja vältel. Selle tegevuse käigus juhitakse tähelepanu mõttevabadusele ja kaasatakse õpilasi tegevustesse ja aruteludesse. Läbi positiivsete praktiliste tegevuste kinnistuvad käitumiskalduvused. Väärtuskasvatust õpetatakse nii üksikisiku kui ka klassi tasandil. (Sutrop, Harri-Loit & Jung, s.a.) Väärtuskasvatus on protsess, mille käigus õpilased omandavad õpetatavad väärtused, olles seejuures paindlikud, kuid säilitades oma kõlbelise loomuse. Õpilased peavad selleks osalema aktiivselt suhetes väärtusküsimustega ehk õppeülesannetega, seeläbi teadlikult oma teadmisi väärtuskasvatuses arendama. Väärtuskasvatuse ülesanded on järgmised:

- enda ja teiste väärtuste äratundmine ja märkama õpetamine ehk teadmine, kus väärtused avalduvad;
- oskus väärtusi reflekteerida - väärtuste headuse olemus ja nendest tulenevad tagajärjed;
- vooruste praktiseerimine, mille tulemusel kujunebki iseloomulik käitumine;
- väärtuste peegeldamine, sest läbi tagasiside toetatakse moraalsel arengut. (Sutrop, 2009, 58.)

Tänapäeval on teoreetiliste arutluste ja lähenemispunktides käsitletavat vaatenurgad:

- iseloomukasvatus – valikus teatud iseloomuomadused, mida kasvatada soovitakse; esiplaanil isiksuse terviklik areng; nimetatud ka kõlbluskasvatuse edasiarendatud variandiks; tegutseja kesksel positsioonil; sobiva keskkonna loomine; kasutatakse rohkem kristlikes ja waldorfkoolides; keskseks väärtuseks hoolivus;
- ratsionaalne väärtuskasvatus – autonoomse moraalse tegutseja ja reflekteeriva arutelu seos; kohustuste mõistmine; reeglitest kinnipidamine; täiskasvanud on laste arengu suunajad; keskne väärtus õiglus;
- holistlik lähenemine eetilisele kasvatusle ehk selitamine – integratsioon arutlusvõime ja iseloomukasvatuse vahel; õpetajapoolne surve puudub; läbi tehniliste oskuste omaenda väärtusteni jõudmine, inimese enda minast lähtuv; eneserefleksioon; keskseks väärtuseks eneseteadlikkus (Schihalejev & Jung, 2012, 14–20; Sutrop, 2009, 58–60);
- juurutamine – õpilastepoolne väärtushinnangute omaksvõtt; käskude ja keeldude omaksvõtmine; kasutatakse nii karistusi kui ka tunnustamist; aluseks normatiivne

lähtekoht; keskseks väärtuseks sõnakuulelikkus (Schihalejev & Jung, 2012, 15–16).

Kuidas neid vaatenurki koolis käsitleda on iga aineõpetaja pedagoogilistest pädevustest sõltuv. Samuti on õpetaja kogu oma eeskuju ja käitumisega õpilaste väärtuste kujundamisel eeskujuks. Teadlik väärtuste kujundamine ehk väärtuskasvatus on efektiivne siis, kui õpetaja kasutab erinevaid õppemeetodeid mis toetavad, kujundavad ning kinnistavad väärtuspädevusi. Iga erinev meetod teeb õppetunni põnevamaks ja huvitavamaks. Väärtuskasvatuse meetodi kasutamine peab olema eesmärgistatud sihist, millist väärtust soovitakse mõjutada või arendada. (Schihalejev & Jung, 2012, 14–20.) Omandatud väärtuste abil kujuneb väärtuspädevuste kogum, mis annab õpilasele oskuse toime tulla erinevates olukordades.

1.1 Väärtuspädevuste kujundamine

Väärtuspädevuste kujundamine on kajastatud „Põhikooli riiklikus õppekavas“ (2011) ja seetõttu on õpilaste pädevuste kujundamine kohustuslik igale õpetajale. 2011. aastal toodi õppekavasse sisse üldpädevuste kujundamine. Üldpädevuste loetelus on õppekavas 1) kultuuri- ja väärtuspädevus, 2) sotsiaalne ja kodanikupädevus, 3) enesemääratluspädevus, 4) õpipädevus, 5) suhtluspädevus, 6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogia pädevus, 7) ettevõtlikkuspädevus, 8) digipädevus. Käesolev magistritöö lähtub eeskätt väärtuspädevuse kujundamisest.

Väärtuspädevus hõlmab endas hinnanguid inimsuhetele ja tegevustele üldkehtivatest moraalinormidest lähtuvalt. Samuti on oskus üldkehtivatele moraalinormidele tuginedes tajuda teisi inimesi enda kõrval ja väärtustada seotust teiste inimestega. Kuna väärtuspädevus on tihedalt seotud keskkonna ja kultuuriga, siis oluline on väärtustada looduskeskkonda, harjuda ja sallida teiste rahvaste kultuuripäranditega, arendada ja austada enda ja teiste loomingud ja ilumeelt. (Põhikooli riiklik õppekava, 2011.) Kõigele eelnevale tuginedes loob iga kool oma õppekava ja õppekavast lähtub iga õpetaja. Oluline on, et õpetaja mõistaks väärtuspädevuste sisulist mõõdet, sest üldpädevuste uuringust tulenes tõdemus, et õpetajate hulgas on teadmatust või ebakindlust väärtuspädevuste mõistmises. Seega on väga oluline, et õpetajad end väärtuspädevuste sisuliste arusaamadega kurssi viivad, sest muidu ei oska nad eesmärgistatult väärtuspädevusi lastele õpetada. (Tulviste, 2015.)

Väärtussüsteemi väljakujunemine on pikaajaline protsess. Protsess algab küll kodust, aga lapse vanuse kasvamisega kasvab väärtuspädevuse arendamise tähtsus koolis. Väärtuste arengus toimub suunamuutus tänu lasteaia ja koolikeskkonnale, aga ka kaaslaste ja meedia mõjutustele. (Tulviste, 2015.) Seetõttu ongi õpetaja roll mõtestada lahti väärtuspädevuste osaoskused. Leida sobivad arengusuunad ja teed, kuidas need suunad igapäevase tööga seostuvad. Pädevuste õpetamisel peaks analüüsima, kuidas siiani on pädevusi mõistatud. Tähtis on õpetaja hoiakute ja uskumuste analüüs ja määratlus, et üldkehtivatele moraalinormidele tuginedes leida võimalused juba rakendatud teadmisi teisiti kasutada ja õpilastele omasemaks muuta. Kui analüüsist tulenevalt on väärtuspädevuste mõistmise tase selginenud, oleks vaja hinnata, kuidas õpilased on väärtuspädevusi juba omandanud, millised on laste teadmised ja millised on vajakajäämised. Kui vastav analüüs on tehtud, saab rakendada erinevaid meetodeid, et kinnistuksid soovitud osaoskused ja hoiakud väärtuspädevusi silmas pidades. (Arro & Malleus, 2015.) Eelnevast lähtus ka käesoleva magistritöö autor, kui ta hakkas looma auditivseid ülesandeid väärtuspädevuste osaoskusi silmas pidades.

Väärtuspädevuste kujundamine ei ole ühe tunni ja ühe õpetaja töö. Efektiivsem tulemus saavutatakse koostöös. Teadlik väärtuspädevuste kasvatamine ei tohiks toimuda loenguvormis vaid arutluse vormis. Õpilased tuleb kaasata aruteludesse, anda võimalusi arvamuste avaldamiseks ja tagajärgede analüüsimiseks. Tulemuslikumad saavutused tekivad siis, kui õpetada läbi positiivse võtme. Analüüsida läbi positiivsete eeskujude tagavad õpetuslikult suuremat mõju kui negatiivsed näited. Seega tuleks aruteludes keskenduda muutustele situatsioonides, suhtumistes, käitumistes, kui keegi käitus hästi, tõttas appi või sekkus kiusamisse. (Tulviste, 2015.) Erinevad kirjanduslikud tekstid toetavad väärtuspädevuste üle arutlemist. Seega on magistritöö kirjutajal alust arvata, et tema loodavad auditivsed ülesanded ja nendes leiduvad situatsioonid, tagavad õpilastes väärtuspädevuste kujunemist. Kuna väärtushoiakute muutumine ei toimu koheselt peale tunnis käsitletud teemat, siis korduv ja korduv suunamine ning isiklik eeskujude kujundavad märkamatult pisikeses koolilapses tekkivaid arusaamu õigest ja soovitud käitumisest. Positiivne ja kiitev õppeprotsess kiirendab lapses soovi käituda nii, et olla taas kiituse vääriline.

1.2 Väärtuskasvatus läbi muutunud õpikäsituse

Selles alapeatükis antakse ülevaade muutunud õpikäsitusest. Tuuakse välja võimalused, kuidas läbi muutunud õpikäsituse sihiteadlikult väärtuskasvatust teostada.

Muutunud õpikäsitus on teema, mis on aktuaalne tänapäeval koolis õpilasi õpetades. Õpetaja peab arvestama oma tööd tehes, et lapsi õpetades toimub õppeprotsessi käigus uute teadmiste loomine, tunnetamine ja omandamine. Õpetaja suunab õpilasi uurima ja katsetama, et läbi tulemuste kinnistada teadmised. Muutunud õpikäsitus toetab probleemide lahendamist, mis meid igapäevaelus ümbritsevad. Seega peab õppeprotsess tagama teoreetiliste teadmiste abil probleemidele lahenduse leidmise. Õppeprotsess toimigu erinevate ainete lõimimises kui ka ainesiseses lõimimises. Õpilastele tuleb läheneda individuaalselt, suurendades nende õppimistahet. Sellele aitavad kaasa erinevad koostegutsemise vormid – gruppitööd, projektitööd, nii klassisisesed, koolisisesed või koolide vahelised. Kõigele sellele tuginedes tuleb silmas pidada ka väärtuskasvatust, mis samuti toimub lõimitult läbi erinevate õppeainete, läbi erinevate probleemilahenduste ja situatsioonide.

Tähtis ka õpikeskkonna loomine koolis, mida rõhutas ka Ruus oma ettekandes „Muutunud õpikäsitus“ (2015). Loodud keskkond, mis õpilasi ümbritseb, toetab otseselt väärtuskasvatuse erinevaid tõekspidamisi. Muutunud õpikäsitusele tuginedes peab õpikeskkonna loomisel kesksel kohal asetsema õpilane. Keskkonna loomisel tuleb lähtuda sellest, et õpilasel tekib, säilib või tõuseb õpimotivatsioon. Koostöises õppimises õppijad toetavad ja ergutavad üksteist, seega peaks motivatsioon õppimisse tõusma, õpilastes kujundatakse õpipädevuse arengut. Õpikeskkond ei pea alati toimima vaid koolis. Õpetaja peaks julgelt tegema koostööd muuseumite, loodusmajade, kunstikeskuste jt võimalustega. Samuti annab see võimaluse kasutada erinevaid õpimeetodeid. Üheks suurepäraseks võimaluseks on mitmekesistada õpetamist läbi auditivsete ülesannete. Sellega arendatakse ühte suhtluspädevuse vormi, kuulamisoskust. Kuulamisoskuse arendamise kaudu väärtustatakse austust ja lugupidamist kaaslaste suhtes.

Muutunud õpikäsituse eesmärgiks on, et õpilane suudaks õppetunnis õpitut rakendada ka siis, kui tekivad probleemsed ülesanded erinevates olukordades. Eesti õppekava on koostatud nii, et võimalik on õpetada teemasid, mis läbivad õppeaineid ehk on aineteülelised. (Kuusk, 2010.) Näiteks, kui loodusõpetuses käsitletakse 1. klassis elu metsas

ja inimmeelte kaasabil erinevaid teadmisi tutvustatakse, on antud teema käsitletav ka muusikaõpetuses, kunstis, tööõpetuses, eesti keeles kui ka matemaatikas. Tunnused ja mõisted korduvad erinevates ainetes, aga igas aines õpetatakse oma ainele omaseid osaoskusi ja samuti kasutatakse erinevaid meeli. Õpetaja on see, kes olulise mõiste välja toob ja lõimingu teemas rõhuasetusi seab. Nende teemadega lõimub väärtuskasvatuse hoolivus loodusest. Nii tekib õpilases tervikpildi kujunemine teda ümbritsevast ja õpilane peaks mõistma, et ta on üks osa selles terviklikus pildis. Terviklikkuse saavutamisel on antud näite puhul tagatud kõikide üldpädevuste areng õpilases. Tuginedes eelkirjutatule on käesoleva magistritöö autor seadnud endale eesmärgi uurida auditiivsete ülesannete kasutamise võimalust ja koostamist, mis toetaksid üldpädevuste arengut.

Esmane on õppimise ja eluliste probleemide integreerimine. Seega saab käsitleda õppekava lõimingu kui püüet osaliselt loobuda traditsioonilisest ainekesksest õpetamisest ja muutuda õpilasekeskseks. Õpilane ise peab olema aktiivne õppeprotsessis ja lahendama elulisi probleeme. Ka käesoleva magistritöö raames loodavate auditiivsete ülesannete eesmärgiks on kajastada näiteid koolielulistest situatsioonidest, mis annavad õpilastele võimaluse näha probleeme ja osa saada probleemide lahendustest.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et muutunud õpikäsitus annab erinevad võimalused väärtuskasvatuse edendamiseks. Õpilased arendavad nii individuaalseid väärtushoiakuid kui ka suhteid klassikollektiivi siseselt.

1.3 Väärtuskasvatus 1. klassis läbi auditiivse õppimise

Käesolevas alapeatükis esitatakse lähtekohad, miks töö autor just auditiivsete ülesannete loomisele tugines. Tuuakse välja mõtted, kuidas läbi auditiivse õppe võiks kaasa aidata väärtuskasvatuse arendamisele ja kujundamisele.

Tuginedes muutunud õpikäsitusele on eesmärgiks kuulamisülesandeid lõimida erinevatesse ainetundidesse. Ülesanded annaksid võimaluse õpilastel ära tunda õiged käitumisharjumused, võimaluse analüüsida tegude tagajärgi ja avaldada isiklikke arvamusi tekkinud situatsioonidest. Läbi planeeritud arutelude, mis kajastavad ülesannetes olevaid situatioone, on võimalus leida peegeldusi laste enda käitumistesse. Sellega antakse võimalus arendada julgust, olla kriitiline oma käitumismustrile ja selle üle ka arutleda.

Õpetaja roll on olla suunaja aruteludes. Oluline on, et õpetaja suunaks õpilased ise järelduste tegemisele. Selline tegevus tagab ka muutunud õpikäsituse teostamise.

Auditiivne õpe on üks viis, kuidas 1. klassi õpilast on võimalik mõjutada. Kuulamisoskus on õpilastel kooli tulles alles arenemisjärgus. Töö autor jagab tõdemust dotsent Tilgaga (1996), et tihti räägitakse korraga, teiste mõtetega ei arvestata, jagatakse vaid oma arvamust, muret, õiglust või näidatakse solvumist, et neid ei kuulatud. Samas vajavad kindlasti kiitmist ja tähelepanu need õpilased, kes oskavad kuulata. Õpilasi tuleb õpetada austama kaaslast, kes kuulamisega suurepäraselt toime tulevad.

Kuulmistaju areneb lapsel varem kui nägemistaju (Tereping, 1988, 5), kuid vaatamata sellele tuleb kuulamisoskust koolis esmaselt õpetama hakata (Kärtner, 2000, 7–8; Uusen, 2002, 20), sest kuulmine annab küll võimaluse kuulamiseks, aga kuuldu arusaamiseks on vaja keskendumist, mõistmist ja mälu. Tereping (1988, 5) väidab, et kuulmistaju on suuremas seoses ajukeskustega, mis mõjutab emotsioone. Emotsioonid omakorda mõjutavad käitumist. Järelikult on õigustatud kuulamisülesannete kasutamine õppetunnis, sest väärtuskasvatust saab emotsioonide toel arendada.

Kuulamine võib olla eesmärgistamata või eesmärgistatud. Eesmärgistamata kuulamine ümbritseb meid kõikjal nn taustamüra. See, mida siis kuulatakse ei pruugi meelde jääda ehk kuuldut on väga raske meenutada. Õpetaja peaks kuulamisoskuse treenimiseks kuulamise sobivate harjutustega eesmärgistama. (Kärtner, 2000, 7.) Näiteks saab eesmärgistatult arendada kuulamisoskust läbi koostatud auditiivsete ülesannete. Pealegi õpetavad taolised ülesanded lastele hoolivust, sallivust, austust ja julgust. Kärtneri (2000, 8) mõtted kuulamise tähtsusest ühtivad Uuseni (2002, 20–21) välja toodud süstemaatilise kuulamisoskuse arendamise tähtsuse aspektidega, mis Uuseni puhul tuginevad just algklassi õpilaste õpetamisele. Kuulamisoskus on aluseks edu saavutamisel lugemises, kirjutamises ja rääkimises, sest

- 1) kuulamine on üks tähtsamaid vahendeid info saamisel;
- 2) läbi kuulamisülesannete areneb mõtlemis- ja järeldusoskus;
- 3) juhendamine tunnis toimub kuulamise kaudu;
- 4) oluline on, et õpilane suudaks esmase kuulamise järgi õigesti tegutseda;
- 5) läbi kuulamise arendatakse väärtushinnanguid, mis on aluseks headele inimsuhetele.

Eelnevat viite punkti arvestades, on auditiivsete ülesannete valik igati õigustatud just 1. klassi õpilasi õpetades. Õpetaja saab arendada lastes keskendumist, tähelepanu, mälu. Ülesannetes loodud situatsioonid aitavad kujundada positiivseid väärtuspõhimõtteid. Töölehtedele on lisatud küsimused suuliseks aruteludeks, mis annavad võimalusi suulise keeleoskuse arendamiseks. Just kuulamisoskus on aluseks headele inimsuhetele (Uusen, 2002, 21) ja head inimsuhted saavad areneda koostöös üksteisega ja ümbritseva keskkonnaga. Keskkond võib omakorda olla väike (kodu-, klassikeskkond), aga ka laiemaa määratlusega (kooli või lausa Eesti kultuurikeskkond). Kuna parim viis õppimiseks on koostöö teistega (Säljö, 2003, 116) läbi praktiliste ülesannete ja arutelude, siis klassikollektiivis väärtuskasvatuse rakendamine läbi erinevate meetodite annab eeldatavalt soovitud tulemused.

Kuulamisülesande läbiviimine tunnis toimub kolmes etapis:

- 1) kuulamiseelsed ülesanded,
- 2) kuulamisaegsed ülesanded,
- 3) kuulamisjärgsed ülesanded (Kärtner, 2000, 18–23).

Kõigis kolmes kuulamisülesande etapis saab rakendada käsitletud nelja väärtuse – hoolivuse, sallivuse, austuse ja julguse arendamist.

Kuulamiseelsetes ülesannetes saab õpetaja püstitada eesmärgi ennustada, millistest väärtustest loos räägitakse. Ennustada saab pealkirja, piltide või küsimuste põhjal. Väärtusi saab käsitleda töölehe ülesannetega tutvudes, küsimusi lugedes, vesteldes etteantud teemal. Kuulamiseelsed ülesanded on koostatud kuulamisülesannetes järgmised: pildi vaatlus ja kirjeldus, sõnade-lausete vaatlus, lugemine, töölehega tutvumine, küsimuste lugemine, ennustamine, vestlus vastaval teemal, väidete läbilugemine või õige väite äraarvamine.

Kuulamisaegsed ülesanded on seotud jooksvalt kuuldu põhjal töölehe täitmisega. Eesmärgistatud kuulamine iseenesest käsitleb väärtusi, mis on kuulamisteksti põimitud. Ülesanded on püstitatud õigete valikute tegemisele, sõnade leidmisele, sündmuste järjestamisele, lausete lõpetamisele, vigade leidmisele jm.

Kuulamisjärgsed ülesanded on kuulamise ajal saadud info alusel küsimustele vastamine, aruteludes osalemine, oma arvamuse avaldamine, probleemide leidmine kuuldu tekstist ja põhjalikumalt ülesannete kontrollimine.

Eelnevat kokku võttes võib tõdeda, et magistritöö raames valitud auditiivsete ülesannete koostamine on igati õigustatud. Ülesanded arendavad õpioskusi ja ühtlasi panevad õpilasi kaasa mõtlema erinevatele väärtustele. Õpetaja saab tundi mitmekesistada ja väärtuskasvatust oma õpilastes arendada.

2 VÄÄRTUSED

Kõikjalt me kuuleme, vaatame ja loeme, et ühiskondlik elu muutub ning uued suunad ja ka väärtused võetakse omaks või siis mitte. Antud peatükis käsitletaksegi väärtuste olemust ja kujunemist.

Tehnoloogia kiire areng ja külluslik tarbimine on tänapäeva ühiskonna lahutamatu osa. Inimesed saavad oma soovid ja tahtmised täidetud kiiresti, tihti ainult ühe nupu vajutusega, kuid kas sellega ei kaota inimesed kannatlikkust, pühenduvust, põhjalikkust ja teisi olulisi väärtusi, mida ajalooliselt tähtsaks on peetud. Tihti väärtustavad inimesed töö tegevust suurema kasumi eesmärgil. Selleks sõidetakse teistesse riikidesse ja tulemuseks on nn poolikud pered. Ühiskonnas muutub traditsiooniline peremudel (kus koos elavad ema, isa, lapsed ja vanavanemad) varsti haruldaseks. Võib juhtuda, et selliste perede lapsed ei näe enam perevahelist soojust, armastust, rahulikke ja südamlikke vestlusi ning arutelusid ega koge koostegemise rõõme. Vastava tõdemuseni jõuavad ka Pruor ja Rodgers (2001). Nende hinnangul on perekond inimeste grupp, kus hoolitakse üksteisest. Üksteisest hoolimise läbi õpivad lapsed oma eluga toime tulema. Nutt, naer, vaidlemine, tunnete jagamine pereliikmete juuresolekul on abiks lapse arengule. Laps oskab oma emotsioonidega toime tulla ja kui ei tulegi on tal teadmine, et vanemad aitavad tal tekkinud olukorda mõista. Just ema on see, kelle kasvatuse mõjul õpib laps hoolivust, hellust, empaatilisust ning võtab need oskused kaasa oma igapäevastesse olukordadesse nii kooli kui koju (Neudorf, 2012). Burgess (2000, 258–265) tugineb uuringutele, mille alusel ta väidab, et lapse lähedane suhe isaga annab lapse arengule oma eakaaslastega võrreldes edumaa. Selle suhtega tagatakse emotsionaalse ja sotsiaalse intelligentsuse tasakaal. Need lapsed saavad paremini läbi kaaslastega, on vastutustundlikumad, tulevad paremini toime õpingutes, võtavad kergemini omaks uuemaid lähenemisviise ja on rõõmsameelsemad. Käesoleva töö autorgi saab tuginedes eelnimetatud väitele tuua välja õpetatavast klassist õpilased, kellel puuduvad lähedased suhted isaga (isa elab eraldi või käib välismaal tööl). Tuginedes Burgess (2000) väidetele ongi neil õpilastel teiste õpilastega võrreldes rohkem probleeme kaaslastega suhtlemisel ja esinevad õpiraskused. Eelnevaid seisukohti jagab ka Nagel (2014), ta toob välja, et hävitatud perede (kus üks või lausa mõlemad vanemad töötavad välismaal) lapsed ei ole suutelised teistega arvestama, ei tule toime oma

emotsioonidega, tekivad õpiraskused. Tekkinud probleemid ja arusaamatused kodus tulevad kaasa kooli, mis omakorda võivad avalduda koolikiusamisena. Seega kui laps ei näe peres toimivaid täisväärtuslikke suhteid, ei oska ta ka ise luua suhteid ega neid väärtustada (Aaviste, 2014). Läbi kuulamisülesannete on käesoleva töö autoril soov anda õpetajale võimalus käsitleda väärtusi, mis tugevdaks traditsioonilisele peremudelil kujunevaid väärtusi.

Antud probleeme on käsitlenud ka Talts ja Tilk (1997). Nende väitel vajab laps armastust oma lähedastelt, mis seisneb lähedussuhetes, mõistmises ja arusaamises lapse vajadustes ja tunnetest. Vanemate toetus tõstab lapses eneseusku ja elujulgust, et tulevasel elul hakkama saada. Autorid peavad samuti kiiret elurütmi, kuid ka mingis mõttes traditsioonilisi mõtteviise põhjusteks, miks noori on raske mõista ja ka abistada. Oskust kohaneda ühiskonnas muutuvate olukordadega tuleb väärtuslikuks pidada. Väärtus omaette on oskus analüüsida iseenda ja teiste käitumist.

Väärtuste põhikasvatamine algab kodust ja kodu ehk pere ongi peamine allikas, kust laps oma väärtused eluks ammutab. Kuna aga ühiskond areneb kiiresti, väärtused muutuvad kiirenevas ühiskonnas, siis peaks ka pereväärtustesse oskama kriitiliselt suhtuda. Kool ja õpetaja saavad olla lapse väärtuste kujundajaks. Võib juhtuda, et koolist ja õpetajalt just omandabki laps endale need põhitõed ja väärtused, mis tema edasist elu kujundama ja suunama hakkavad. Õpetaja saab tõsta lapses eneseusku ja elujulgust. Seega on tänapäeval õpetajal, just esimesel õpetajal, suur võimalus olla eeskujuks ja suunata last põhiväärtustest lugu pidama.

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et lastele on väärtuste alusbaasiks kodu ehk pereliikmete väärtushoiakud. Samas on koolitulev laps alles kujunemisjärgus ja õpetaja on väärtuste omandamisel ja kujunemisel olulise tähtsusega lapse edasises arengus.

2.1 Väärtuste mõiste

Väärtusi defineerivad allikad ja sõnastused on erinevad. Käesolev alapeatükk annab edasi väärtuste mõiste tõlgendusi. Samuti on selles peatükis välja toodud erinevaid väärtuste liigituse võimalusi.

Sõna väärtus tuleneb ladinakeelsest sõnast *valere* ja tähendab „väärt olema“. Sutrop on oma artiklis viidanud erinevatele autoritele ja toonud välja erinevaid väärtuse tõlgendusi.

- Inimeste soovide objektid on väärtused ja need panevad inimesi tegutsema.
- Asi, mis on väärtuslik, on omamise ihalduseks, asjal on väärtuslik omadus. Mis ühe jaoks on väärtuslik, ei pruugi teisele olla, seega on väärtused suhtelised, kuid tagavad inimesele heaolu ja õitsengu.
- Personaalsed väärtused kui kognitiivsed moodustised on seotud inimeste uskumuste ja käitumisega.
- Personaalsed väärtused kui vajaduste kognitiivsed esiletoomised. (Sutrop, 2009, 55.)

Sutrop jaotab väärtusi erinevaid aspekte silmas pidades kaheks.

- Seesmised – väärtused, mis olulised väärtuste endi pärast. Tagavad või toetavad inimeste õnne, rõõmu, ilu, head tahet jne.
- Instrumentaalsed – asjad või vahendid, mille soovimine ja saamine aitavad inimese hüvesid tagada.

Vastavalt käesoleva magistritöö sisust lähtuvalt on uurija eesmärgiks luua auditiiivsed ülesanded, mis mõjutaksid lastes seesmisi väärtusi. Neid arendades on oodatud tulemiks õpilaste õnn, hea tahe olla hea kaaslane, jagada ja kogeda ilu omaloomingust ning teiste loomest.

Teine võimalus väärtusi liigitada on:

- bioloogilis-füüsikalised – elu, tervis, keskkond jt;
- sotsiaalsed-poliitilised – vabadus, õiglus, sallivus, kultuuriline mitmekesisus jt;
- moraalsed – ausus, headus, hoolivus, väarikus jt;
- esteetilised – ilu, kunst, muusika jt. (Samas, 56.)

Eelnevatele liigitustele saab lisada ka Veissoni ja Kuurme (2010, 11) tõlgenduse väärtustest – materiaalseks ja vaimseteks. Materiaalsed väärtused võivad olla pere, kodu, harrastused, raamatud, ideaalid jne. Vaimsed võimed on võrreldavad eelmisest liigitusest moraalsestega. Nendeks on ausus, meelekindlus, head kombed jne. Autorid võrdlevad neid voorustega, nii nagu ajalooliselt neid varem nimetati. Vaimsete väärtuste tagajaks on kultuur, milles inimene elab ja kasvab. Käesolevas töös käsitletakse põhjalikumalt moraalseid väärtusi, nendeks on hoolivus, austus, sallivus ja julgus.

Väärtusi tähtsuse järgi on võimatu seada, see sõltub kontekstist. Väärtuste eelistamise puhul peaks inimene oskama argumenteerida ja näha tagajärgi, mis muutub ühe väärtuse

eelistamisel teisele. Järelikult on väärtuskasvatuse üheks rolliks analüüsi ja argumenteerimise oskuse kujundamine. (Sutrop, 2009, 57.) Kuna väärtuste valik on lai, tähtsuse järgi järjestamine võimatu, siis selles töös käsitlevate väärtuste valik tugineb projektile „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“. Selle projekti väärtuste panga moodustavad hoolivus, austus, sallivus ja julgus. Töös tuginetakse Nigulase (2015) magistritöö uurimusele. Selles uuriti, kuidas Eesti koolides projekt käivitus ja kuidas õpilased nimetatud väärtusi teadsid ja praktilises tegevuses järgisid.

Eks raske valiku ees on ka lapsevanemad, milliseid väärtusi lapses kasvatada, milliseid eelistada. Üldjuhul on igas eeskujus ja käitumises mingid väärtused. Pathania (2011) käsitleb oma põhivalikut väärtustest, lähenedes nendele globaalsete probleemide muutuste taustal. Autor jõuab tähtsaimate põhiväärtuste edendamiseni, milleks on tõde, õiglus, rahu, armastus, vägivallatus. Need on tema meelest inimeseks olemise põhiväärtused. Ühe valiku põhiväärtustest saab teha järgneva definitsiooni järgi: „Õige ja universaalselt aktsepteeritud väärtus on selline, millest johtuv käitumine on kasulik nii inimesele, kes sedasi käitub, kui ka nendele, kellele see käitumine on suunatud. See on printsiip, mis toob kaasa heaolu või takistab kurja (või teeb mõlemat). See on midagi, mis aitab, või midagi, mis takistab kahju tegemist“ (Eyre, 2014, 27). Kui õpetaja püüab koolis ennetada kiusamist, arendab lastes hoolivust, austust, sallivust ja julgust kaaslastesse, siis on tagatud heaolu printsiip ja vähenebki kurja tegemine. Koolis tahetakse saavutada heaolu ja ennetada kiusamise teket, seetõttu leiab antud töö autor igati õigustatud olevat nimetatud ennetusprojekti väärtuste käsitlemise ja nendele tuginedes õpetajale vajalike õppematerjalide loomise.

Õiged ja universaalselt aktsepteeritud väärtushinnangud moodustavad väärtushinnangute süsteemi. Kuna juba eespool sai tõdetud, siis väärtused on indiviidikesksed, sõltuvad kontekstist, aga ikkagi tuuakse esile üldinimlikke väärtusi. Siin ei saa ka kontekstist mööda minna, kuid iga inimene on eelkõige ise üks väärtus, seega üldinimlikud väärtused võivadki olla lugupidav suhtumine iseendasse, teistesse ja keskkonda. (Saareväli, 2013.) Õpetaja roll on igapäevaselt lastele õpetada lugupidamist iseendasse ja teistesse.

Eelnevat kokku võttes võib nentida, kui õpilane on õppinud endasse ja teistesse austusega suhtuma, julgeb avaldada oma arvamust, suhtub ümbritsevasse keskkonnadesse hoolivalt ja sallib enda kõrval erisusi, siis paranevadki üldinimlikud väärtused ja meid ümbritseb heaolu, nii nagu selles alapeatükis väärtuste mõistet määratleti.

2.2 Väärtused kui moraali alustalad ja koolirõõmu tekitajad

Käesolevas alapeatükis kajastatakse moraali olemust. Tuuakse välja koolirõõmu mõjutavad tegurid.

Moraal on elamise ja käitumise eeskujuks nii üksikisikule kui kogu ühiskonnale tervikuna. Moraalist tulenevalt seavad inimesed endale sisemisi piire, mille järgi nad oma elus joonduvad. Moraali printsiipide alusel leitakse see õige ja selle abil suudab inimene säilitada enda vastu austuse ja lugupidamise. (Veisson & Kuurme, 2010, 11.) Samas mõjutab moraaliprintsiipe kultuurikeskkond, milles elab inimene ja millises kultuurikeskkonnas asub antud ühiskond.

Kool on üks ühiskonna osa. Koolis töötavad õpetajad ja õppivad õpilased kujundavad koolis omakooli tunde – oma kooli keskkonna. Iga üksik rakuke ehk õpilane või õpetaja moodustab lõpliku terviku. Koolirõõm on koolikultuuri heaolu indikaator. On mitmeid uurimusi, mis käsitlevad koolirõõmu olemust, teket või põhjuseid, miks koolirõõmu ei esine. Valdmaa (2016) ja Mandel (2016) on oma töös välja toonud, et koolirõõmu üheks pärssivaks teguriks on koolikiusamine. Samuti on segavaks asjaoluks koolis tunnikorra segamine. Need põhjused on väärtuskasvatusega kujundatavad. Seega on väga oluline koolikiusamist ennetada. Austust ja hoolivust kujundada kaaslastes ja õpetajates. Õpetaja ja õpilase usalduslikud suhted on koolirõõmu hoidmisel oluliseks tingimuseks. Sellele järeldusele jõudsid mõlemad koolirõõmu uurinud autorid (Mandel, 2016; Valdmaa, 2016). Koolirõõmu hoidmise või heaolu eest koolis vastutavad eelkõige õpetajad, kelle motiiviks peaks olema õpetada lapsi nii, et neil säiliks rõõm ja soov kooli tulla, seal olla ning tegutseda. Koolirõõmu tekkimisele aitavad kaasa tunnivälised tegevused, huvitegevused, traditsioonilised üritused jms.

Rahvusvahelises uuringus *Children's Worlds* (2015) olid uuritavateks ka Eesti lapsed. Uuringusse kuulusid 15 riigi õpilased. Uuriti erinevaid aspekte laste heaolu silmas pidades. Antud uuringutulemustest selgub, et Eesti riigi õpilased ei ole koolis õnnelikud. Õpilaste rahulolematuse kooli erinevate aspektidega kasvab aastate kasvuga. Rahulolematust näidati üles kõikides kooli puudutavates küsimustes. Ette saab heita suhtluspädevuse nõrkust õpilase ja õpetaja vahel ning õpilaste endi vahel. Lastele tundub, et õpetajad neid ei kuula ja kiusamist esineb ka rohkem kui teistes riikides. (Kutsar, 2015.) Sellelt teadmiselt peaksid õpetajad sättime sihiseade oma töösse. Kriitiliselt vaatama endasse, kuidas on

korraldatud koolitunnid ja sisustatud vaba aeg. Väärtuspõhine kasvatus ei toimu ainult õppetunnis, vaid kaasneb kogu koolitegevuse raames. Õpetaja on eeskujuks õpilastele, seega peab õpetaja olema salliv, hooliv, austusega suhtuma õpilastesse, kolleegidesse ning julge oma tegudes ja sõnades.

Eelnevast saab järeldada, et õpetaja ja õpilase suhete kvaliteet on koolirõõmu oluliseks teguriks. Suhete positiivsus vähendab käitumuslikke erimeelsusi ja reeglite rikkumisi. Seejuures ei tähenda õpilase ja õpetaja hea läbisaamine õpetaja järeleandlikkust ja semutsemist, vaid suhete positiivsus väljendub vastastikuses austuses. Õpetaja roll on kujundada klass ühiselt toimivaks grupiks ja juhtida neid kindlalt. Oluline on märgata negatiivset käitumist ja reageerida reeglite rikkumistele. Õpetaja kehtestav käitumine peab tagama kõikide laste heaolu, arvestades õpilaste vajadusi ja arvamusi. Kuna õpetaja on see, kes alustab positiivsete suhete loomist, siis oma kehtestava käitumise juures peab õpetaja olema hooliv, mõistev ja toetav. Õpetaja peab reageerima korrarikkumistele, kuid säilitama hooliva hoiaku lapsesse. (Krips, Siivelt & Rajasalu, 2012, 72-73.) Nii tekib usalduslik suhe õpilaste ja õpetaja vahel. Õpilased tunnevad end koolis turvaliselt ja hoituna ning koolis tegutsetakse rõõmsal meelel.

Õpetajate ja õpilaste head suhted mõjutavad otseselt õpilaste õpimotivatsiooni ja seeläbi paranevad õpitulemused (Krips jt, 2012, 74). Paremad õpitulemused ja turvaline koolikeskkond omakorda suurendab rõõmu kooliskäimisest.

Kokkuvõtvalt saab nentida, et õpetaja peab eelkõige ise moraalnorme arvestavalt käituma, sest ta on õpilastele eeskujuks. Õpetaja on positiivsete suhete algataja ja hoidja. Õpetaja hooliv, lugupidav ja austav käitumine õpilastesse aitab hoida koolitulevas õpilases koolirõõmu. Mitmekesised tegevused tunnis ja tunnivälistes üritustes suurendavad õpilastes huvi, mis omakorda tõstab motivatsiooni ja seeläbi paranevad tulemused nii õppetöös kui ka käitumises.

Järgnevas alapeatükis käsitletakse nelja väärtuse iseloomustamist, mida on arvestatud ka auditiivsete ülesannetest loomisel.

2.3 Väärtuste tutvustus, tuginedes projekte „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“

Tihti kuuleme täiskasvanut lapsele ütlemas, oled hea laps. Hea laps on justkui ülim mõiste, mida pole võimalik lahti seletada, selle mõiste ulatust on raske tabada. (Tuulik, 2006, 41.) Seetõttu ongi mõistlik käsitleda kindlaid väärtusi, mille mõistmine on piiritletum ja ka õpilastele kergemini mõistetav. Eelnevalt on välja toodud põhjendus (vt sissejuhatus), miks käsitletakse antud töös just nelja väärtust.

Sallivus

Sallivus on leppimine olukordade, situatsioonide, asjadega mis ei pruugi meeldida. Laps eeldab, et teda sallitakse, seega on tore kui tema sallib ka teisi. Sallivus on justkui negatiivse vabaduse lubamine ehk üksteisele vabaduse jätmine toimib piirini, kuni tolerantus ei ohustaks vabadust. Kuna inimesel on vabadus olla teistsugune, siis on kõigile äärmiselt oluline olla salliv ja mõista nende erisuste võimalusi. Ilma selleta hakatakse erisuse kandjaid kiusama. (Notturmo, 1998, 24–25.) Õpilased peavad olema sallivad, kui meie globaalses ühiskonnas ilmuvad klassikeskkonda teise nahavärvi, kõnekeelee, välimuse, harjumustega jms tunnustega õpilased. Sallivust aitavad käsitleda loodavad kuulamisülesanded, just õpilase erisusi arvestades. Õpilane peab aktsepteerima teiste arvamusi, eriti meie multikultuurses ühiskonnas. Õpilane läbi kogetu õpib mõistma, et ümbritsevas keskkonnas esinevad erinevused rikastavad maailma. Ka oma teadmistelt ei ole õpilased võrdsed, seega peavad kaasõpilased sallivalt suhtuma, kui teine õpilane loeb veerides ja aeglaselt, ei oska teistega võrreldes sama kiirelt arvutada või ei oma nii esinduslikke asju ja riideid kui teised õpilased. Sallivuse arendamine hoiab klassikollektiivi läbisaamise sõbralikumana.

Austus

Austus ja sallivus on suhteliselt sarnased väärtused, aga samas ka erinevad. Sallivusel on negatiivne hoiak, see tähendab, et tuleb leppida erisustega, mis ei pruugi olla tavapärased, meelepärased jne. Sallivusest tulenevalt me lubame erinevustel eksisteerida. Austusest aga kumab positiivsust. Austuse tulemusel me hindame, imetleme, peame lugu, väärtustame, võtame eeskujuks, jälgendame jne. Austusest tulenevalt soovime erinevustest õppida.

(Notturmo, 1998, 25.) Austada tuleb elu, mis elamiseks antud, vanemaid, teisi inimesi, loodust, kaaslaste õigusi ja uskumusi. Austust saab üles näidata viisakalt käitudes, olla lugupidav, armastusväärne. Heade kommete kasutamine on austuse ülesnäitamisel oluline. Austada tuleb ka iseennast, enesehaletsus ja liigne enesekriitika hävitavad austust iseenda vastu. Kui iseendast lugu ei peeta, siis ei austa ka teised sind. (Eyre & Eyre, 2014, 135.) Õpetaja peab austama oma õpilasi, käituma ja rääkima nendega viisakalt, sõbralikult, küsima nende arvamust. Vastutasuks saab õpetaja laste austuse, sest õpilased peegeldavad õpetaja käitumist. Viisakussõnad õpetaja suus, annavad eeskujut, et ka õpilased neid kasutaksid. Õpilaste kiitmine paneb lapsed alati rohkem püüdma ja seeläbi saavadki nad paremateks kaaslasteks.

Koostatud kuulamisülesannete abil saab käsitleda austust looduse, pereliikmete, kaaslaste ja õpetaja vastu. Viisakas käitumine bussis ja austus kaaslaste ning nende asjade vastu on samuti kuulamisülesannete abil käsitletav.

Hoolivus

Hoolivus on kaaslastele hea enesetunde tagamine ja hoolivuse aluseks on märkamine. Sibrits (2015) on oma magistritöös jõudnud järeldusele, et hoolivust on väärtusena 2. klassi eesti keele õpikusse „Ilus emakeel“ kõige rohkem konstrueeritud. Ta on välja toonud, et hoolivus näitab heategevust – aitamist ja abistamist. Hoolitseda saab pereliikmete, kaaslase, loomade, taimede eest. Hoolimine teistest õpetab lapsele usaldusväärsust, sest teda usaldatakse, kui ta teistest hoolib. Hoolimine õpetab kohusetunnet. Kui on vaja hoolitseda loomade, taimede eest, siis sõltub looma ja taime heaolu tema hooldajast. Hoolimine õpetab lastele armastust, sest kui laps on hoolivalt suhtunud kellessegi või millessegi, siis tekivad temas tunded ja kasvab armastus hoolitseva vastu. (Eyre & Eyre 2014, 150.) Siingi on täiskasvanu eeskujut kõige ehedam näide, kuidas hoolida. Õpetaja peab hoolima kõigist õpilastest, isegi kui juhtub midagi ebameeldivat, siis vaatamata noomimise või järgnevale karistusele peab õpilane tundma, et õpetaja hoolib ja armastab teda, vale oli tegu, mitte laps pole paha. Igat loodud kuulamisülesannet saab vastavalt püstitatud eesmärkidele käsitleda hoolivuse õpetamiseks. Hoolivust saab nende ülesannete kaudu näidata looduse ja inimeste ning suhetes asjade vastu.

Julgus

Julgus olla ja jääda iseendaks klassikollektiivis on üpris raske ettevõtmine. Ikka soovitakse olla teiste moodi ja ka teiste järgi käituda, sest soovitakse saada uusi sõpru ja sõpradele meeldida. Nõuab enesekindlust jääda oma arvamuse juurde, näidata teistele, et olen eriarvamusel. Lapselt nõuab ka tegutsemine julgust, kui on vaja olla teiste vastu sõbralik ja abivalmis. (Eyre & Eyre, 2014, 51.) Nii võibki juhtuda, et südames on laps lahke ja abivalmis, aga teistele seda välja näidata ei julge. Kooli tulles on 1. klassi õpilastel palju uusi olukordi, mis tekitavad kartusi ja hirme. Kiitmine ja julgustamine õpetaja poolt aitab hirmudest võitu saada. Antud töö autor on käesoleval aastal kokku puutunud laste hirmude ja kartustega esineda klassi ees, luuletuse lugemine peast tekitab paanikat, puudub julgus ühismängudes koos tegutseda, kardetakse eksida, vastata valesti. Hirmudest ülesaamine toimub samm-sammult. Oma kogemuste põhjal saab autor nentida, et õpetaja ei tohi olla domineeriv, ta peab andma lapsele kohanemiseks aega, laskma lapsel endal teha valikuid. Nii on õpetaja võitnud arglikumad juba mängudesse osalema, klassi ees lugemine võib asenduda kohal lugemiseks jne. Alati tuleb kiita uue julge otsuse eest. Erinevate situatsioonide läbimängimine ja erinevate järelduste väljatoomine näitab lastele valikute rohkust ja võimalusi oma mõttekindlust teistega jagada.

Julgus on otsus teha õiget asja, isegi kui see on raske, eriti kui kaaslased arvavad, et oled argpüks. Eriti nõuab vahel otsus näidata end argpüksina erilist julgust. Kindlaks tuleb jääda õigete tõekspidamiste juurde. Sellele aitab kaasa ka täiskasvanu hirmude välja toomine ja arutamine, kuidas neid hirme läbi julguse võita. (Eyre & Eyre, 2014, 135.) Rohke kiitus, erinevate situatsioonide läbimängimine ja arutelu annab lastele eeskujusid jääda iseendaks ja julgeks teha oma otsuseid ja valikuid. Õpilane peaks julgema katsetada uusi asju, kui nende katsetuste tulem on hea.

Kõik neli väärtust on põhjapanevateks väärtusteks klassikollektiivi kujundamisel. Kui õpetada lastele hoolivust, sallivust, austust ja julgust, võib kindel olla, et moodustub ühte hoidev ja sõbralik kollektiiv. Õpetaja peab väärtuste selgitamise ja oskuslike näidete varal pühenduma nende kujundamisele kohe esimestest päevadest alates, sest nagu eespool kirjeldati, ei omandata neid koheselt, vaid järk-järgult, läbi eksimuste, eeskujude ja positiivsete kogemuste. Auditiivsed ülesanded annavad võimaluse erinevates rollides seda kõike kogeda.

3 UURIMUSE METOODIKA

Käesolevas peatükis antakse ülevaade sellest, mis tingis uuringu läbiviimise vajaduse ning selgitatakse uurimuse üldisi lähtekohti.

„Põhikooli riiklikus õppekavas“ (2011) on välja toodud õppe- ja kasvatusesmärgi üheks sihiseadeks õpilase väärtuspädevuste kujundamine. Õpilane peab mõistma väärtushinnangutele tuginedes oma käitumist ja tundma vastutust käitumisest tulenevate tagajärgede üle.

Magistritöö teoreetilises osas analüüsitakse ja tuuakse välja olulised aspektid inimsuhete ja moraalinormide tähtsusest. Analüüsitakse üldinimlike ja ühiskondlike väärtuspädevuste kujundamist auditiivsete võimaluste abil 1. klassi õpilaste hulgas. Kuna 1. klassis ei ole lugemisoskus kõigil lastel veel välja kujunenud, siis auditiivsed ülesanded on lugemisele toeks, mille abil väärtustatakse inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust. Ülesannete abil saavad õpilased teadvustada oma väärtushinnanguid, nii nagu riiklikus õppekavas (Põhikooli riiklik õppekava, 2011) on üldpädevustes eesmärgiks seatud. Käesolevas magistritöös käsitletakse põhjalikumalt väärtusi, mis on programmi „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ sihiseadeks valitud. Need on – sallivus, austus, hoolivus ja julgus. Need väärtused aitavad väärtustava käitumiskultuuri arendamist. Taanist alguse saanud projekt ja seal läbiviidud uuringud on tõestanud, et hoolimine üksteisest, erisuste sallimine ja austamine ning julgus sekkuda ning kaitsta kaaslast on väärtused, mis said lastele teadlikumaks läbi eelnimetatud projekti ning projektis kasutatavate meetodite (Lindberg, Lehrmann & Kampmann, 2009, 40.) Nüüdseks on. Piht, Talts ja Nigulas teaduslikult tõestanud, et ka Eestis koolides on projekt „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ oma sobivust ja tõhusust õigustanud (Onno, 2017). Nimetatud uurijad on avaldanud sellekohase teadusartikli ajakirjas *Early Child Development & Care* „*Shaping Estonian primary school pupils' values by using bullying-prevention methods*“ (2016). Programm „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ metoodika sai Eesti lasteaedades alguse 2010. aastal, koolidesse jõudis vastav metoodika 2013. aastal. Nigulas viis 2015. aastal läbi uuringu, kus uuris, kuidas projekt Eestis koolides on käivitunud ja millist mõju on vastav meetod õpilaste väärtuskasvatusele andnud. Tulemused olid positiivsed.

„Kiusamisest vaba kooli“ metoodikaga tegelenud õpilased teadsid projektis käsitlevate väärtuste tähendusi. Väärtushinnangute kujundamisega tuleb tegeleda järjepidevalt. Nigulase magistritööst järeldus, et õpetajad ei ole alati endale teadvustanud, kuidas väärtuspädevusi õpilasteni teadlikult viia (Nigulas, 2015, 54– 55). Nüüdseks on projektiga liitunud juba 123 kooli (Onno, 2017). Käesoleva magistritöö raames koostatud auditiivsed ülesanded annavad soovijatele ühe võimaluse, kuidas kaasata õpilased erinevatesse käitumisolukordadesse, et nende abil kujundada erinevaid väärtushoiakuid. Kuna „Kiusamisest vabaks“ Taani uuringute raportis tõdeti, et koolidele jäid pakutavad õppevahendid vahel ebasobivaks (Kiusamisest vabaks, s. a., 6), siis käesolevad auditiivsed ülesanded annavad õpetajatele valikuvõimalusi ennetustööks. Koostatud auditiivsete ülesannete abil uuriti, kuidas muutus õpilaste teadlikkus uuritavate väärtuste (hoolivus, sallivus, austus, julgus) suhtes. Uuriti õpilaste suhtumist ja arvamust kuulamisülesannetes. Kasutades õppetöös koostatud kuulamisülesandeid uuriti erinevaid lõimingu võimalusi ja väärtuspädevuste toetamist õppetunnis. Ka Onno toob välja Pihti jt (2016) uuringule tuginedes, et „... rakendades “Kiusamisest vaba lasteaed ja kool” metoodikat järjepidevalt ja lõimida seda igapäevaselt koolitundidesse, on näha selle positiivset mõju laste väärtushinnangutele ja kiusamiskäitumisele“ (Onno, 2017). Sellele põhimõttele tuginedes on käesoleva töö autor katsetanud loodud kuulamisülesandeid lõimituna erinevates ainetundides.

3.1 Valimi kirjeldus

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade valimist ja valimi moodustamise põhimõtetest.

2016. a septembris asus käesoleva töö autor õpetama 1. klassi õpilasi Audru Koolis. Kuna autoril oli see esimene kogemus õpetada 1. klassi õpilasi, siis oli väga oluline teadlikult kujundada klassis väärtushoiakuid, praktiseerides muutunud õpikäsitust arvestades erinevaid auditiivseid ülesandeid lõimituna erinevates õppetundides.

Valimisse kuulusid 20 1.a klassi õpilast Audru Koolist. Põhise on klassis seitse ja tüdrukuid kolmteist. Uuringu alguses, septembris 2016, oli kõige noorem valimisse kuuluja kuue aastane ja kõige vanem oli mais saanud kaheksa aastaseks. Tegemist oli mugavusvalimiga (Cohen, Manion & Morrison, 2007, 114), sest magistritöö autor uuris õpilasi, keda ta igapäevaselt õpetas. Seetõttu oli uuritavatega kergesti võimalik kontakteeruda ja koostatud ülesandeid praktiseerida.

Algselt planeeritud kvalitatiivse uurimismeetodi – vaatluse (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005, 200) raames jälgiti väärtussuhteid kogu klassi õpilaste vahel. Kvantitatiivselt töödeldud andmed saadi struktureeritud küsitluse põhjal (Hirsjärvi jt, 2005, 180), millele vastasid kõik selles klassis õppivad õpilased.

Kvalitatiivse uurimismeetodi fookusgrupi intervjuu raames jäeti intervjuueeritavate gruppide arv lahtiseks. Fookusgrupid moodustati kuueliikmelistena. Grupisisene valim moodustus juhuvalikust, kes antud päeval ja planeeritaval tunnil koolis olid. Planeeritult oli kavas läbi viia kaks fookusgrupi intervjuud. Kui teisel intervjuul õpilaste vastused ja arvamused korduvad, siis kolmandat gruppi pole valimisse enam vaja lisada, sest siis on andmestik piisav ehk küllastunud. (Hirsjärvi jt, 2005, 169.) Praktikas aga viidi siiski läbi kolm fookusgrupi intervjuud. Grupisiselt on lastel võimalus üksteist vastustega toetada, kuulata teiste arvamusi ja vajadusel neid vastuseid täiendada ja tunda end julgena (Cohen jt, 2007, 373; Hirsjärvi jt, 2005, 197; Laherand, 2008, 220).

Käesoleva uurimuse raames oli lastevanematelt küsitud kirjalikult nõusolek, et nende lapsed võiksid osaleda uurimisprotsessis. Samuti oli nõusolek saadud laste fookusgrupi intervjuu läbiviimiseks. Eitavat vastust uuringus osalemiseks ei andnud ükski lapsevanem.

3.2 Andmekogumismeetodid

Käesolev alapeatükk annab ülevaate andmekogumismeetoditest.

Käesoleva magistritöö arendusuuringu andmekogumismeetodiks on kombineeritud uurimismeetod *Mixed Methods* (Creswell, 2015, 3). Selle meetodi raames kogutakse andmeid nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt. Kombineeritud uurimismeetodil on kolm põhimudelit:

1. Konvergentne süsteem – kogutakse kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid andmeid, analüüsitakse mõlemaid ja liidetakse. Tulemusi analüüsitakse ja võrreldakse ehk toimub ühe andmekogu kinnitamine läbi teise.
2. Selgitav järjestikune mudel – eesmärk esimesena kasutada kvantitatiivseid meetodeid, seejärel kvalitatiivseid, et toetada kvantitatiivsete andmete tulemusi põhjalikumalt.
3. Ettevalmistav järjestikune mudel – alguses uuritakse probleemi kvalitatiivselt, sest uurimisküsimus ei pruugi veel selge olla ja areneb uuringu käigus. Pärast esialgset

uurimistulemust kasutatakse teist uuringufaasi - kvantitatiivset. See etapp võib hõlmata instrumendi projekteerimist, mille abil eksperimentaalselt sekkutakse uuringusse. Kombineeritud uurimismudel sobib sotsiaalsete või käitumuslike probleemide uurimiseks (Creswell, 2015, 6–8).

Käesolev magistritöö on tehtud kolmanda mudeli ehk ettevalmistava järjestikuse mudeli alusel. Uurimuse kava oli paindlik ja kujunes töö käigus, andmeid koguti tegelikus olukorras (Creswell, 2015, 2; Hirsjärvi jt, 2005, 155). Kui kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimismeetod ühendada ehk kombineeritult kasutatakse mõlemate meetodite võimalusi, saadakse probleemi uurimisel usaldusväärsemad tulemused (Creswell, 2015, 3).

Uurimist alustati vaatlusega. Vaatlustabeli põhjaks (lisa 4) võeti Tallinna Ülikooli 1. klassi vaatluspraktika tööleht 2014. aastast „I klassi laps koolis“. Käesoleva töö raames rakendati osalusvaatlust ehk uurija oli uuritavatega rühma koosseisus ja jagas rühmaga saadud kogemusi. (Cohen jt, 2007, 404; Hirsjärvi jt, 2005, 202-203; Laherand, 2008, 229, 232.)

Järgmises etapis viidi läbi ankeetküsitlus ehk kinniste andmete kogumine. Meetod lähtub üldkehtivatest põhjus-tagajärg seaduspärasusest. Kvantitatiivsete meetodite puhul käsitletakse varasemaid uurimusi, tehakse varasematest uurimustest järeldusi, määratletakse mõisteid ja järeldusi tehakse saadud andmete põhjal. (Creswell, 2015, 2; Hirsjärvi jt, 2005, 131.) Antud töös kasutati ankeetküsitlust (lisa 1), et määratleda õpilaste teadlikkus käsitlevatest väärtustest. Küsitlus teostati standardiseeritud viisil, ülevaate uurimusena, kirjalikult küsimustikule vastates. Kirjalik küsimustik ehk ankeet koosneb ühesugustest küsimustest kõigile vastajatele. (Hirsjärvi jt, 2005, 125.) Antud küsitlusmeetod on tõhus ja seda on võimalik kiirelt analüüsida, seetõttu langeski küsitluse valik kirjalikule struktureeritud ankeedile.

Selles uuringufaasis luuakse ka instrument ehk kuulamisülesanded (lisa 2) ja valmistatakse ette poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu küsimused (lisa 3). Auditiiivsed ülesanded on koostatud ja valitud sihipäraselt, vaatlustulemustele tuginedes. Valminud auditiiivsete ülesannetega sekkuti eksperimentaalselt uuringusse, mis on omane järjestikusele uuringu mudelile (Creswell, 2015, 8). Magistritöö käigus koostati kümme kuulamisülesannet ja nendele tuginevat töölehte. Kuna õpilastel on tulevikus viis õppetsükli, siis auditiiivseid ülesandeid on koostatud kümme, põhimõttel viia ühes õppeperioodis läbi kaks auditiiivset ülesannet. Ülesanded ei tohiks lastele ja õpetajale muutuda koormavaks, vaid neid peab olema võimalik vabalt valitud ajal lõimida õppetundi. Hea on neid kasutada mingi

probleemi tekkimisel, valides just tekkinud probleemi käsitlev auditiivne ülesanne. Näiteks kui probleeme on bussis sõitmise või bussi oodates kaaslastega läbisaamisel, toetavad seda probleemi käsitlevad auditiivseid ülesanded (lisa 2). Koostatud auditiivsed ülesanded on kättesaadavad internetiaadressil <https://soundcloud.com/kaja-nurk/>.

Uurimus lõpetati poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu teostamisega. Intervjuu käigus püüti saada teavet, kas loodud auditiivsete ülesannete kasutamine suurendas väärtusmõistetest (sallivus, austus, hoolivus, julgus) arusaamist ja parandas väärtuspõhist käitumisviisi klassis. Intervjuu on andmekogumismeetod, kus valimisse kuulujad on vabatahtlikult nõustunud osalema vestluses uurijaga. Intervjuu kasutamisel on tõlgendusvõimalusi rohkem, sest intonatsioon võib muuta vastuse rõhuasetust. (Cohen jt, 2007, 349; Hirsjärvi jt, 2005, 191–198; Laherand 2008, 176.) Poolstruktureeritus tähendab paindlikkust ja annab läbiviijale võimaluse täiendavaid küsimusi esitada, vastavalt olukorrale teemasid käsitleda. Poolstruktureeritud intervjuus (lisa 3) on peamised küsimused ettevalmistatud, kuid vajadusel saab intervjuerija esitada täpsustavaid küsimusi. Läbi selle võimaluse saab uuring täpsem ja põhjalikum. (Cohen jt, 2007, 353; Hirsjärvi jt, 2005, 195; Laherand, 2008, 193.) Fookusgrupi intervjuu tähendab, et intervjuu viiakse läbi väikese grupiga, mis keskendub mingile teemale (Cohen jt, 2007, 376; Hirsjärvi jt, 2005, 197, Laherand, 2008, 220.) Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu küsimused on koostatud lähtuvalt Nigulase (2015) magistritöö fookusgrupi intervjuu küsimustikku järgides. Sellega püütakse saavutada võimalikult suur usaldusväarsus. Kui uuringut mõõdetakse samal viisil koostatud vormi järgi, siis tulemused on võrreldavad ja usaldusväarsus suurem. (Sproull, 2002, 74.)

Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu kasutamismeetod on põhjendatud õpilaste hulgas, kes ei vasta kirjalikult küsimustele. Väike grupp õpilasi tagab toetava ja sõbraliku õhkkonna, kus õpilased üksteist täiendavad. (Hirsjärvi jt, 2005, 197.) Fookusgrupi intervjuu käigus saab arutleda erinevaid käitumisolukordi, uurida lapse emotsioone ülesande teostamisel, saada kinnitust – mida ülesandes laps tegi ja mida ta antud ülesandest õppis. Teostatud intervjuusid lindistatakse diktofoniga.

Käesoleva uurimistöö usaldusväarsus ja tõepärasus on tagatud uuringus läbi viidud meetodite salvestustega: vaatlustabelid, intervjuu helisalvestused, laste poolt täidetud ankeedid ja täidetud kuulamisülesannete töölehed. Töö koostajal on antud dokumente vajadusel võimalik uuesti uurida. (Cohen jt, 2007, 134; Hirsjärvi jt, 2005, 214.) Samuti on

magistritöös tagatud uurimistööle nõutav triangulatsioon ehk kolmikallika viide või siis *Mixed Methods* kasutamine, mis usaldusväärsust tõstab. Usaldusväärsust tõstab töös magistritöö kirjutaja otsene osalus uuringuprotsessis ja erinevate uurimismeetodite kasutamine. (Cohen jt, 2007, 136; Creswell, 2014, 223; Hirsjärvi jt, 2005, 215.)

3.3 Uurimuse protseduur

Uuritavas klassis viidi arendusuuring läbi 2016. aasta septembrist kuni 2017. aasta aprillini. Vaatlusperioodiks oli september, siis avaldusid koheselt 1. klassi õpilaste omavahelised suhted, klassi koostöö õpetajaga. Esimeses etapis toimus valimi hulgas vaadeldavate väärtuste olukorra kaardistamine. Uuriija märkis vaatlustulemused eelnevalt koostatud vaatluskaardile (lisa 4). Olukorra kaardistamise käigus toimus probleemide hindamine. Vaatluse abil selgitati välja, milliseid käitumismustreid oli õpilaste hulgas vaja parandada. Järgnevalt fookusseeriti vaatenurk käsitlevatele väärtustele antud töö kontekstist lähtuvalt. Viimaks käsitles vaatlaja valikulisi situatsioone ja kajastas need auditiivsetes ülesannetes, et rakendada õpilastes väärtuskasvatust. Järgnes vaatlusmärkmete tuginedes edasiste uurimiseesmärkide kavandamine ja teostamine.

Järgnev etapp oli auditiivsete ülesannete koostamine (lisa 2). See periood algas 2016. aasta oktoobrist ja kestis veebruarini 2017. Auditiivsed ülesanded salvestati vabavara programmiga *Audacity*. Salvestused laeti üles saiti *Soundcloud*. *Soundcloudi* kasuks osutus platvormi lihte kasutamine: lihtne üleslaadimine, lihtne jagamine ja mugav otsing ning kasutamine. Koostatud auditiivsed ülesanded on kättesaadavad <https://soundcloud.com/kaja-nurk/> aadressilt.

Ankeetküsitluse (lisa 1) läbiviimine toimus enne kuulamisülesannete praktiseerimist. Selle viis uurija läbi detsembris. Eelnevalt oli õpetaja koostanud struktuurilt samalaadseid ülesandeid loodusõpetuses aastaegade teemat õpetades. Seega oli ankeetülesannete täitmisvorm õpilastele tuttav. Küsimused ja vastusevariandid luges õpetaja ette, et ka nõrgema lugemisoskusega õpilased suudaksid küsimustele vastata.

Auditiivsete ülesannete praktiseerimine toimus küllalt lühikese perioodi vältel: jaanuarist märtsini 2017. Auditiivseid ülesandeid kasutati erinevates ainetundides: eesti keeles – viiel korral, matemaatikas – kolmel korral, loodusõpetuses – kahel korral ja ühel korral kunstiõpetuses.

Märtsis 2017. aastal toimus õpilaste poolt täidetud kuulamisülesannete töölehtede analüüs ja vajadusel kuulamisülesannete parendamine ja muutmine parema tulemuse eesmärgil. Märtsi lõpus ja aprilli alguses 2017. aastal viis uurija läbi poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud (lisa 3). Fookusgrupi intervjuu toimus koolipäeva jooksul. Intervjuul osalesid uurija ja õpilased. Intervjuu kestis kokku 45 minutit. Intervjuud dokumenteeriti helisalvestise kaasabil, mis hiljem transkribeeriti paberkandjale. Intervjuud on taas kättesaadavad ka helifailidena. Intervjuusid viidi läbi kolm. Kokku osales intervjuudes 17 õpilast. Iga intervjuu sai tähise, näiteks G1, mis tähendas gruppi ja grupi numbrit intervjuul. Samuti sai iga õpilane grupisisese koodi, näiteks T1, mis tähendas selle grupi tüdrukut nr 1. Uurimistulemuste analüüsides on laste vastuste järgi lühikoodid, mille abil sai uurija vastajaid eristada, näiteks (G1, P1) tähendas esimese intervjuugrupi poissi koodiga üks.

Intervjuu häälestusülesandeks oli hea kaaslane joonistamine. Intervjuu häälestusülesanne on sama, mida oma uuringutes kasutas Nigulas (2017), kusjuures tema lähtus Taanis läbiviidud uurimuse eeskujust. Häälestusülesanne oli vajalik uurimisolukorra pingete leevendamiseks. Häälestusülesanded aitavad keskenduda eesolevatele tegevustele ja sellest tulenevalt on õpilased paremini keskendunud põhitegevusele. Samuti oli tähtis õpilaste kirjeldus heast kaaslasest, mida nad said edastada tuginedes oma joonistusele (Knudsen, Lindberg & Kampmann, 2009). Häälestusülesanne läbi kunstilise tegevuse aitas õpilastel mõtestada lahti, kes on hea kaaslane. Uurijale oli oluline õpilaste sõnaline kirjeldus heast kaaslasest.

Intervjuude transkribeerimisel muutis uurija laste nimed, et tagada anonüümsus. Transkribeerimise näide on välja toodud lisa (lisa 5). Transkribeerimisel märgiti ümarsulgudesse pausid sekundites, topelt ümarsulgudes toodi välja uurijapoolsed märkused. Kui intervjuus keegi osapooltest rõhutas mingit sõna, siis see on märgitud allajoonimisega. Intervjuus on kõneleja esile tõstetud tumedama kirjastiiliga, et oleks lihtsam teksti jälgida.

3.4 Uurimuse analüüs

Selles alapeatükis antakse ülevaade vaatluse, eelküsitle ja intervjuude tulemustest ja tulemuste analüüsist.

3.4.1 Vaatluse tulemused ja probleemide kaardistamine

Vaatlusuuringu raames märgiti vaatluskaardile märgatud probleemid klassis ja toodi välja õpilaste hulk, kes antud probleemidesse takerdusid. Tabelis 1 on väärtused vastavalt sõna esitähedele lühendatud (sallivus (S), austus (A), hoolivus (H), julgus (J)).

Tabel 1 Õpilastel esinevad raskused ja vaadeldud aspektide seotus väärtustega

Käsitlevad aspektid	Õpilaste arv, kellel esines probleeme	Seotus väärtustega			
		S	A	H	J
Kuulamisoskus	11-13		+	+	
Keskendumine	10		+	+	
Kinnipidamine reeglitest	10		+	+	
Julgus abi küsida	10				+
Õuesõppe reeglistiku täitmine	10		+	+	
Hoolitsemine oma asjade eest	10			+	
Püsivus	10			+	
Enesekindlus	8		+	+	+
Valmisolek pidevaks õppimiseks	6-7		+	+	
Soov olla alati esimene - trügimine	7	+	+	+	
Eneseteenindamine	5-7			+	
Loodushoid	6	+	+	+	
Tunnete väljendamine	5	+	+	+	+
Suhtlemisprobleemid kaastelga	5	+	+	+	+
Koduteel esinevad probleemid	5		+		+
Probleemid bussi oodates	4		+	+	
Suhtlemisprobleemid täiskasvanutega	4	+	+	+	+
Käitumisprobleemid koolis	4	+	+	+	
Käitumisprobleemid bussis	3		+	+	
Probleem andestamisel	3	+	+	+	
Eraldatus, omaette hoidmine	2	+		+	+
Hoolitsemine ühisasjade eest (koristamine)	2		+	+	
Aktiivne osalemine õppeprotsessis	2		+	+	
Raskused tunda rahuldust tehtud tööst	2		+	+	
Leida endas midagi head	2		+	+	+
Erisuste mõistmine	Kujunemas	+		+	
Valmisolek leida lahendusi	Kujunemas	+	+	+	+
Omaalgatus	Kujunemas				+
Leida midagi head teistes	Kujunemas	+	+	+	+
Märgitud väärtuste seoste hulk kokku:		11	22	26	10

Samuti toodi välja õpioskustes esinevad puudujäägid ja ligikaudne õpilaste arv, kellel need puudujäägid esinesid. Kirjapandud tähelepanekud kaardistati ja seati pingeritta. Pingerida algab oskustest, mida on vaja kõige rohkem parendada (tabel 1). Järgnevalt analüüsiti tekkinud probleemide seost töös käsitletud väärtustega. Uurija subjektiivse hinnangu alusel lisati tabelisse väärtuste seos jälgitud aspektidega. See andis kokkuvõtva hinnangu,

milliseid väärtusi on lastes kõige rohkem uurijal vaja arendada. Järeldusena saab tuua, et kõige rohkem oli vaja kujundada õpilastes austust ja hoolivust erinevates olukordades (tabel 1). Vaatluste tulemusena selgus, et auditiivsete ülesannete koostamise valik oli õigustatud, sest kuulamisoskus jättis soovida üle poolte õpilaste hulgas. Samuti selgus, et oli vajalik arendada keskendumisoskust, mis omakorda on seotud kuulamisega. Pealegi areneb seeläbi ka mõistmine ja mälu. (Kärtner, 2000, 7–8; Uusen, 2002, 20; Tereping, 1988, 5.) Pooltel õpilastel oli raskusi reeglitest kinnipidamisel, õues õppides kadusid raamid, mis klassiruumis õppides kinnise ruumi olemasoluga olemas olid. Püsivus õpiülesannete täitmisel jättis samuti poolte laste puhul soovida ning õpetaja sooviks oli arendada julgust, et vajadusel abi paluda. Paljud klassis esinevad probleemid olid seotud emotsioonidega, aga kuulumistaju arendamine arendab ajukeskust, mis omakorda mõjutab emotsioone (Tereping, 1988, 5), seega on tõenäoline, et läbi auditiivsete ülesannete paranevad ka emotsioonidest lähtuvad probleemid, näiteks hirm koduteel, suhtlemisprobleemid, tunnete väljendamine jne.

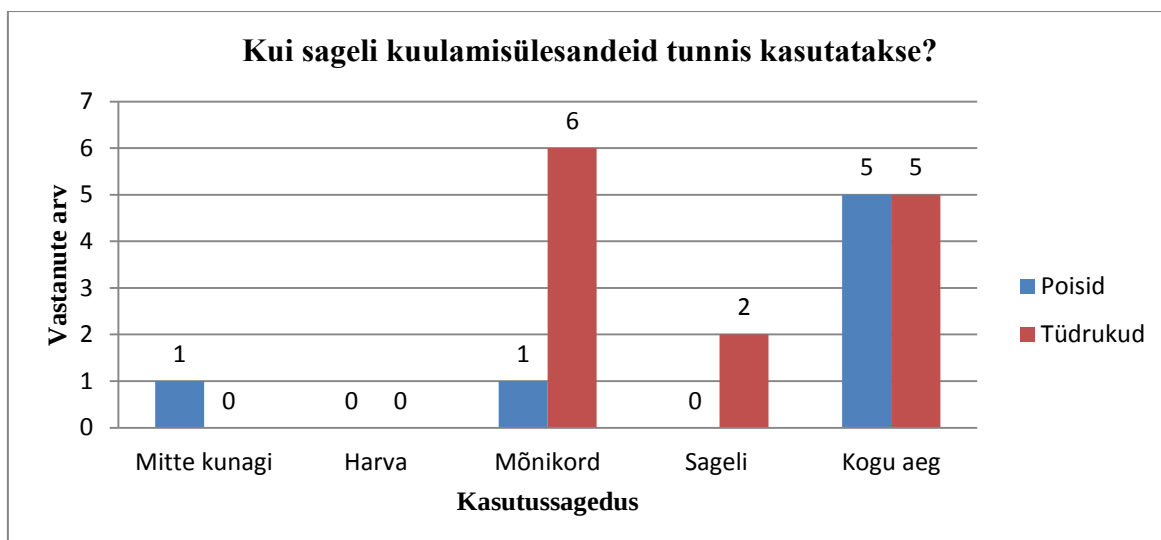
Antud seoste analüüsimisel teostas magistritöö autor valiku situatsioonidest ja koostas auditiivsed ülesanded (lisa 2), et rakendada õpilastes väärtuskasvatust ja vähendada erinevaid probleeme erinevates oskustes. Auditiivsed ülesanded said üheks osaks õppemeetoditest, et arendada töökas, ühtne, sõbralik ning üksteisega arvestav klassikollektiiv.

3.4.2 Eelküsitluse tulemused auditiivsete ülesannete kasutamisest koolitunnis ja väärtushoiakute hinnang

Enne väärtushoiakuid arendavaid kuulamisülesannete praktiseerimist viidi uuritavas klassis läbi eelküsitlus (lisa 1) kuulamisülesannete kasutuse kaardistamiseks koolitunnis. Küsitlus toimus detsembris 2016. aastal, õpilased olid kooliga juba harjunud ja tutvunud oma klassikaaslastega. Lisaks sooviti küsitlusega saada ülevaadet klassikaaslaste väärtushoiakutest õpilaste vaatenurgast lähtuvalt. Küsitluses osalesid 20 esimese klassi õpilast, seitse poissi ja kolmteist tüdrukut.

Küsitluse ajal oli vastajate vanuseline jaotumine võrdne. Kümme õpilast olid 7-aastased (kolm poissi ja seitse tüdrukut) ja kümme 8-aastased (4 poissi ja 6 tüdrukut).

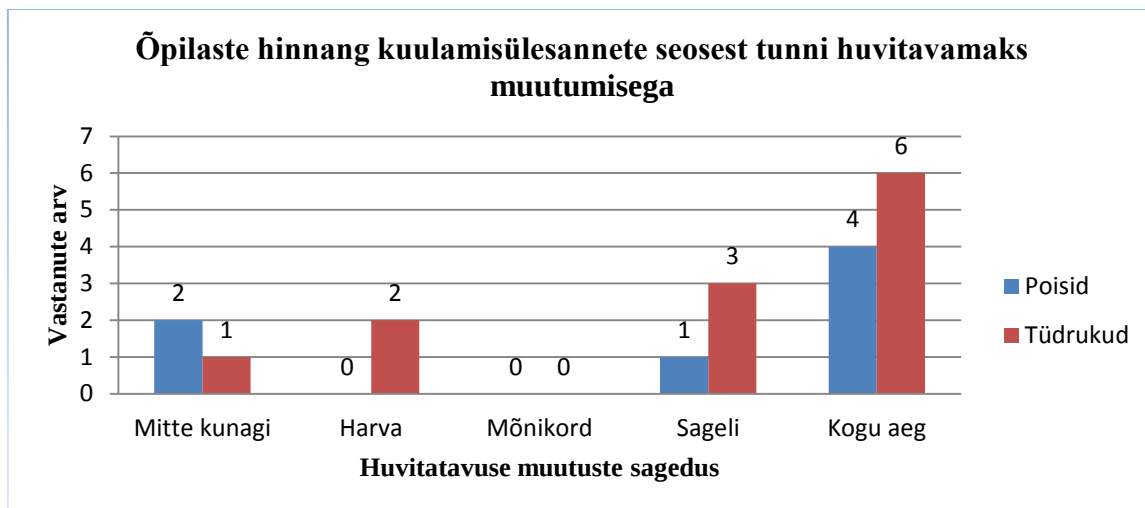
Küsitluses sooviti teada, kas ja kui sageli õpilaste arvates kasutatakse õppetundides kuulamisülesandeid.

Joonis 2. Kuulamisülesannete kasutamissagedus õppetunnis

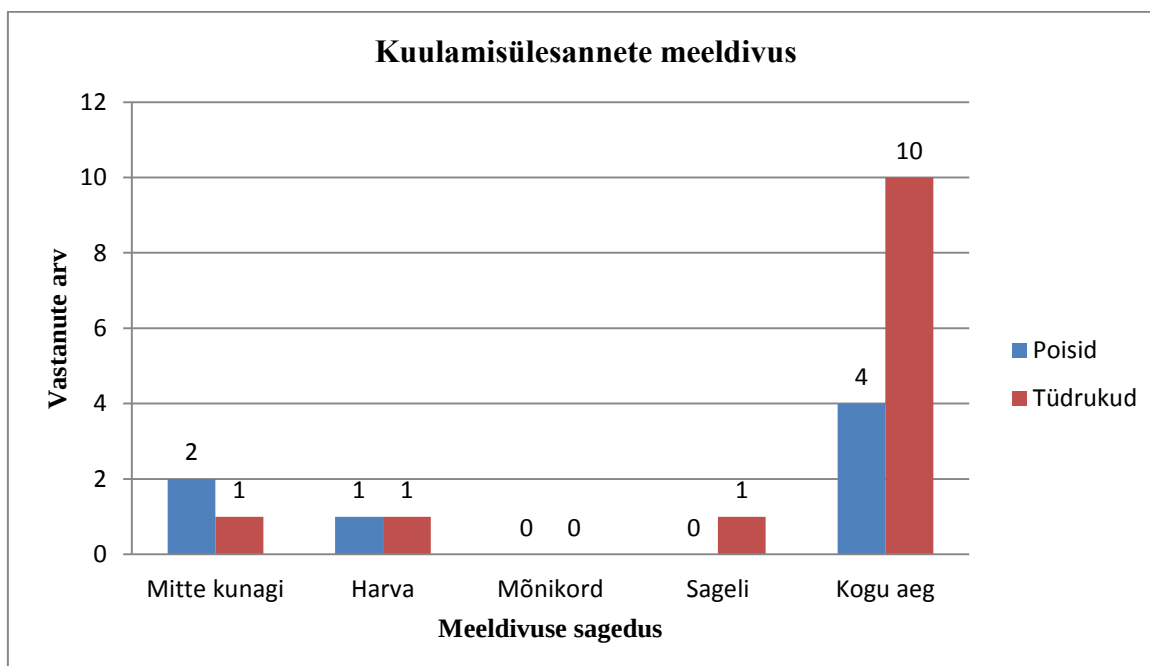
Pooled (10 õpilast) vastanutest kirjutasid, et kuulamisülesandeid kasutatakse tundides kogu aeg (joonis 2). Tüdrukutest on kõige rohkem õpilasi (6 tüdrukut) vastanud, et kuulamisülesandeid kasutatakse mõnikord. Üks poistest vastab, et mitte kunagi pole kuulamisülesandeid kasutatud. Siiski 19 õpilast leiab, et erineval määral on kuulamisülesanded tundides kasutusel.

Järgnevalt sooviti õpilaste hinnangut, kuidas mõjutavad kuulamisülesanded tunni huvitavamaks muutmist. Neliteist õpilast vastas, et kuulamisülesanded muudavad tunni sageli või kogu aeg huvitavamaks (joonis 3). Üks tüdruk ja kaks poissi vastasid, et kuulamisülesanded tundi huvitavamaks ei tee. Keskmist hinnangut „mõnikord“ ei valinud ükski õpilane. Kokku olid viis õpilast arvamusel, et kuulamisülesanded tundi huvitavamaks ei muuda. Kui muudavadki, siis vaid harva, nagu vastasid kaks tüdrukut.

Joonis 3. Kuulamisülesannete seos tunni huvitavusega

Kuna enamus (14 õpilast) leidis, et kuulamisülesanded teevad tunni huvitavamaks (joonis 3), on magistritöö kirjutajal hea teada, et koostatud auditiivsed ülesanded on üldjuhul õpilaste poolt tunni tegevustes oodatud ning kirjutaja töö praktiseerimine ei tekita õpilastes vastuseisu.

Joonis 4. Kuulamisülesannete meeldivus õpilastele

Järgnevalt avaldasid õpilased oma arvamust kuulamisülesannete meeldivusest (joonis 4). Kuulamisülesannete tunni huvitavamaks muutumise vastuste ja kuulamisülesannete meeldivuse vastuste vahel on seos. Enamusele kuulamisülesanded meeldivad. Positiivne häälestus töösse annab positiivsema tulemuse soovitud eesmärkide teostamisele.

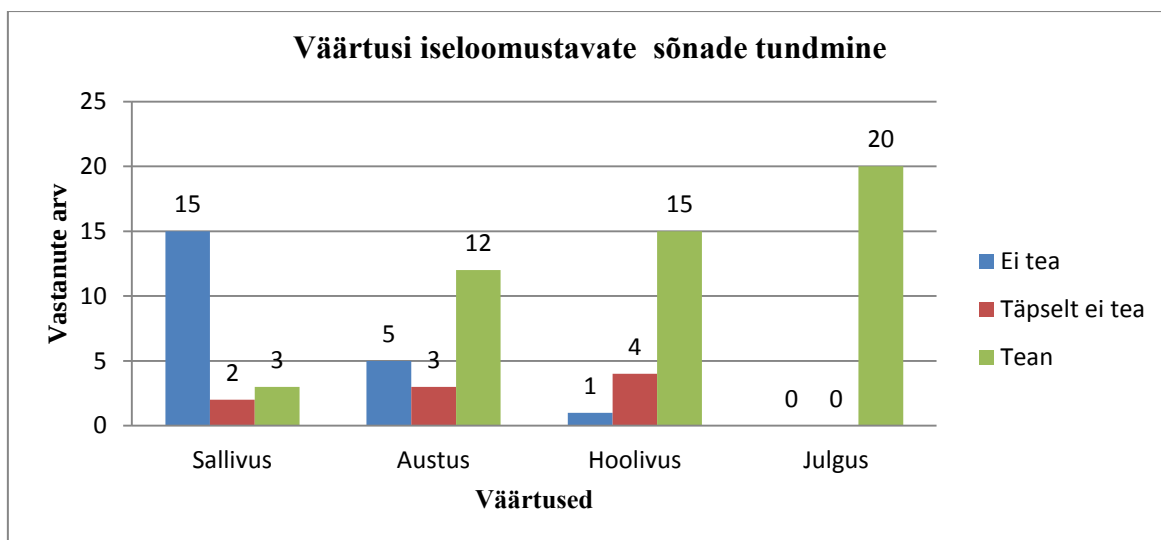
Viieteistkümnele õpilasele meeldivad kuulamisülesanded ja viiele õpilastest ei meeldi kuulamisülesanded üldse või siis vahel harva. Keskmist valikut õpilased ei valinud. Tüdrukute positiivne suhtumine kuulamisülesannetesse on suurem, 11 tüdrukule kuulamisülesanded meeldivad, poistel on vastav näitaja neli. (Joonis 4.)

Õpilased said võimaluse täpsustada, millistes tundides nende arvates kuulamisülesandeid kasutatakse. Õpilased leiavad, et igas tunnis on kuulamisülesandeid kasutatud (tabel 2). Kõige rohkem toodi välja, et eesti keele tundides kasutatakse kuulamisülesandeid.

Tabel 2 Õpilaste arvamus kuulamisülesannete kasutusest õppetundides

Õppeained	Poisid	Tüdrukud	Kokku
Eesti keel	6	13	19
Matemaatika	5	9	14
Loodusõpetus	4	9	13
Kehaline kasvatus	5	5	10
Muusika	5	7	12
Käeline tegevus	6	8	14

Nii vastasid peaaegu kõik, ainult üks poiss arvas vastupidiselt. Kuulamisülesandeid kasutatakse õpilaste arvates rohkelt ka matemaatika ja käelise tegevuse tundides, nii vastavad 14 õpilast. Üle poolte, nii tüdrukutest kui poistest, on märkinud kõikidesse õppeainetesse kuulamisülesannete kasutuse. Vastustest põhjal järeldub, et ainult tüdrukutest rohkem kui pooled leiavad, et kehalises kasvatuses kuulamisülesandeid ei kasutata. Kuna õpilased on kuulamisülesannetega juba kokku puutunud kõigis õppetundides, siis ei tule magistritöö kirjutajal ette raskusi sidumaks ja lõimimaks kuulamisülesandeid erinevatesse õppetundidesse.

Joonis 5. Väärtusi iseloomustavate sõnade tundmine

Magistritöös käsitletakse erinevaid väärtusi. Seega sooviti õpilastelt enne koostatud kuulamisülesannete kasutamist teada magistritöösse valitud väärtuste iseloomustavate sõnade tähenduse teadmist.

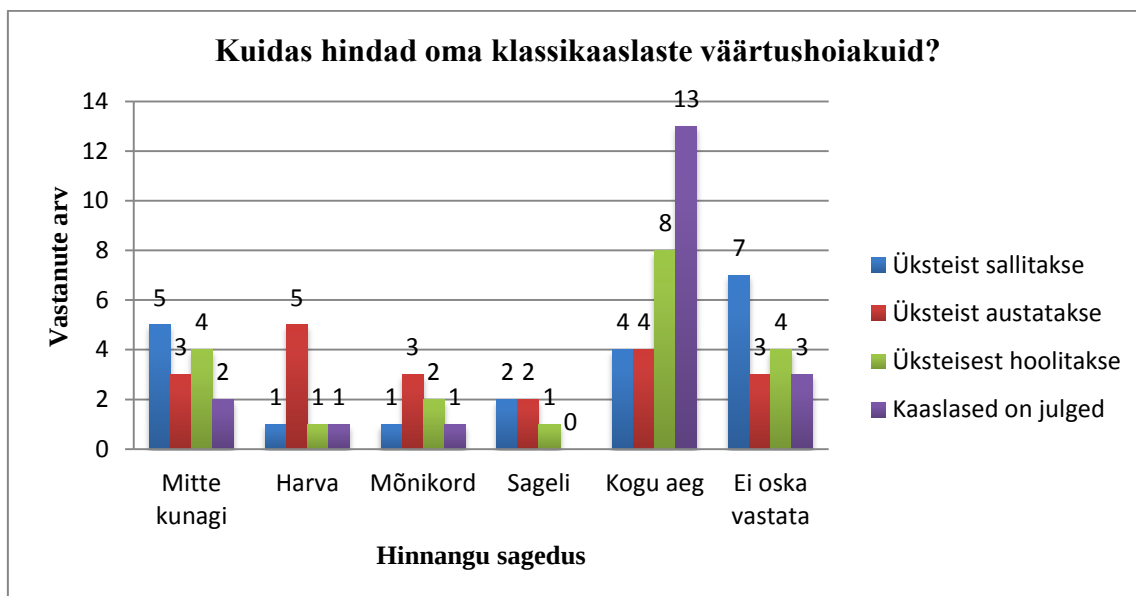
Kõige võõram sõna on õpilaste hulgas sallivus (joonis 5). Ainult kolm õpilast arvasid teadvat, mida see sõna tähendab. Ka austus on sõnana suhteliselt raskesti mõistetav, aga siiski 12 õpilast oskab enda arvates seda sõna mõista.

Viis õpilast ei tea täpselt, mida võiksid tähendada sõnad hoolivus. Ainuke sõna on julgus, mille tähendus on kõikidele õpilastele nende meelest teada. Seega võib õpilaste vastustes järeldada, et õpetaja peab õpilaste hulgas selgitama, mis on hoolivus ja austus.

Auditiivsete ülesannete abil saab antud väärtused siduda tunni eesmärkidega ja auditiivsete ülesannete abil on võimalus kujundada õpilastes väärtuskasvatust, mis on riiklikusse õppekavasse sisse kirjutatud ning seeläbi saab ka antud sõnade tähendus õpilastele selgemaks.

Ankeedis oli küsimus, kus õpilased pidid hindama oma klassikaaslaste väärtushoiakuid. Sooviti teada arvamust klassikaaslaste sallivuse, austuse, hoolimise ja julguse kohta. Vastuste hulgas on üpris äärmuslikke hinnanguid (joonis 6). Seitse õpilast ei oska määratleda, kas klassis üksteist sallitakse, kusjuures koguni viis õpilast leiab, et klassis üksteist ei sallita, vastukaaluks neli õpilast leiab, et sallivus väärtusena toimib klassis kogu aeg. Arvestada tuleks, et sõna sallivuse tähendust ei teadnud 15 õpilast, seega on selle mõju võimalikkus ka klassikaaslaste hinnangute juures ning vastuste objektiivsusesse tuleb

suhtuda kriitiliselt. Kaheksa õpilast leiavad, et klassikaaslased ei austa üksteist või väga harva teevad seda. Austuse määratlus on kujunenud skaalal enam-vähem ühtlaselt. Kõige rohkem on vastatud, et harva austatakse üksteist – viis õpilast. Kõige vähem on vastajad arvanud, et austatakse üksteist sageli, ainult kaks vastanut. Kaheksa õpilast leiab, et klassis hoolitakse üksteisest kogu aeg.

Joonis 6. Väärtushoiakute hinnang klassis

Kõige vähem valikuid oli hoolivuse kriteeriumites õpilaste hulgas harva – seda märkis üks õpilane. Sageli hoolivust märgiti samuti ühe õpilase arvates. Kaaslaste julgust hinnatakse suhteliselt kõrgelt. 13 õpilast leiab, et kaaslasted on julged. (Joonis 6.)

Väga paljud õpilased ei osanud oma klassikaaslaste väärtushoiakuid hinnata, seitse õpilast ei teadnud määratleda sallivuse hoiakut, neli õpilast jättis hoolimise üksteise vastu hindamata, sest ei osanud seda. Julgust ja austust üksteise vastu ei osanud hinnata kolm õpilast vastanutest. (Joonis 6.) Kuna suur hulk õpilasi ei teadnud antud sõnade tähendust (joonis 5), siis mõjutab see antud küsimuste vastuseid, mis omakorda jällegi näitab, et nende väärtuste selgitamisega koolitunnis tuleb tegeleda.

Lõpuks taheti teada, missuguseid väärtushoiakuid on vaja klassis parendada. Sallivuse sõna tähendust ei teadnud enamuse (15) õpilastest. Selle väärtuse parendamist klassis on ka kõige vähem soovitud. Sallivust soovis parandada 10 õpilast (tabel 3). Austust ja hoolivust soovisid lapsed klassikaaslastes rohkem näha, lausa 17 õpilast soovisid neid väärtuslikke omadusi klassikaaslaste hulgas parandada. Vaatamata sellele, et õpilased hindasid oma

klassikaaslasi julgeteks (joonis 6), soovivad nad seda väärtust veelgi rohkem tõsta, nii arvasid 16 õpilast.

Tabel 3 Valik, milliseid väärtusi klassis parendada.

Väärtused	Poisid	Tüdrukud	Kokku
Sallivus	3	7	10
Austus	4	13	17
Hoolivus	5	12	17
Julgus	5	11	16

Poisid eelistavad suurendada klassikaaslaste hulgas hoolivust ja julgust. Tüdrukud seevastu peavad austuse suurendamist oluliseks. Vaatlustulemuste kokkuvõtte ja laste arvamused väärtuste parendamisest kattuvad, mõlemad uuringutulemused kinnitavad, et suurendada tuleb klassis hoolivust ja austust. Eelnevatele tulemustele tuginedes leiab kinnitust, et auditivsete ülesannete kasutamine koolitunnis väärtuspädevuste arendamisena on õigustatud. Fookusgrupi intervjuude abil püütakse selgust saada, kas ülesanded oodatud tulemusi andsid.

3.4.3 Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuu analüüs

Intervjuusid viidi läbi kolm ja kokku osales intervjuudes 17 õpilast. Fookusgrupi intervjuud alustati joonistusülesandega. Lapsed pidid paberile joonistama oma hea kaaslase ja olema valmis vestluseks, milline on hea kaaslane? Lapsed tõid välja, kuidas hea kaaslane käitub ja mida ei tohiks hea kaaslane teha (tabel 4). Läbi vestluse avasid õpilased oma väärtushoiakuid.

Tabel 4 Hea kaaslase tunnused

Kes on hea kaaslane?	Klassikaaslane; sõber, aga mitte klassist; suurem, kooli lõpetanud kaaslane; raamatutegelane Sipsik; karvane kaisuloom jänku.
Milline on hea kaaslane?	Rõõmus, lahke, vahva, väga tore, sõbralik, väga hea, sobib selline nagu ta on, sõber, pehme, suur, karvane.
Mida hea kaaslane teeb?	Mängib minuga, kutsub mängima, aitab, jagab asju, kuulab, saab kallistada, on koos minuga, aitab rõõmustada.
Mida hea kaaslane ei tee?	Ei kiusa, ei ole ebaviisakas, ei ole kade, ei ole ninakas, ei sega teistele vahele, ei nori, ei tohi solvata, ei ütle halvasti; ei käitu halvasti; ei keeldu sõprusest; ei jäta sõpra maha, ei tülitse, kauaaegne sõber ei ütle, et enam ei ole sõber.

Joonistustel (näited lisa 7) oli kujutatud ühel korral suuremat kaaslast, kes on kooli lõpetanud, ühel korral pehmet kaisulooma – karvast jänest, kahel korral raamatutegelast Sipsikut. Jänest ja Sipsikuid kujutasid tüdrukud. Kõige rohkem oli kujutatud joonistustel klassikaaslast ja nimigi kirjutati juurde (üheksal korral). Neli last joonistasid kaaslast, aga mitte oma klassist. Kolm last joonistasid lehele mitu head kaaslast korraga. Tavaliselt kujutasid tüdrukud hea kaaslasena tüdrukuid ja poisid poisse, mõlemad ühe erandiga. Üks tüdruk joonistas poisi ja üks poiss joonistas nii tüdruku kui poisi. Eranditult kõikidel piltidel olid hea kaaslaste suud naerul. Joonistused olid rõõmsavärvilised. Kaaslaste kirjelduste näiteid (nimed muudetud):

Tema nimi oleks Pehmu, ta oleks suur ja karvane, aga ta oleks jänku moodi. Ta oleks sõbralik ja oleks minuga koos, kui mul igav hakkab või kui ma kurb olen, sõbrale saab südant puistata ja kallistada (G3, T3); Sest ta on väga hea ja sõbralik ja ta kutsub mind mängima (G2, P2); Mulle sobib selline Kati nagu ta on (G2, T2); Mina arvan, et kiusata ei tohi, ei tohi lüüa (G1, T2); Siukene, kes on natukene suur, tema nimi on Tamm, ta on suurem, kooli ära lõpetanud ja võib mind natuke aidata (G3, P1).

Ainult üks õpilane sõnastas, mida tema peab hea kaaslasena tegema: „*et aitad oma sõpra, hoolitsed tema eest, kaitsed teda ja lubad talle kõike, mis talle meeldib*“ (G3, P2).

Intervjuust järeldus, et õpilased hindasid oma kaaslastes kõige rohkem hoolivust, sest sõbrad aitavad, on abivalmis, sõbralikud, sõbrale võib loota. Mitmel korral toodi välja austus, sest hea kaaslane on viisakas, ei sega vahele ega tülitse, ei tõuka ega löö. Julgust nimetati ühel korral, siis kui sõbrale on vaja appi minna. Ka sallivust oli välja toodud ühel korral, sest heaks kaaslasteks peeti last just sellisena nagu ta on.

Enne väärtuste teema käsitlemist soovis uurija teda laste arvamusi kuulamisülesannete kohta.

Kas kuulamisülesanded olid sulle jõukohased?

Ainult üks õpilane vastas „*väga mitte*“. Enamus lastest (üheksa õpilast) vastas „*nii ja naa*“. Põhjendades, et mõni ülesanne tundus keeruline aga mõni lihtne. Samas kui küsiti, et kas teistkordne kuulamine aitas, siis enamus nendest vastas, „*jah*“. Kuue lapse jaoks olid ülesanded jõukohased ja üks laps vastas, et lihtne oli: „*natuke lihtne oli, noh nagu ei ajanud tighedaks*“ (G3, P2).

Jõukohasust analüüsis õpetaja ka kokkuvõtvasse tabelisse (lisa 6). Ülesannete soorituse statistikast järeldub, et kolme lapse kõikide ülesannete keskmine tulemus ületas 90%, kümme õpilast said keskmiselt hästi hakkama ja kuue lapse tulemused olid rahuldavad ning ühe lapse keskendumisvõime on häiritud, tema jaoks olid kuulamisülesanded rasked. Raskeimaks ülesandeks osutus kuulamisülesanne nr 8 „Tunnikord“ (lisa 2). Tuginedes vastuste statistikale, muudeti töölehtedel ülesandeid, kas kergemaks või lisati raskusastet juurde, näiteks kuulamisülesandele nr 2 lisati arvutustehe.

Kas sa said aru kuuldud tekstist?

Seitse õpilast vastasid, et said tekstist aru ja kümme õpilast vastasid, et vahepeal oli kerge ja vahepeal oli raske. Arusaamist segas klassikaaslaste sagimine ja õpetaja keelamine vaikusele. Raskusi valmistas kuulamine ja samal ajal kirjutamine. Kirjutamise ajal kadus kuulamise järg. Laste ütlusi:

Vahepeal ma sain, vahepeal ei saanud (G3, P1); Ei mitte, vahel kuulsin, siis kui sahkerdati ei kuulnud (G2, T2); Vahel on rasked ja vahel on nii nii lihtsad (G1, T5); Vahest on need kuulamisülesanded minu jaoks kui tite tegu, vahest aga väga raske (G1, T1).

Kas kuulamistekst oli hästi kuuldav ja loeti piisava kiirusega?

Kolm õpilast arvasid, et teksti loeti kiiresti, kaks nendest tõdesid, et teistkordsel kuulamisel nad jõudsid kuulata. Kuue lapse meelest oli kiirus paras ja 8 õpilast vastas „*nii ja naa*“.

Kas sulle meeldis teksti kuulata arvutiprogrammilt?

Kõikidele lastele meeldis kuulamisülesannet arvutiprogrammilt kuulata, ainult üks laps nentis, et oli „*veider*“ ja üks ütles et oli „*naljakas*“. Põhjendati vastuseid järgmiselt:

Nii oli natuke kergem. Ei pidanud kuskilt teisest kohast vaatama (G3, T2); Kui laps saaks ise ütelda endale asju ja kannaks siis paberile (G2, T1).

Kas kuulamiskordade arv oli piisav?

Kolmteist õpilast arvasid, et kuulamiskordade arv oli „*piisav*“, kolm õpilast vastasid „*nii ja naa*“ ja üks õpilane jäi kindlaks, et kordi oli „*vähe*“. Tema soovis lausa viit korda, aga sai aru, et koolitundi ei mahugi nii pikk kuulamine ja ta arvas, et kolm on piisav.

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et auditiivsed ülesanded lastele meeldisid, kuulamise ajal peab klassis olema vaikus, sahinad ja sahkerdamine segab, tekstist arusaamine oli rahuldav ja ülesandeid on soovitatav ette mängida kaks korda, see oli lastele üldjuhul piisav. Ülesanded olid lastele jõukohased, sest keskmine ülesannete sooritusnäitaja oli 76% (lisa 6), millest saab järeldada, et ülesandeid lahendades said hakkama nii tagasihoidlikumate võimetega lapsed, kuid keskendumist nõudsid ülesanded klassi parematelt õpilastelt. Oluline oli, et lapsed kogesid ülesandeid tehes eduelamust. Ülesanded nõudsid keskendumist, tähelepanu, kuuldu meeldejätmist ning kuulamise ja kirjutamise kombineerimist. Seega lähtudes vaatlustulemustest (tabel 1), millest järeldus, et õpilastes oli vaja arendada kuulamisoskust, keskendumist, reeglitest kinnipidamist, püsivust, valmisolekut pidevaks õppeks, täitsid loodud auditiivsed ülesanded oma eesmärgi.

Järgmiseks avaldasid lapsed arvamust väärtustest, mida käsitleti kuulamisülesannete läbiviimisel, et arendada lastes väärtuspädevusi.

Sallivus

Mida tähendab sallivus, kas kuulamisülesanded aitasid seda mõista? Too näiteid ülesannetest.

Sallivus tähendab, et sa hoolid inimestest ja sallid neid (G2, T1). Sa ütled oma sõbra kohta hästi, mitte halvasti, sa hoolid temast (G1, T1). Kui me oleksime kõik ühesugused, aga ei ole. Näiteks Priit on väga aktiivne, aga me sallime teda (G1, T4). Alati kui ta midagi teeb, siis ma ütlen, et ära nii tee ja alati ta mind kuulab ja enam ei tee (G1, T1). Sa ei tohi teiste peale vihane olla ja sa ei tee haiget, annad andeks (G1, T1). Sallivus on see, kui sa aitad oma sõpra (G3, P2). Kuulamisülesanne nr 7. Õppisin seda, et alati tuleb aidata (G3, P1). Sa pead kõiki enda sõpru sallima, isegi siis kui nad on teistsugused, kas imeliku või naljaka häälega, sa pead ikka sallima (G3, T3). Loomi (G2, P1). Näiteks, mõned putukad, näiteks mesilased, keda ei tasu karta. Ja kui sa kardad, siis mitte kätega vehkida. Ja mitte teha loomadele viga prüügiga (G2, T1). Rästikut (G2, T3). Nad kaitsevad ennast (G2, P1).

Õpilased tõid välja, et sallima peab teisi kaaslasi, kuigi nad võivad erinevad olla. Mõnikord samastati sallimist hoolimisega. Osati klassikaaslaste käitumises näha erisusi ja nendega lepiti või prooviti juhendada, kuidas on õigem käituda. Oluliseks peeti andeks andmist ja aitamist. Lastel arvates peab sallima looduses erinevaid loomi, kuigi nad võivad

haiget teha, sest kaitsevad end. Lapsed tõid välja ülesanded, mis sallimist toetasid: „Sille marjul“ – ei jäta loodusesse prügi; „Marjasaak“ – sallin loomi, näiteks rästikut; „Narrimine“ – erisuste sallimine kaaslastes; „Kummalised kadumised“ – ei peida teiste asju.

Kas sinu klassis on lapsi, kellega ei seltsita? Miks sa nii arvad?

Õpilased tõid välja ühel korral vastuse: *Meie klassis, meie klass on talle mitu korda andnud talle võimaluse. Priit, ta vahepeal läheb hästi aktiivseks ja siis ta võib haiget teha. Aga klass ikka hoiab teda (G2, T1) ning ühel korral õpilane tunnistas: minuga ühekorra oli, ei tahetud mängida (G2, P3). Ülejäänud vastustes lapsed kinnitasid, et klassis õpilased sallivad üksteist.*

Austus

Mida tähendab austamine, kas kuulamisülesanded aitasid sul seda mõista?

Austus on selline asi, sa austad näiteks niimoodi. Nagu, nagu näiteks sul on sõber, sõber, keda sa üldse ei kiusa ja su sõber on teistest natuke teistsugusem, aga ta on sinu sõber. Näiteks nimi on selline nimi, nimi, mida saab kutsuda natuke teisiti, aga sa ei tee seda (G2, T1). Ütled tere ja head aega. Siis sa austad bussijuhti (G1, T5). Sõpru. Kui sa ütled tere ja ütled talle vastu. Siis küsid, kuidas sul läheb (G1, T2). Lähed sõbra juurde ja ütled talle, et võiksime koos midagi teha, et sõbral oleks hea tuju (G3, T3). Ma arvan, et kui keegi oleks üksi kuidagi kurvalt, siis ma läheksin teda lõbustama (G3, P1). Kui keegi istub üksi pimedas, istub üksi pingi peal, ta on kodutu, siis peab teda aitama, ööseks võtma teda kellegi juurde, kaitsma teda, võib olla on haige ka, siis peab teda ravima (G3, P2).

Õpilased tõid välja, et austama peab sõpru, teisi kaaslasi, täiskasvanuid, vanu inimesi, naabreid, õpetajat. Tuleb olla abivalmis ja viisakalt käituma ja viisakalt rääkima. Austusest ja hoolivusest saadakse suhteliselt sarnaselt aru. Kuulamisülesannetes valiti välja, mis austust toetasid: „Sille kooliteel“ – austamine bussijuhi vastu, oled viisakas; „Tunnikord“ – austab teiste soovi õppida.

Kas sinu klassis mõnikord lapsed solvavad üksteist? Miks sa nii arvad?

Kolm last klassis arvasid, et solvamisi klassis ei ole ja austatakse üksteist. Enamus aga leidis, et solvamist esineb vähesel määral. Keegi ei toonud välja, et solvatakse kogu aeg. Kui solvamisi esinebki, siis lepitakse ära: „Mõnikord lähevad millegipärast riidu, aga

lepivad ära“ (G3, T3); „Vahel harva, siis lepivad. Mina olen seda teinud“ (G3, P1). Õpilased oskasid välja tuua soovitusi, kuidas solvamist parandada: See, kes solvab, läheb lohutama ja palub vabandust (G2, T3).

Hoolivus

Mida tähendab hoolivus, kas kuulamisülesanded aitavad sul seda mõista?

Klassikaaslasti peab aitama ja veel peab nendest hoolima (G1, T2). Hoolivus loodusest, ei viska prügi maha (G2, T2). Näiteks ta ei tahtnud tüdrukuga koos olla ja ei saanud koos teha /.../ Jah, sai vigastada. Ja siis palus, ta palus vabandust (G2, P3). Sa pead teda ikka kuulama, et ei lähe temaga tülli (G3, P2). Kui mina läksin enda sõbra juurde, ta ei leidnud enda palli, mina aitasin tal seda leida, see oli tal garaazis (G3, P1). Alati peab sõbrast hoolima, isegi siis, kui keegi on teda solvanud, siis kui tema ei julge kellegagi ära leppi, siis sa pead aitama teda, et ta julgeks teisega ära leppida (G3, T3).

Lapsed tõid välja kõige rohkem, et hoolima peab oma sõbrast, vanaemas, vanaisast, samuti tuli hoolida loodusest, lemmikloomadest. Nimetati ka hoolimist teiste laste asjadest. Hoolimine väljendus kuulamises, aitamises, abistamises, mõistmises, lepitamises ja lohutamises. Järgmistest ülesannetest leiti hoolivust: „Sõbrad“, „Pilt sõbrale“ – hoolivus sõpradest; „Sille marjul“, „Marjasaak“ – hoolivus loodusest; „Bussi oodates“ – hoolivus kaaslasest, vigade mõistmine, abistamine; „Sille kooliteel“ – hoolivus asjadest; „Tunnikord“ – hoolid kaaslaste soovist.

Oled sa märganud, kas sinu klassis lapsed hoolivad üksteisest? Miks sa nii arvad? Too näide.

Lapsed vastasid üksmeelselt, et nende klassis hoolitakse üksteisest. Ainult üks õpilane vastas, et „mõnikord hoolitakse, mõnikord mitte“ (G2, T3). Näideteks toodi, et minnakse appi, lohutatakse, ollakse hea sõber, aidatakse asju üles korjata.

Julgus

Mida tähendab julgus, kas kuulamisülesanded aitavad sul seda mõista?

Et oled väga, väga julge, et minna näiteks lavale ja hakkad tantsima (G1, T4). Ta tunnistas üles, et peitis ära pinali (G1, T2). Julged sõbraks saada ja teised lapsed aitasid, kuidas sõbraks saada (G1, T3). Kui solvatakse teist, siis julged ise ütleva minna (G2, T2). Kui kellegil rahakott ära kaob, siis pead julgema talle tagasi viia (G2, T3). Julgust on selle jaoks vaja ka, näiteks kui keegi on metsas ja kui käite metsas mängimas ja kellegil on jäänud kuhugile jalg kinni ja kui on hämar, sa pead olema julge (G2, T1). Kui sul on taskulambid, ja seal on vana maja ja kui ütleb, et lähme sinna sisse, siis julged minna (G3, T2). Oskan kaitsta oma õde – nõuab julgust, näiteks koera eest, ta lükkab ta pikali (G1, T4).

Õpilased tõid välja julguse esinemiseks, julguse olla looduses ja tulla üksi kooli. Samuti toodi välja suhtlemisjulgust, julgus olla viisaks võõrastega, julgus tagastada asju, julgus tunnistada üles valesti tehtud asju. Ka koolis tuleb olla julge. Lapsed leidsid, et väga oluline on julgus abi küsida ja vajadusel tunnista välja paluda. Julgus sõpra aidata on ka õpilaste hulgas tähtis. Õpilased tõid välja järgmised auditiiivsed ülesanded, mis julgust toetasid: „Sille koolitee“ – julgus üksi kooli minna, bussijuhile tere ja aitäh öelda; „Sille kooliteel“ – julgus kaotatud asju tagastada; „Marjasaak“ – julgus loomadega (rästik) koos olla; „Pilt sõbrale“ – julgus sõpra leida ja suhelda; „Tunnikord“ – julgus abi paluda õpetajalt; „Kummalised kadumised“ – julgus üles tunnistada.

Kas sinu klassis on lapsi, kes julgevad oma arvamust välja ütelda, kuigi see erineb teiste arvamusest?

Toodi välja enda julgust ja näiteid, mida nad tegid:

„Julgesin kaaslasele üelda, et palun ole tasa“ (G1, T1); „Läksin sõbrale appi, kui ta vette kukkus“ (G3, P2); Mina olen päris julge (G3, P1); Ma olen nii julge, et julgen ka pimedas väljas olla (G3, P2); Jüri ükskord rääkis midagi, siis ma ütlesin, et ole tasa, tahaksin õppida ja siis ta ikka rääkis ja siis ma lükkasin oma laua ettepoole (G2, P2).

Arvamuse avaldamine teisiti näitab julgust. Õpilased arvasid teistest, et „natukene on, aga paljusid ei ole.“ (G1, T1); „kaitsjaid on, aga osad ei kaitse“ (G1, P1).

Kokkuvõtteks võib järeldada, et kui ankeetküsitlusest tulenes, et ainult kolm õpilast teadsid, mis on sallivus, siis fookusgrupi intervjuude põhjal oskasid paljud (umbes kümme) õpilased sallivust seletada ja tuua sobilikke näiteid. Ankeetküsitluses vastasid

lapsed suhteliselt võrdselt, et teavad, mis on austus ja hoolivus. Fookusgrupi intervjuudest ei tulnud välja, et keegi poleks nendest mõistetest aru saanud, aga tihti olid need mõisted laste poolt üheselt tõlgendatud. Austust kirjeldati tihti läbi hoolimise. Julgus oli mõiste, mille tähendust kõik lapsed ankeetküsitluses teadsid ja seda teadmist kinnitas ka fookusgrupi intervjuu.

Oluliselt suuremad on muutused klassikaaslaste väärtushoiakute hindamises. Kui ankeetküsitluses vastasid viis õpilast, et kaaslast ei sallita ja seitse ei osanud hinnangut anda, siis intervjuust saab järeldada, et kahel korral nimetati probleemi sallivuses. Ülejäänud õpilased kinnitasid, et klassikaaslased sallivad üksteist. Küsitlusest tulenes, et austust klassikaaslaste hulgas ei nähtud kolmel juhul mitte kunagi ja viie õpilase arvates harva, kusjuures kolm õpilast ei osanud hinnangut anda, siis muutus oli nüüd märgatav. Kolm last vastasid, et kaaslast austatakse, mis on võrreldav suurus ka ankeetküsitlusega, aga ülejäänud vastasid, et solvatakse harva ja lepitakse kohe. See on märgatav tõus positiivsema hinnangu poole klassikaaslaste austusest üksteise suhtes. Õpilased oskasid pealegi anda soovitusi, kuidas solvaja peaks kohe olukorda parandama. Küsitluses neli last ei osanud hoolivushoiakuid määratleda ja neli last vastasid, et üksteisest ei hoolita kunagi, ainult kaheksa last tunnistasid, et klassis hooliti üksteisest. Pärast intervjuud saab öelda, et klass on üksmeelsem, ainult üks õpilane tõi välja, et mõnikord hoolitakse, aga mõnikord mitte, ülejäänud vastasid kohe, et õpilased hoolivad üksteisest.

Kuna õpilased oskasid ka iga väärtuse juurde tuua auditiivseid ülesandeid näideteks ja kirjeldada, mida just ülesanne õpetas, siis võib pidada ülesannete loomist õigeks otsuseks ja nad on oma kasutusväärtust tõestanud. Loomulikult ei ole ainult ülesannetest tulenev klassikliima muutuse põhjuseks, eks see on kogu õpetajaskonna töö tulemus, kes selles klassis tunde annavad. Siiski saab auditiivsete ülesannete loomise ja kasutamise eesmärk positiivse kinnituse.

ARUTELU

Pädevuste kujundamine on pikaajaline protsess, mida vanemaks saab laps, seda suurem roll on koolikeskkonna, kaaslaste ja meedia mõjul väärtuste arengus (Tulviste, 2015). Järelikult peab õpetaja võtma teadliku suuna, et koolitulevas lapses väärtushoiakuid kujundada. Magistritöö kirjutaja lähtus probleemist, et kui sihiteadlikult väärtushoiakute kujundamisega ei hakata tegelema varakult, on hilisem väärtushoiakute muutmine raskendatud. Pealegi on 1. klassis omavaheliste suhete tekkimine, üksteise erisustega harjumine ja teiste väärtuste kujunemine arenemisjärgus ja kergemini mõjutatav. Eeskujude, arutelude ja näitlike situatsioonide abil on õpilased mõjutatavad ja väärtuskasvatus tulemuslikum, eriti kui sellega eesmärgistatult tegeletakse.

Eelnevale tuginedes oli käesoleva magistritöö kirjutaja eesmärgiks luua õppematerjal, mis toetaks sihiteadlikku väärtuskasvatuse õpetamist, et arendada õpilastes väärtuspädevusi, mis on „Põhikooli riiklikus õppekavas“ (2011) nimetatud. Väärtusi on erinevad autorid erinevalt liigitanud. Käesoleva magistritöö autor tugines Sutropi (2009, 56) liigitusele ja käsitleb oma töös moraalseid väärtusi. Kuna väärtusi saab käsitleda laiahaardeliselt, siis valis töö autor väärtused, tuginedes Taani Kuningriigist 2007. aastal alguse saanud ennetusprogrammile „Fri for mobberi“ ehk „Kiusamisest vaba“ programmile (Rasmussen jt, 2013). Taanis on vastav metoodika saanud positiivset tagasisidet (Knudsen jt, 2009, 3) ja Eestiski on projekti kasulikkus paljude uurimustega tõestatud, seega sobib projekti kasutus Eesti koolidele (Nigulas, 2015; Siinmaa 2016; Viira, 2016). Programm sisaldab endas kiusamist ennetavat lähenemist ja nüüdseks on Eestis selle programmiga liitunud juba 40 kooli. Programmist tulenevalt oli käesolevas magistritöös vaatluse all neli moraalset väärtust: sallivus, hoolivus, austus, julgus. Nende väärtuste kujundamise läbi saab toetada 1. klassi väärtuskasvatuse „Mina ja meie“ tasandit (Valk, 2012) ja ennetada kiusamistekke võimalusi õpilaste vahel.

Arendusuuringu käigus valmis auditiivsete ülesannete kogu, millele langes valik, kui läbitud oli uuringu käigus vajaduste analüüsiv etapp, mille abil kaardistati õpilastes arendamist vajavad oskused. Tuginedes vaatlustulemustele ja probleemide kaardistamisele selgus, et kuulamisoskust on 1. klassi õpilastes kõige rohkem vaja arendada.

Kuulamisoskuse arendamist koolitulevas õpilases väärtustavad Kärtner (2000, 7) ja Uusen (2002, 20–21), sest läbi kuulamise areneb mõtlemis- ja järeldusoskus, õpilastes areneb lugemis-, kirjutamis- ja rääkimisoskus. Kuulamine on tähtsamaks vahendiks info saamisel, oluline on, et õpilane suudaks esmase kuulamise järgi õigesti tegutseda. Läbi kuulamiste tekivad arutelud, mis toetavad väärtushinnangute kujundamist. Vähemtähtsaks ei saa pidada ka eelküsitluse tulemust kuulamisülesannete meeldivusest, kus enamus õpilasi leidsid, et kuulamisülesannete kasutamine tunnis neile meeldib. Seega osutus igati põhjendatuks auditiiivsete ülesannete koostamine.

Eesmärgist lähtuvalt püstitusid uurimisküsimused, millele vastust andes tugineti õpilaste eelteadmiste väärtustest, mis saadi eelküsitlusest ja järelteadmiste pärast auditiiivsete ülesannete praktiseerimist lõimituna erinevates õppetundides. Järelteadmised koguti fookusgrupi intervjuudest.

Kuidas mõistavad õpilased väärtusi sallivus, austus, hoolivus ja julgus?

Väärtused – sallivus, austus, hoolivus, julgus – on aluseks projektile „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“. Sellele projektile tuginedes olid need ka käesoleva töö alusväärtusteks. Eelküsitlusest tulenevalt saadi teada, et sõna sallivuse tähendust ei teadnud enamus õpilasi, mis oli päris murettekitav. Väiksemale hulgale lastest valmistas raskusi sõnade austuse ja hoolivuse mõistmine. Sõnast julgus said aru kõik lapsed. Siin saab tuua välja paralleeli Nigulase (2015, 53) magistritöö uurimistulemusele, kus õpilased sallivust oskasid kõige vähem defineerida, raskusi oli ka austusega, kuid üldteadmised hoolivusest ja julgusest olid head. Samas väärtused muutuvad. Lapsed omandavad teadmisi eeskujude, jäljenduste, läbi arutelude ja probleemsituatsioonide lahendamise. Magistritöö autor seadis oma õpetajatöö eesmärgiks teadlikult viia läbi tundides väärtuskasvatust, lõimides tundidesse loodud auditiiivsed ülesanded, et läbi nende kujundada õpilastes väärtusteadlikkust. Poolstruktureeritud intervjuudele tuginedes oli laste väärtusteadlikkus märgatavalt kasvanud. Pooled õpilastest selgitasid sallivust ja ilmestasid neid sobivate näidetega. Austust ja hoolivust oskasid õpilased selgitada, kuid tihti samastati austus hoolivusega. Julgus oli väärtus, mille tähendust teati enne ja mõiste tundmine ei olnud muutunud. Samas selgitati julgust rohkem läbi isiklike tegemiste.

Palju põhjanevam muutus oli toimunud väärtushinnangute andmises klassikaaslastele. Eelküsitluse vastuseid mõjutasid teadmatus sõnade tähenduses. Kuna õppetundides oli korduvalt vastavaid mõisteid kasutatud ja selgitatud, siis õpetaja hindab positiivset

tulemust teadliku õpetuse järelmõjuks. Kriitikana võib välja tuua, kuna auditiiivseid ülesandeid rakendati küllaltki lühikese aja jooksul, siis teemade käsitlemine oli intensiivne ja mõju koheselt mõõdetav. Kuna väärtuspädevused ei kujune ühe tunni ja ühe õpetaja eeskujul, siis tuleb olla mõistev, kui õpilaste poolt selgitatud väärtused reaalsetes olukordades siiski rikkumist leiavad või ununevad, sest kinnistumine toimub aegamisi. (Tulviste, 2015.) Loomulikult mõjutab ka ümbritsev keskkond hetke meeleolu ja emotsioone, see võis omakorda muuta lapsi positiivsemateks, pannes neid nägema kõigis häid omandatud väärtushoiakuid. (Ruus, 2013.) Pikemaajalisem katsetamine annaks kindlasti objektiivsema tulemuse. Samuti saab põhjanevamaid järeldusi teha, kui eesmärgistatud väärtuspädevuste kujundamist läbi auditiiivsete meetodite rakenduks suurema valimi puhul.

Järgmisena püstitus uurimisküsimus, kuidas siduda teadlikult nimetatud väärtuste õpetamine erinevatesse õppetundidesse, et tagada väärtuspädevuste kujundamine?

Antud küsimus leidis lahenduse uurides muutunud õpikäsitusest teadusartikleid. Uuriija lähtus lõimingu ideest, mis on muutunud õpikäsituses põhjanevaks suunaks. Seega lõimiti loodud auditiiivsed ülesanded erinevatesse tundidesse. Auditiiivseid ülesandeid rakendati selles järjekorras, kui tekkisid vastavad probleemid õpilaste käitumistes nii klassiruumis kui ka ruumist väljas, näiteks bussi oodates. Samuti jälgiti ainealaste teemade sobivust ja vajadusel lõimiti õppeained teemapõhiselt üheks – üldõppest lähtuvalt. Läbi erinevate lõiminguvõimaluste arendati märkamatu lastes väärtuskasvatuse põhitõdesid (Kuusk, 2010, 6–10; Valk, 2012). Oluline on ka muutunud õpikäsituses õpikeskkonna loomine. Õpikeskkonna loomisel peab lähtuma tõekspidamisest, et õpilane on kesksel kohal. Nii säilib õpimotivatsioon. Samuti on koostöine õppevorm toetav ja üksteist ergutav (Ruus, 2015). Sellest tulenevalt oli tähtis osa auditiiivsete ülesannete juures kõigi kuulamisülesannete etappide rakendamine (Kärtner, 2000, 18–23). Eriti olulised olid väärtuskasvatuse kontekstis kuulamisjärgsed ülesanded. Tihti rakendati koostöiseid õppevorme (paaris-, rühma-, frontaaltöö), kus arutleti ja leiti lahendusi auditiiivsetes ülesannetes püstitatud arutlusküsimustele. Just läbi nende arutelude, probleemilahenduste ja isiklike näidete lõimimise, omandasid õpilased soovitud väärtushoiakuid. Klassikliima hüppeline muutus positiivsuse suunas ei jäänud märkamata ei lastele endale ega ka õpetajatele. Kriitiliselt tuleb suhtuda auditiiivsete ülesannete ületähtsustamisse. Väärtuspädevuste kujunemine on erinevate keskkondade (kodu, kooli jt) ja erinevate eeskujude jäljendamise ja nende käitumismallide omaksvõtmise kogum.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et väärtuspädevused kujunevad eesmärgistatud väärtuskasvatust teostades. Magistritöö uuringust tulenevalt leidis kinnitust, et sihipäraselt saab õpilastes arendada väärtushoiakuid ja auditiivsed ülesanded toetasid õpilaste väärtushoiakute kujundamist. Läbi selle protsessi kinnistuvad soovitud väärtuspädevused järk-järgult õpilaste pikas arenguprotsessis. Järelikult magistritöö eesmärk täitus. See annab omakorda suunised, et õpetaja peab järjepidevalt tegelema väärtushoiakute kujundamisega.

Koostatud auditiivsed ülesanded toetavad väärtuste hoolivuse, sallivuse, austuse ja julguse kujundamist. Seetõttu on õpetajatel võimalus kasutada neid teotavate abivahenditena kiusamise ennetamiseks ja väärtuste kujundamiseks. Ülesanded sobiksid metoodiliseks õppevahendiks projektiga „Kiusamisest vaba lasteaed ja kool“ liitunutele kui ka mitteliitunutele, sest ülesanded on iseseisvatena kasutatavad. Ülesannete kasutuses pole oluline ülesannete järjekord ja kasutussagedus. Õpetaja saab lähtuda tekkinud vajadusest või eesmärgistatult planeerida neid õppetöösse. Edasiseks suuniseks oleks ülesannete laialdasem kasutamine, et oleks võimalik teha järeldusi põhjalikumast kasutegurist.

ALLIKAD

- Aaviste, M. (2014). *Tajutud vanemlik toetus ja toimetulek õpilastel, kelle vanem töötab võõrsil, Kuressaare Gümnaasiumi näitel*. [Lõputöö]. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži Sotsiaaltöö korraldamise osakond. [2017, veebruar 25]. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/43645/aaviste_maren.pdf
- Arro, G. & Malleus, E. (2015). *Üldpädevuste mõtestamine, hindamine ja arendamine*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste instituudi, Loodus- ja terviseteaduste instituut. [2017, aprill 23]. http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/ht/12.11.15_yldp2devuste_m6testamine_arro_malleus.pdf
- Beaver, D. (1999). *Õpime mängeldes*. Tallinn: Sinisukk.
- Burgess, A. (2000). *Isarolli muutmine*. Tallinn: Varrak.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London: Routledge.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Creswell J. W. (2015). *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Eyre, L. & Eyre, R. (2014). *Kuidas oma lastele väärtusi õpetada*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, Eesti Keele Sihtasutus.
- Hiršjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina Kirjastus.
- Kiusamisest vabaks! Lastekaitse Liidud projekti põhjendus - Kiusamisest vaba lasteaed ja kool* (s.a.). [2017, märts 19]. <http://kiusamisestvabaks.ee/content/editor/files/Kiusamisest-vabaks-Eesti-uuringud-ja-Taani-uuringute-raportite-kokkuv%C3%B5tted.pdf>

- Knudsen, R. K., Lindberg, S. & Kampmann, J. (2009). *4th report. Children's understandings and experiences of teasing and bullying*. Roskilde: Centre for Childhood and Youth Research.
- Krips, H., Siivelt, P. & Rajasalu, A. (2012). *Suhtlemine probleemsete õpilastega*. Tartu: AS Atlex.
- Kutsar, D. (2015). *Children's Worlds National Report: Estonia*. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduste Instituut. [2017, veebruar 25].
http://www.isciweb.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/Estonia_NationalReport_Final.pdf
- Kuusk, T (2010). Õppeainete seostamisest õppekava lõimingu kontekstis. Rmt. J. Jaani & L. Aru (Koost.). *Lõiming: Lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas*. Tartu: Tartu Ülikooli Haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus, 6-62. [2017, jaanuar 19]
<http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/lõimingukogumik.pdf>
- Kärtner, P. (2000). *Kuulamisoskuse arendamine: Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lindberg, S., Lehrmann, K. & Kampmann, J. (2009). *8th report on „Free from Bullying“. Experiences of using the school suitcase and the friendship programme „Better Buddies“*. Roskilde: Centre for Childhood, Youth and Family Life Research.
- Mandel, L-M. (2016). *Laste heaolu koolis ja heaolu loov kool: Laste perspektiiv*. [Magistritöö]. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduste valdkond Ühiskonnateaduste Instituut. [2017, veebruar 25].
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52013/mandel_liis_ma_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Nagel, H. (2014). *Koolikiusamine vohab, sest vanemad teevad laste kasvatamise asemel Soomes tööd*. – Rahva Hääl. [2017, veebruar 25].
<http://rahvahaal.delfi.ee/news/uudised/hannes-nagel-koolikiusamine-vohab-sestvanemad-teevad-laste-kasvatamise-aseemel-soomes-tood.d?id=67632252>

- Nigulas, S. (2015). *Õpilaste väärtushinnangute kujundamine projekti "Kiusamisest vaba kool" metoodika näitel*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut.
- Notturmo, M. A. (1998). Sallivus, vabadus ja tõde: Fallibilism ja suletud ühiskondade avanemine. Rmt. K. Kurg (Toim.). *II avatud ühiskonna foorum: Sallivus: Tallinn 18. aprill 1997 / Avatud Eesti Fond*. Tallinn: Kirjastus Kunst AS, 19-37.
- Onno, K. (2017). „Kiusamisest vabaks!“ metoodika on tõhus. Tallinna Ülikool: Meediavärv. [2017, märts 19].
<http://meedia.tlu.ee/kiusamisest-vabaks-metoodika-on-tohus/>
- Pathania, A. (2011). Teachers' Role in Quality Enhancement and Value Education. *Academe* Vol. XIV, No.1, January. [2016, jaanuar 01].
<http://web3.apiu.edu/researchfile/Research%20Materials/Macbeth-Teaching%20Values%20Through%20Imagery/Value%20Based%20Education%20in%20the%2021st%20Century/Teachers'%20role%20in%20quality%20enhancement%20and%20value%20education.pdf>
- Piht, S., Talts, L. & Nigulas, S. (2016). Shaping Estonian primary school pupils' values by using bullying-prevention methods. *Early Child Development & Care* Vol 186, Issue 12, 1926-1938. [2017, märts 19].
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03004430.2015.1137561?journalCode=gecd20&>
- Pruor, J. & Rodgers, B. (2001). *Children in Changing Families. Life After Parental Separation*. Families that Separate (5/139). Fathers and Families (7/197). Blackwell Publishers. Oxford UK..
- Pöder, M., Sutrop, M. & Valk, P. (2009). Pööre teadmistekeskselt koolilt väärtuskesksele koolile: Sissejuhatus. Rmt. M. Pöder, M. Sutrop & P. Valk (Koost.). *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, Eesti Keele Sihtasutus, 7-21.
- Põhikooli riiklik õppekava. (2011). Riigi Teataja. [2017, aprill 22].
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>
- Rasmussen, D., Bogeskov, S. & Mygind, C. (2013). *Kiusamisest vabaks! Teoreetiline ja*

praktiline käsiraamat. Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit.

Ruus, V.-R. (2015). *Muutunud õpikäsitus*. [2017, veebruar 19].

<http://loovharidus.ee/muutunud-opikasitus/>

Saareväli, R. (2014). *Suhtlemine III*. [2016, jaanuar 01].

<http://www.hkhk.edu.ee/vanker/suhtlemine3/vrtused.html>

Sibrits, H.-T. (2015). *Väärtuste konstrueerimine 2. klassi eesti keele õpikus "Ilus emakeel"* [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti keele ja kultuuri Instituut.

Siinmaa, T. (2016). *Lapsevanemate kaasamine klassikliima loomisesse „Kiusamisest vabaks!“ metoodika näitel*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituut Üldhariduse valdkond.

Sillaots, M. (2017). *Uurimisseminar 2. Arendusuuring*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Digitehnoloogiate Instituut [2017, aprill, 23].

<http://htk.tlu.ee/icampus/pg/file/martinsillaots/read/223458/arendusuuring>

Säljö, R. (2003). *Õppimine tegelikkuses: Sotsiokultuuriline käsitus*. Tartu: Eesti Vabaharidusliidu Kirjastus.

Schihalejev, O. & Jung, N. (2012). Erinevad väärtuskasvatustlikud lähenemised. Rmt. O. Schihalejev (Koost.). *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, Eesti Keele Sihtasutus, 14-24.

Sproull, N. L. (2002). *Handbook of research methods: a guide for practitioners and students in the social sciences*. 2nd ed. Lanham, London: Scarecrow Press.

Sutrop, M. (2009). Väärtused ja haridus ühiskondlikes kontekstis. Rmt. M. Sutrop, P. Valk & K. Velbaum (Koost.). *Väärtused ja väärtuskasvatus: Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, Eesti Keele Sihtasutus, 50-67.

Sutrop, M., Harro-Loit, H. & Jung, N. (s.a.). *Väärtused ja väärtuskasvatus*. [2016, jaanuar 01].

<http://www.eetika.ee/et/haridus/moraalikasvatus/juhtum/687735>

Talts, L. & Tilk, M. (1997). *Kodu ja laps*. Tallinn: Maalehe Raamat.

- Tilk, M. (1996). Keelemaagiast. *Haridus*, 1, 11-14.
- Tereping, A.-R. (1988). *Kuulmispsühholoogia*. Tallinn: Valgus.
- Tulviste, T. (2015, aprill 30). Väärtuspädevus – mis see on ja kust see tuleb? *Õpetajate Leht*.
- Tuulik, M. (2006). *Kõlbeline kasvatus*. Tallinn: (Põltsamaa: Vali Press).
- Uusen, A. (2002). *Emakeele õpetamisest: Klassiõpetajale*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Valdmaa, P. (2016). *Koolirõõmu allikad ühe väikekooli õpilaste arvamustes*. [Lõputöö]. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [2017, veebruar 25]. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52699/piret_valdmaa_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valk, P. (2012). *Väärtuskasvatus ja kool*. [2017, aprill 23]. <http://www.cs.tlu.ee/filcore/wp-content/uploads/2012/05/V%C3%A4%C3%A4rtuskasvatus-ja-kool.pdf>
- Veerme, U. (2013). *Kiusamiskäitumise ennetamine lasteaias*. [Lõputöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Pedagoogiline Seminar Alushariduse ja täiendusõppe osakond.
- Veisson, M., & Kuurme, T. (2010). Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. Rmt. M. Veisson (Koost.). *Väärtused koolieelses eas: Väärtuskasvatus lasteaias*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, 9-26.
- Viira, K. (2016). *Esimese kooliastme õpilaste arusaamad ja kogemused seoses kiusamisega koolis ning selle ennetamise võimalustest projekti „Kiusamisest vaba kool“ näitel*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituut Üldhariduse valdkond.
- Õpilasküsitlus kinnitab, et KIVA programmi koolides väheneb kiusamine järjepidevalt*. (2016). KiVa school. Estonia. [2017, aprill 23]. <http://www.kivaprogram.net/estonia/uudised/opilaskusitlus-kinnitab-kiva-programmi-koolides-vaheneb-kiusamine-jarjepidevalt>

LISA 1 - EELKÜSIMUSTIK ÕPILASTELE

Õpin Tallinna Ülikoolis 5. kursusel klassiõpetaja erialal. Kirjutan magistritööd teemal „Auditiivsed ülesanded: võimalusi väärtuspädevuste lõimimiseks 1. klassis“. Oled koolis käinud üle kolme kuu. Palun Sinu abi välja selgitamaks kuulamisülesannete kasutusest koolitunnis ja anda hinnang oma klassikaaslaste väärtushoiakutele.

I Tee rist (×) sobiva vastuse ette.

1. Kui vana Sa oled?

- ☐ 7-aastane
- ☐ 8-aastane
- ☐ 9-aastane

2. Vali oma sugu.

- ☐ poiss
- ☐ tüdruk

II Vasta küsimustele, tee sobivasse vastuse lahtrisse rist (×).

3. Kuulamisülesannete kasutamine õppetunnis

Vastuse valik Väited	Mitte kunagi	Harva	Mõnikord	Sageli	Kogu aeg
Õpetaja kasutab tunnis kuulamisülesandeid.					
Kuulamisülesanded teevad tunni huvitavamaks.					
Sulle meeldivad kuulamisülesanded.					

4. Millises tunnis oled kuulamisülesandeid teinud?

eesti keel	matemaatika	loodusõpetus	kehaline kasvatus	muusika	käeline tegevus

5. Kas sa tead, mida tähendavad järgmised sõnad?

	Ei tea	Täpselt ei tea	Tean
Sallivus			
Austus			
Hoolivus			
Julgus			

6. Hinda oma klassi õpilaste väärtushoiakuid.

Vastuse valik Õpilased on:	Mitte kunagi	Harva	Mõnikord	Sageli	Kogu aeg	Ei oska vastata
sallivad						
austavad teisi						
hoolivad						
julged						

7. Millist väärtust oleks vaja Sinu klassis kindlasti parandada? Võib valida ka mitu vastust.

Sallivust	Austust	Hoolivust	Julgust

Täna vastamast!

Kaja Nurk

LISA 2 – KUULAMISÜLESANDED JA TÖÖLEHED

KUULAMISÜLESANNE NR 1 „SILLE KOOLITEE“

Sille lehvitas emale, kes teda koduukselt naeratades kooli saatis. Sille käib 1. klassis. Ka koer Tuks saatis Sillet rõõmsa haugatusega kooli. Sillel on koolitee selge. Ta sõidab kooli bussiga. Bussijaama tuleb minna maantee vasakpoolsel serval. **Joonista töölehe pildile maantee vasakpoolsele servale nool, mis näitab Sille liikumissuunda kodust kooli.**

Kooliteel kuuleb Sille sookurgede rännuhüüdeid. Taevasse vaadates näeb ta ilusat kolmnurka meenutavat lindude parve. **Loetle, mitut lindu sina töölehel lendamas näed ja kirjuta saadud vastus kastikesse, mis on linnuparve kõrval.**

Isa on Sillele selgitanud, et sookurgedel on ees pikk rännutee Põhja–Aafrikasse, et seal talvituda. Sookure toit on peamiselt taimne (erinevad marjad, rohukõrred), aga ka väikesed loomad: näiteks konnad, maod, putukad ja veel teisedki pisiloomad. Talvel ei ole kurgedele Eestis sellist toitu. Seetõttu lendavadki nad lõunamaale, kus toitu jätkub.

Sille kodubussipeatuse nimi on KASE. Nimi on bussipeatusele pandud kaskede järgi, mis bussijaama juures kasvavad. 2 kaske kasvavad kõrvuti ja 3 kaske sirguvad teisel pool teed. **Arvuta, mitu kaske Sille bussijaamas kasvab. Arvutustehe kirjuta kase kõrval asuvasse kasti.**

Sille märkab, et kaskede all on rohu seest välja piilumas seemed. Need on puravikud, sest neil on tume kumer kübar jämeda seenejala otsas. Neid on kaskede all 2 lähemal ja 2 kaugemal. **Kirjuta arvutustehe ja vastus sinna kasti, kus on seene pilt. Joonista ka ise vastav arv seeni kaskede alla.**

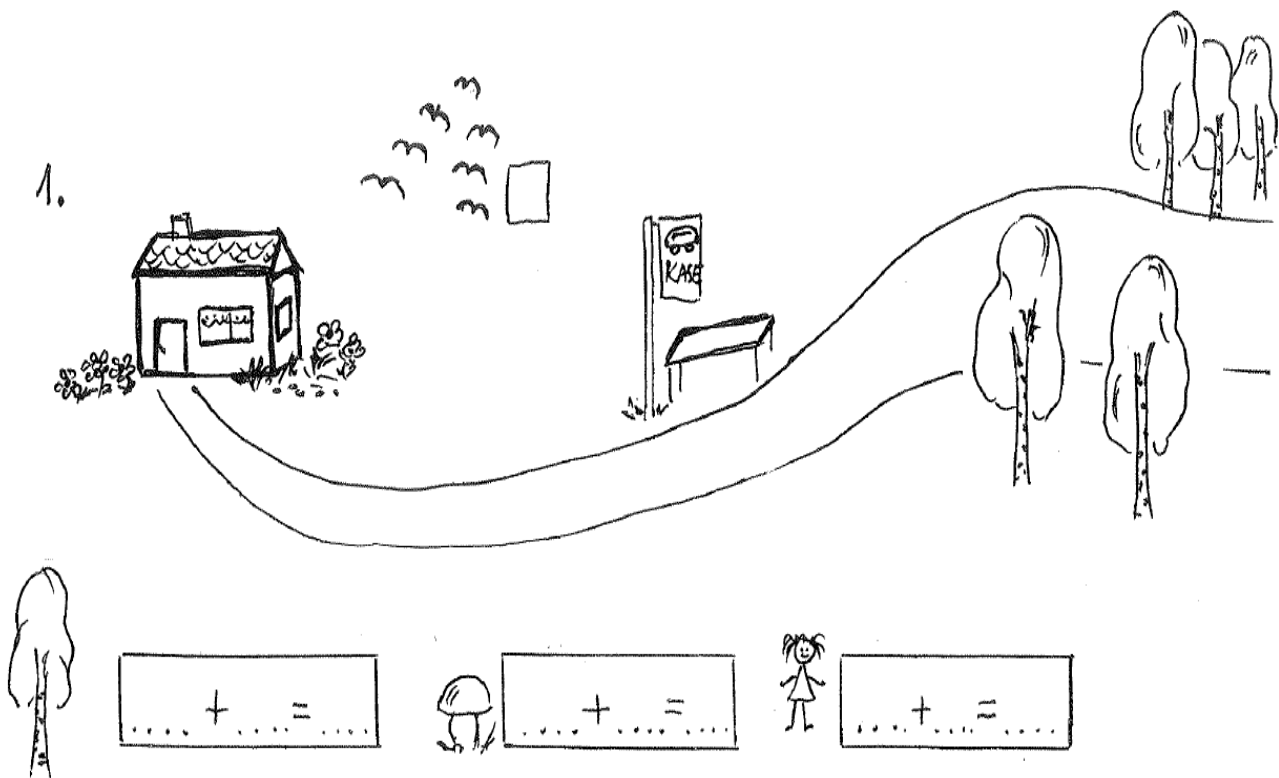
Bussijaamas ootavad bussi naabrilapsed Markus ja Maia. Ka nemad lähevad kooli. Markus käib juba III klassis, aga Maia on Sille pinginaaber. **Arvuta, mitu last läheb bussiga Kase peatusest kooli. Kirjuta tehe ja vastus sinna kasti, kus on lapse pilt.**

KUULAMISÜLESANNE 1

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

SILLE KOOLITEE

- Kuula lugu veel kord ja vajadusel täienda vastuseid.

KUIDAS TULED SINA KOOLI?

KELLELT SAAD KOOLITEELE JULGUST JA TUGE?

KUULAMISÜLESANNE NR 2 „SILLE KOOLITEEL“

Lapsed ootavad Kase peatuses bussi, et kooli minna. Töölehele on joonistatud kaks olukorda, kuidas lapsed bussijaamas bussi ootavad. Kas bussijaamas võib hullata ja mängida kuni buss tuleb või peab bussi rahulikult ootama? **Kuidas peaks bussijaamas käituma? Vali õige pilt ülesandest 1 ja tee selle juurde rist.**

Kui buss saabub ütlevad lapsed bussijuhile TERE ja väljudes AITÄH. Nad teavad, et bussis tuleb olla vaikselt ja tore on olla viisakas. **Leia need viisakussõnad ülesandest 2 ja tõmba nende sõnadel joon alla.**

Kord leidis Sille maast rahakoti. Lapsed avavad selle ja uurivad, mis on rahakoti sees. Rahakotis on õpilaspilet, bussisõidukaart ning veidi raha. **Leia ülesandes 3 nimetatud asjad, tee nende juurde rist.**

Mõttele, mida peaksid lapsed leitud rahakotiga tegema? **Vaata ülesandes 4 kolme pilti. Vali sobiva tegevusega pilt. Tee sinna rist. Ole valmis oma valikut hiljem suuliselt põhjendama.**

Selline seiklusrikas koolitee oli Sillel.

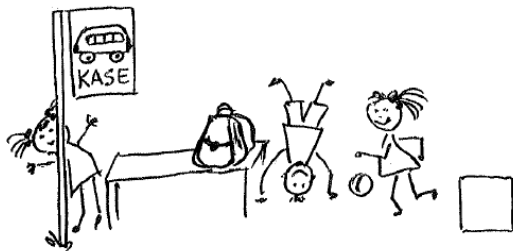
KUULAMISÜLESANNE 2

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

SILLE KOOLITEEL

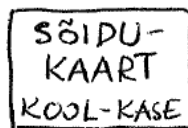
1. VALI ÕIGE PILT.

2. JOONI ALLA NIMETATUD VIISAKUSSÕNAD.

KOOL, TERE, PERE, AITÄH

3. VALI RAHAKOTIS OLEVAD ASJAD.

- ARVUTA RAHA SUMMA KOKKU. SENTI

4. VALI SOBIV PILT.

- Kuula lugu veel kord ja vajadusel täienda vastuseid.

MIDA TEEKSID SINA LEITUD RAHAKOTIGA?

KUULAMISÜLESANNE NR 3 „SILLE MARJUL“

Minu nimi on Sille. Käisin suvel perega metsas marjul. Korjasime mustikaid. Vend Tiit leidis kraavi pervelt viimaseid päikeseküpseid metsmaasikaid. Ema aga pakkus meile metsa jõudes esimesi pohli, mis olid juba punaseks läinud ja paistsid siniste mustikamarjade vahelt välja. Kas sina tunnud neid marju? **Täida ülesanne 1. Tee ristike ruutu, milliseid marju metsast leiti. Ühenda marja pilt sobiva nimetusega.**

Isa leidis metsast hoopis imelikke asju. Nendeks olid 2 klaasist pudelit, plastmassist toidukarp ning kilekott. **Täida ülesanne 2.**

Isa oli väga murelik ja seletas meile, et metsa ei tohi prügi maha jätta. Tahtsin teada, mis sellest siis halba võib juhtuda? Isa selgitaski meile. „Loodusest peab hoolima. Metsas kasvavad taimed ja loomad, kes peavad seda oma koduks. Nemad ei soovi, et nende kodus oleks mahavisatud prügi. Tühjast klaaspudelist võib kuumal suvepäeval päikesekiirte abil tekkida tulekahju. Kilekott, söögikarp ja pudelid on ohtlikud väikeloomadele. Loomad võivad nendesse kinni jääda ja end vigastada. Ja pealegi on sellist sodi metsa all väga kole vaadata.“ Ema ja isa korjasid leitud prahi oma kotti ja hiljem viisime need koju, kus panime leiu prügikasti.

Täida ülesanne 3. Vali laused, kuidas käitud sina metsas?

KUULAMISÜLESANNE 3

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

SILLE MARJUL

1. MÄRGI RISTIGA METSAST KORJATUD MARJAD.

☐☐☐☐

METSMAASIKA

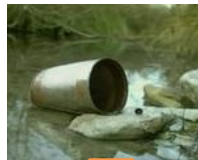
AEDMAASIKA

POHL

MUSTIKA

- ÜHENDA JOONEGA ÕIGE PILT JA MARJA NIMETUS.

2. MÄRGI RISTIGA, MIDA ISA METSAST LEIDIS?

☐☐☐☐☐

- MITU PRÜGIESET ISA LEIDIS? LOENDA JA KIRJUTA VASTUS.

3. KUIDAS KÄITUD METSAS? MÄRGI RISTIGA SOBIV LAUSE.

- ☐ EI VISKA PRAHTI METSA ALLA.
- ☐ JÄTAN OMA PRAHI MAHA, SEST SEDA ON TÜÜTU KANDA.
- ☐ MURRAN PUID MÄNGIMISEKS JA OLEN VALJUHÄÄLNE.
- ☐ LIIGUN VAIKSELT, HOIAN LOODUST.

- Kuula lugu veel kord ja vajadusel täienda vastuseid.

MIDA OSKAD SA VEEL LISADA METSAS LIIKUMISE KOHTA?

KUULAMISÜLESANNE NR 4 „MARJASAAK“

Kui Sille koos perega metsas marjul käis, siis korjati päris palju mustikaid. **Kuula hoolikalt ja täida ülesanne 1.** Ema oli kõige nobedam korjaja. Ta sai 3 liitrise nõu peagi täis. Isa korjas emast ühe liitri vähem. Lapsed korjasid sama palju kui isa. Arvuta, mitu liitrit marju korjati kokku?

Sille jutustas sõbrale, kuidas nad kohtasid kraavipervel päikese käes peesitamas ühte madu. Sille tunnistas, et kartis teda, kuid isa rahustas, et madu ei tee neile midagi, kui inimesed teda ei häiri. Isa palus lastel vaadata seda ilusat musta siksak mustrit, mis on mao selja peal. Vend teadis lisada, et see on Eestis elav ainuke mürkmadu - rästik. Vahel inimesed hävitavad neid, sest kardavad ussi hammustust. Kuid kõiki loomi tuleb hoida. Kui meie neid ei häiri, elavad nad rahulikult oma elupaigas. Tuleb ainult ettevaatlik olla, et uinuvalle ussile peale ei astu. **Kirjuta ülesandesse 2 Eestis elava mürkmao nimetus.**

Sille meenutas: „Kuju jõudes tegi ema marjadest imemaitsvat moosi. Meie vahva isa, kes abistab alati ema, küpsetas pannkooke. Need olid imelised ja maitseid mustikamoosiga eriti hästi. Mina sõin ära 3 kooki, vend sõi koguni 2 kooki rohkem. Mõtles ja arvutas mitu kooki sõi minu maiasmokast vend?“ **Täida ülesanne 3.**

Milline metsamari sulle meeldib? Joonista see mari töö lõpuks?

Kuulamisülesannete 3 ja 4 kasutatud piltide allikad:

Pohl <http://www.looduspere.ee/blogi/kohalik-ja-hooajaline-pohl/>

Mustikas: foto: Aarne Ader <http://www.looduskalender.ee/node/10750>

Metsmaasikas: Foto: Robert Piir
http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/9706/maasikas.html

Aedmaasikas: http://g3.nh.ee/images/pix/900x703/O_IiFHQjtY4/kasepuu-talu-maasikakasvatus-maasikad-maasikapold-maasikas-71670857.jpg

Kilekott: http://www.byroomaailm.ee/thumbnail.php?f=components%2Fcom_virtuemart%2Fshop_image%2Fproduct%2FKilekott_400_100_56fe81c165972.jpg&x=286&y=0

Plastkarp: <http://pakendipood.ee/image/cache/data/Pakendid/Greiner%20350ml-500x500.jpg>

Klaaspudel: <http://www.paradiisimesila.ee/?619,kuuekandiline-pudel-256-ml>

Kummik: <http://katalog.toolstore.se/katalogdata/v35/bilder/Fullscreen/602743.jpg>

Rästik: <http://f.pmo.ee/f/2014/05/29/3071942t81h59b7.jpg>

Pannkoogid: http://1.bp.blogspot.com/_6cpN-EnomxY/TEW7ne2sgqI/AAAAAAAAAiM/y-tQGj8zhPY/s400/juuli+131.jpg

KUULAMISÜLESANNE 4

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

MARJASAAK

1. MITU LIITRIT MARJU KORJATI?

EMA LIITRIT	ISA LIITRIT	LAPSED LIITRIT
----------------------	----------------------	-------------------------

KOKKU KORJATI + + = LIITRIT

2. KIRJUTA, MILLIST LOOMA NÄGI PERE?

.....

3. MITU PANNKOOKI TIIT SÕI? KIRJUTA TEHE JA VASTUS?

.....			=	
SILLE KOOGID		... VÕRRA ROHKEM		TIIDU KOOGID

- JOONISTA OMA LEMMIK METSAMARI.

- Kuula lugu teist korda veel. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

MIKS PEAB HOIDMA NING KAITSMA KA OHTLIKKE JA MÜRGISEID LOOMI?

KUULAMISÜLESANNE NR 5A „SÕBRAD“

Piia tuleb hommikul kooli kurval meelel. Ta istub klassis tüdruku kõrval, kelle nimi talle meelde ei ole jäänud. Nad ei ole veel sõbraks saanud. Piia on väike ja vaikne tüdruk. Ta ei tunne oma klassist veel kedagi. Piial on natuke hirm, sest koolis on uusi olukordi palju, millega ta harjunud ei ole. Koos temaga on klassis 7 tüdrukut ja 5 poissi.

Täida töölehel ülesanne 1. Värv punaseks sama palju ruute, kui on tüdrukuid Piia klassis. Ruudud on tüdruku pildi kõrval. Värv siniseks sama palju ruute, kui on poisse Piia klassis. Need ruudud on poisi pildi kõrval.

Võrdle poiste ja tüdrukute hulka. Värv töölehel ülesandes nr üks, selle lapse pilt, keda on klassis rohkem.

Õpetaja andis lastele soovitusi, kuidas saada sõpru. **Leia need soovitused ülesandest 2.**

Ole rõõmsameelne ja sõbralik.

Võta osa ühismängudest.

Märka ja aita abivajajat.

Kuula teisi õpilasi ja võta vestlustest osa.

KUULAMISÜLESANNE 5A Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

SÕBRAD

1.VÄRVI VASTAV ARV RUUTE.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. MIDA ÕPETAJA SOOVITAS? TEE LAUSE ETTE RIST.

- ☐ OLE RÕÕMSAMEELNE JA SÕBRALIK.
- ☐ HOIA OMAETTE JA ÄRA SUHTLE KELLEGAGI.
- ☐ VÕTA OSA ÜHISMÄNGUDEST.
- ☐ MÄRKA JA AITA ABIVAJAJAT.
- ☐ ÄRA JAGA OMA ASJU TEISTEGA, SEST KÕIGIL PEAVAD OLEMA OMA ASJAD.
- ☐ KUULA TEISI ÕPILASI JA VÕTA OSA VESTLUSTEST.

- Kuula lugu veel kord ja vajadusel täienda vastuseid.

MIDA SINA TEEKSID, ET SÕPRA LEIDA?

KUULAMISÜLESANNE NR 5B „PILT SÕBRALE“

Piia ei julge eriti oma pinginaabri Katiga rääkida. Aitame Piial Katiga tuttavaks saada. Selleks näitame talle, kuidas ta võib sõbruneda pinginaabriga ja teha nii, nagu teete praegu teie.

Sul on laual väike tühi paber. Kirjuta lehe keskele sõna SÕBRAD. Joonista selle sõna ümber punane ring. Ringi alla kirjuta ilusate tähtedega oma nimi. Vahetage paberid pinginaabriga või lähima õpilasega. Kirjuta ka saadud paberile oma nimi, seekord joonistatud ringi kohale.

Ringist vasakule kirjuta sõna KOOL.

Kuula kõik järgnevad tööülesanded lõpuni ja alles siis alusta nende täitmist.

Kõigepealt joonista ringist paremale midagi, mis teeks sõbrale rõõmu.

Siis andke valminud pildike tagasi lapsele, kelle nimi on ringi all.

Vaata nüüd sõbralt saadud lehekest. Loe vaikselt sõbra nime. Vaata, mida toredat sulle joonistati.

Järgnevalt täida tööleht lõpuni. Lõpeta laused ülesandes 1. Sõbralt saadud leheke, koos nime ja pildiga, kleebi töölehele. See jääb sulle mälestuseks.

Mõtle ka ülesandele 2. Kuidas sa peaksid käituma, et teised tahaksid olla sinu sõbrad?

Alusta nüüd pildi joonistamist sõbrale.

KUULAMISÜLESANNE 5B Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

PILT SÕBRALE

1. LÕPETA LAUSED-

LEHEL OLEVA SÕBRA NIMI ON

TA JOONISTAS MULLE

SÕBRALT TAGASI SAADUD LEHEKE KLEEBI SIIA:

2. MÕTLE, KUIDAS SA PEAKSID KÄITUMA, ET TEISED OLEKSID SINU SÕBRAD?

KUULAMISÜLESANNE NR 6 „BUSSI OODATES“

Lapsed ootasid peale tunde koolibussi, et koju minna. Bussi väljumiseni oli 15 minutit. Buss väljub kell kolm pärast lõunat.

Joonista kellale seierid, mis näitavad bussi väljumise aega.

Lapsed mängisid bussi oodates kooli pargis. Tiit hüppas korduvalt üle kraavi, mis oli pargi ääres. See tegevus meeldis talle. Kati tahtis ka koos Tiiduga hüppamist proovida. Tiidule Kati soov ei meeldinud ja ta tõukas Kati eest ära. Kati kukkus ja sai käele haiget. Käsi oli marraskil ja Kati hakkas nutma, kuna tal oli valus.

Täida ülesanne 1. Järjesta pildid numbritega kuulnud loo tegevuste alusel.

Tiit nägi ja sai aru, et oli Katile haiget teinud. Tiit kohkus väga. Isegi mängu- ja hüppamistuju läksid mööda. Tiit soovis, et ta ei oleks Katit tõuganud. Ta oli väga mures, kuid ei teadnud, kuidas Katit aidata?

Aita sina Tiitu. **Täida ülesanne 2.** Vali ja lõika välja tegevused, kuidas Tiit saab olukorda parandada. Kleebi soovitused vastava küsimuse alla.

Kasutatud piltide allikad:

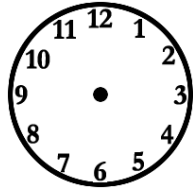
Buss - <http://septawatch.com/wp-content/uploads/2012/03/bus-driver.gif>

Kell - <http://algklassikud.blogspot.com/ee/p/inimene-ja-keskkond.html>

KUULAMISÜLESANNE 6

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

BUSSI OODATES

1. JÄRJESTA PILDID TEGEVUSE JÄRGI.

2. MIDA SAAB TIIT TEHA? KLEEBI SOBIVAD LAUSED.

MÕTLE, MIDA SINA TEEKSID?

MÄNGIB ÜKSI EDASI.

PAKUB ABI MARRASTUSE PUHASTAMISEL.

PALUB VABANDUST.

PUHUB HAAVALE JA LOHUTAB.

JOOKSEB EEMALE.

PALUB ÕPETAJA ABI KATI AITAMISEKS.

KUULAMISÜLESANNE NR 7 „NARRIMINE“

Klassil on kehalise kasvatus tund. Lapsed peavad tunni lõpetuseks jooksmas ühe staadioni ringi. Peeter teab, et see on tema jaoks raske. Ta on teistest lastest kogukam ja see teeb jooksmise raskemaks. Kuid ta on tubli ja püüab ülesannet täita, sest sportlik tegevus teeb teda järjest tugevamaks. Kehakaalgi väheneb, kui pidevalt sporti teha või liikuda palju väljas. Temast jookseb mööda klassivend Kalle ja hüüab talle: „Peeter paks, ei jõua joosta! Peeter paks, ei jõua joosta!“ ja lidub ise edasi.

Peeter muutub väga nukraks. Isegi pisar tikub silma, nii õnnetu on ta nüüd. Jooksmine muutub veel raskemaks. Ta saab siiski oma kurbusest üle ja jookseb staadioniringi lõpuni. Seekord ta jõudis terve ringi ilma peatumata ära joosta, olgugi et ta lõpetas viimasena. Peeter saab õpetaja käest kiita, et ta nii palju pingutas. Kiitusest läheb Peetri meel paremaks ja ta püüab unustada, et Kalle teda narris ja solvas.

Järgmine tund on matemaatika. Lapsed saavad tagasi oma tööd. Peetri tulemus oli suurepärase. Kalle peab oma töös vead ära parandama. Kalle ei oska veel hästi lahutada. Peeter näeb Kalle kimbatust ja pakub talle abi. Pillel oli täna sünnipäev ja ta jagas eesti keele tunni ajal kõigile viis kommi. Peeter ei söönud neid ära, sest ta ei taha palju magusat süüa. Peeter ei soovi süüa ka krõpse, kooki ega juua limonaadi. Ta tahab toituda tervislikult. Seetõttu pakkus ta oma komme Kallele, et Kalle nende abil arvutaks.

Kommide abil saigi Kalle vead parandatud. Kallel oli väga piinlik, et ta oli Peetrit kehalise kasvatus tunnis narrinud. Kalle palus Peetrilt vabandust ja lubas Peetrile, et jookseb temaga staadioniringe alati koos. Koos tegutsedes ei pane raskusi tähelegi.

Nii saidki Peetrist ja Kallest parimad sõbrad. Nad aitasid üksteist ja veetsid koos mõnusalt aega.

Täitke töölehel nõutud ülesanded.

KUULAMISÜLESANNE 7

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

NARRIMINE

1. MILLISEID TUNDE NIMETATI. MÄRGI RIST TUNNI NIMETUSE ETTE.

☐	LOODUSÕPETUS	☐	TÖÖÕPETUS	☐	MATEMAATIKA
☐	KEHALINE	☐	KUNST		
☐	EESTI KEEL	☐	MUUSIKA		

2. MIDA TEGI KALLE KEHALISE KASVATUSE TUNNIS? MÄRGI RISTIGA.

- ☐ KIITIS PEETRIT.
- ☐ NARRIS PEETRIT.
- ☐ SOLVAS PEETRIT.
- ☐ ERGUTAS PEETRIT.

3. MILLINE MEELEOLU OLI PEETRIL PÄRAST KALLE SÖNU? MÄRGI RISTIGA.

- ☐ RÕÕMUS
- ☐ KURB
- ☐ ÕNNELIK
- ☐ NUKKER

- Kuula lugu teist korda veel. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

MÕTLE JA SELGITA, MIDA ARVAD SINA NARRIMISEST?

LISAÜLESANDED

1. AITA KALLEL PARANDADA VEAD.

$$5 - 3 = 2$$

$$5 - 1 = 4$$

$$5 - 2 = 3$$

$$3 - 2 = 1$$

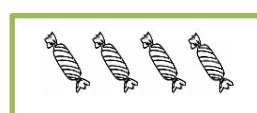
$$4 - 1 = 3$$

$$5 - 4 = 1$$

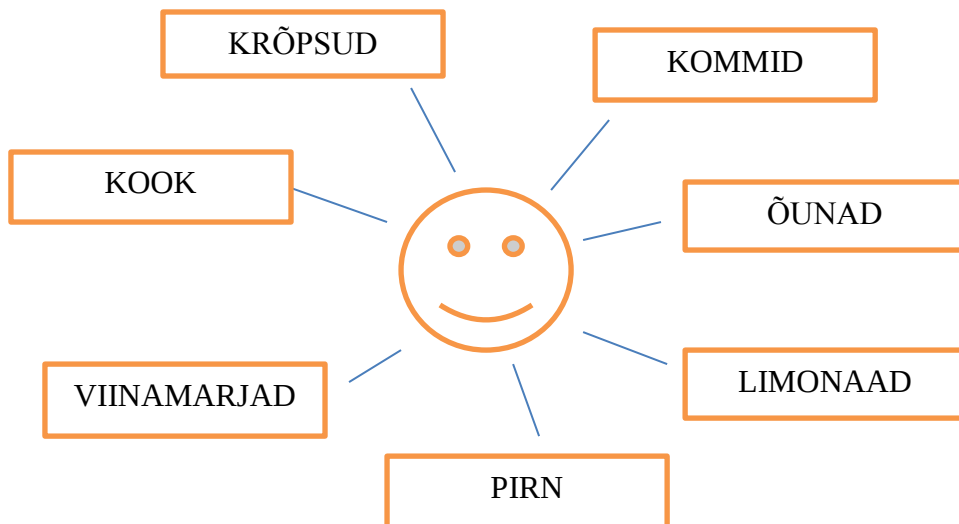
$$2 - 1 = 1$$

$$4 - 3 = 1$$

MITU VIGA OLII KALLEL?

2. MILLISEID MAIUSTUSI EI SOOVINUD PEETER SÜÜA. TEE NEILE RIST.

3. PEETRIST JA KALLEST SAID PARIMAD

.

MILLISEID MAIUSTUSI SINA SÖÖD? KAS NEED ON TERVISLIKUD?

KUULAMISÜLESANNE NR 8 „TUNNIKORD“

Õpetaja Tuuli rääkis tunnis huvitavalt loomadest. Lapsed said teada, et Eesti metsades elavad taimtoidulised, loomtoidulised ja segatoidulised loomad.

Õpetaja tutvustas Eesti metsade suurimat taimtoidulist looma, kelleks on põder. Taimtoiduline on loom, kes sööb ainult taimi. Õpetaja loetles, millised taimed põdra menüüsse kuuluvad. Samal ajal Egert keerutas ringi ja hakkas huvituma, mis on Anete pinalis. Anete keelas Egertit ja neil tekkis väike sõnelus, mis omakorda segas tundi.

Õpetaja sekkus nende sõnelusse. Õpetaja kutsus Egertit korrale ja palus ka Anetel vaikselt olla.

Edasi rääkis õpetaja loomtoidulistest loomadest. Need on kiskjad. Loomtoidulised on loomad, kes toituvad teistest loomadest. Sellega on loodud looduses valitsev tasakaal. Hunti kutsutaksegi metsasanitariks, sest eelkõige satuvad saagiks haiged ja nõrgad loomad. Hundid võivad süüa kitsi, põtru, jäneseid jt loomi

Lapsed pidid joonlaua abil ühendama kiskja ja tema saaklooma. Egert hakkas aga oma joonlauaga mängima. Tekitades sellega lärmi, kui vastu lauda kopsis. Anete ei kuulnudki, keda võib metsnugis ära süüa ja ühendusjoon jäi tõmbamata.

Anete oli tunnis õppimisega hädas. Tema ees istuv poiss Egert rääkis tunnis välju häälega isegi siis, kui õpetaja teda ei küsinud. Tihti pillas ta oma asju maha. Õpetaja oli teda juba kolm korda keelanud. Egert kuuletus hetkeks, aga varsti jälle hakkas segama. Mõnikord ta lihtsalt tegi hääli, mis segasid. Anete ei kuulnudki, mida tähendas sõna segatoiduline. Tal jäi töölehel sellele sõnale seletus kirjutamata. Anete kuulis, et suurim kiskja on karu. Veel rääkis õpetaja, et karu on segatoiduline. Õpilased pidid kirjutama, mida karu peale liha veel sööb. Anete ei teadnud, sest ta polnud Egerti segamise tõttu kuulnud. Anete oli väga mures. Ta tahtis hästi õppida ja olla tubli laps. Lõpuks võttis ta julguse kokku ja tõstis käe. Õpetaja märkaski Anete kätt ja küsis teda. Anete vabandas, et ei kuulnud, milliseid taimi põder sööb, kes on metsnugise saagiks ja mida tähendab segatoiduline loom.

Õpetaja kordaski küsitud teemad üle. Põder sööb rohtu, lehti, puuoksi. Talvel armastab süüa pajuoksi ja noorte mändide oksalatvu. Metsnugise saagiks on pisiimetajad – näiteks hiired, oravad, aga ka linnud ja kahepaiksed ehk konnad. Segatoiduline on loom, kes on kõigesööja. Sööb nii liha kui ka taimi, nagu näiteks karu. Karu on küll Eestis suurim

kiskja, kuid sööb peamiselt taimi, näiteks marju, naati, kaera, aga ka erinevaid putukaid ja nende vastseid. Karudele meeldib mesi.

Töölehel kasutatud piltide allikad:

Pruunkaru (Lafargue, 2005)

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/Ours brun parcanimalierpyrenees_1.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/Ours_brun_parcanimalierpyrenees_1.jpg)

Pöder (Urmas, K 2016) <http://www.looduspilt.ee/?page=pilt&id=55063>

Hunt (Začek, 2004) <http://www.looduspilt.ee/index.php?page=pilt&id=611>

KUULAMISÜLESANNE 8

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

TUNNIKORD

1. MILLISES TUNNIS ANETE ÕPPIS?

.....

2. KES SEGASID TUNDI. TÕMBA NIMELE JOON ALLA.

PILLE

EGERT

SVEN

ANETE

3. MILLISED TEGEVUSED SEGAVAD TUNDI? TEE RIST LAUSE ETTE.

- ☐ RÄÄKIMINE, KUI ÕPETAJA POLE KÜSINUD.
- ☐ RÄÄKIMINE, KUI ÕPETAJA KÜSIB.
- ☐ ÕPPEVAHENDITE MAHA PILLAMINE.
- ☐ ERINEVATE HÄÄLITSUSTE TEGEMINE.
- ☐ ÕPIKU AVAMINE ÕPETAJA PALVEL.
- ☐ HARJUTUSE KIRJALIK TÄITMINE ÕPETAJA KORRALDUSE JÄRGI.
- ☐ TEISTE ÕPILASTE ASJADE VÕTMINE.
- ☐ OMA KOHAL RAHUTULT ISTUMINE, RINGI KEERUTAMINE.

- Kuula lugu teist korda veel. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

MÕTLE, KUIDAS SINA SAAD TUNNIS OLLA HEA KAASLANE.

LISAÜLESANDED

ÜHENDA JOONEGA SÕNASELETUS, SÕNA JA PILT.

Sööb ainult
taimi.

Sööb nii liha kui ka
taimi ehk kõigesööja.

Sööb ainult
loomset toitu.

LOOMTOIDULINE

TAIMTOIDULINE

SEGATOIDULINE

MIDA SÖÖB?

.....

.....

.....

.....

.....

MIDA SÖÖB?

.....

.....

.....

.....

.....

MIDA SÖÖB?

.....

.....

.....

.....

.....

- Kuula lugu veel üks kord. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

KUULAMISÜLESANNE NR 9 „TELEFON“

Rita sai sünnipäevaks uue nutitelefoni. Ta näitas hommikul telefoni kaaslastele. Kõik vaatasid suure huviga. Ritale meeldis, et klassikaaslased tema telefonist huvitatud olid.

Pikapäevarühma mängutunnis tutvustas ta telefonis olevaid mängu. Kasutas telefonis olevat pildistamisvõimalust. Sven ei soovinud, et Rita teda pildistas, kuid Rita ei kuulanud teda ja pildistas ikkagi. Sven solvus selle peale ja läks teistega mängima. Varsti hakkas vaibuma ka teiste klassikaaslaste huvi tema telefoni vastu.

Rita sai teada, et tema sõbral Janel ei olegi telefoni, kui soovis enda telefoni Jane omaga võrrelda. Rita oli selle üle väga imestunud. Ta teatas, et kõigil peaksid telefonid olema.

Nüüd arvas Rita, et parem mängib Rainiga, sest Rainil oli telefon. Ta oli näinud, kui Rain hommikul telefoniga rääkis. Rain näitaski oma telefoni ja seal olevaid mängu ka. Rita soovis, et Rain temaga koos hakkaks telefonis olevaid mängu mängima. Rain aga pani oma telefoni kotti ja teatas: „Ma üldiselt ei mängi telefoniga. Mulle on telefon vajalik siis, kui vanemad mulle helistavad või kui mina pean vanematele helistama. Mulle meeldib mängida sõpradega. Ma hakkam hoopis Janega lauamängu „Alia“ mängima. Jane kutsus mind, Sven ja Kalle on ka nõus. Kas tulene meiega mängima?“

Kuid Rita ei soovinud teistega mängida ja jäi oma telefoniga üksi. Ta vaatas oma telefonis olevaid mängu, katsetas neid ja tundis rõõmu kui sai uuele tasemele. Aga ta jälgis ka, kuidas teised „Alia“ mängisid. Neil oli väga lõbus, kõik tegutsesid koos, naersid naljakate sõnaseletuste peale. Jane oli väga osav sõnaseletaja ja tema tiimikaaslane Rain oskas kergesti sõnu ära arvata. Nad isegi juhtisid seda mängu.

Rita tundis veidi kadedustki, et teistel nii lõbus oli, aga tema telefonist ei huvitunud enam keegi. Ta oli jäänud oma telefoniga üksi. Tal ei olnudki enam tore olla. Ta tundis end õnnetuna.

KUULAMISÜLESANNE 9

Nimi

- Kuula ja täida ülesanded.

TELEFON

1. Reasta kuuldud loo järgi laused õigesse järjekorda.

☐

Rita näitas hommikul oma telefoni kaaslastele.

☐

Rita jäi oma uue telefoniga üksi.

☐

Rita sai sünnipäevaks uue telefoni.

☐

Kuna Janel telefoni polnud, otsis Rita sõprust Rainiga.

☐

Rita tegi Svenist pilti, kuigi Sven seda ei tahtnud.

☐

Rain valis telefonis mängimise asemel mängu sõpradega.

- Kuula lugu teist korda veel. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

Mõtle, miks jäi Rita üksi?

Kas sa oskad teda aidata?

KUULAMISÜLESANNE NR 10 „KUMMALISED KADUMISED“

Klassis juhtusid kummalised lood. Kord tundi alustades ei leidnud Kalle üles oma pinalit. Õpetaja palus hoolikamalt vaadata, aga pinalit Kalle laua pealt ega koolikotist ei leidnud.

Siis teatas Jane, et eile koju minnes ei leidnud tema oma mütsi ja Triinul oli üks saabas kadunud. Koolitädi aitas otsida. Müts oli teise riiuli peal, aga saabas oli üldse kõrval garderoobis.

Nüüd oli õpetaja hoopis murelik ja seletas õpilastele. Meie klassis püüab keegi vist nalja teha, aga need tegevused ei ole naljakad. Õpetaja palus lastel arutleda, mis oleks saanud siis, kui Jane ja Triinu poleks oma asju leidnud. Peeter arvas, et Triinu polekski koju saanud minna, sest ühe saapaga ei saa ju õue minna. Kõik lapsed olid selle vastusega nõus. Tiit teatas, et ilma mütsita ehk oleks saanud küll koju minna, aga nii võib haigeks jääda, sest talvel ei tohi palja peaga õues käia. Ka nüüd nõustusid lapsed pakutud oletusega. Sven tõstis arglikult käe. Õpetaja palus nüüd Svenil oma arvamus ütelda, aga Sven lausus hoopis: „Palun vabandust, mina panin eile Jane mütsi teise koha peale ja ka Triinu saapa tõstsin kõrvalgarderoobi. Tahtsin neile vingerpussi teha, loomulikult olin valmis näitama, kuhu ma asjad panin. Mulle tuli aga vanaisa eile kooli vastu, olin sellest nii rõõmus ja unustasin tüdrukute peidetud asjad hoopiski. Ma palun väga vabandust ja saan aru, et see oli rumal nali.“

Nüüd tõusis Triinu käsi. Õpetaja palus tal vastata. Triinu lausus: „Ma annan Svenile andeks ja, ... ja mina peitsin Kalle pinali ära, sest ta naersid eile garderoobis ning narris, et ma pean ühejalgseks hakkama. Siis polevatki hullu, et alles on ainult üks saabas.“

Triinu tõi klassi tagant riiulist Kalle pinali.

Õpetaja kiitis lapsi, et nad olid ausad ja julgesid oma tehtud teod üles tunnistada. Õpetaja palus meeles pidada, et teiste õpilaste asju ei ole lubatud ilma nende loata võtta ega ka uude kohta panna. Veel kiitis õpetaja lapsi asjaliku arutelu eest, mis olukorra tõsidust selgitas.

Tund kestis, õpilased kirjutasid hoolega harjutust vihikusse, kui Kalle oma käe püsti tõstis. Õpetaja arvas, et Kalle vajab abi, kuid Kalle lausus: „Ma siin ikka mõtlen, et olen ka ise süüdi, ma tõesti narrisin Triinu eile ja eks minagi pean selle pärast vabandust paluma. Paluda on küll juba veidi hilja, aga noh, eks vanasõnagi ütleb ju, et parem hilja kui mitte

vara.“ Klass hakkas vaikselt naeru kihistama, sest vanasõna läks Kallel veidi sassi, aga Triinu andis Kallele andeks. Eks ütleb ju üks teine vanasõna: „Lõpp hea, kõik hea!“

- Kuula ja täida ülesanded.

KUMMALISED KADUMISED

1. Kirjuta lünka sobivad laste nimed ja vasta küsimusele.

Pinal oli kadunud

Müts oli kadunud

Saabas oli kadunud

Mütsi ja saapa peitmise eest palus tüdrukutelt vabandust

Pinali peitmise tunnistas üles

Mille pärast palus vabandust Kalle?

2. Ühenda vanasõna algus ja lõpp joonega.

Parem hilja, ei hakka keegi.

Õige hõlma kõik hea!

Lõpp hea, kui mitte kunagi!

3. Tõmba joon alla vanasõnale ül 2, mida kuulamisülesandes ei nimetatud?

Mõtle, mida see vanasõna võiks tähendada?

- Kuula lugu teist korda veel. Vajadusel paranda või täienda vastuseid.

LISA 3 POOLSTRUKTUREERITUD FOOKUSGRUPI INTERVJUU KÜSIMUSTIK

Kuulamisülesannete tehnilise teostuse tagasiside

1. Kas kuulamisülesanded olid sulle jõukohased?
2. Kas sa said aru kuulatud tekstist?
3. Kas kuulamistekst oli hästi kuuldav ja loeti piisava kiirusega?
4. Kas sulle meeldis kuulata teksti arvutiprogrammilt?
5. Kas kuulamiskordade arv oli piisav?

Kuulamistekstide väärtuspõhise õpetamise tagasiside.

6. Mõtlen kuulamisülesannetele, kas sa oskad ütelda, milline on hea kaaslane?
7. Mida ei tohiks hea kaaslane kindlasti teha?
8. Mida tähendab sallivus, kas kuulamisülesanded aitasid sul seda mõista?
9. Too näiteid, millised ülesanded õpetasid sulle sallivust?
10. Kas Sinu klassis on lapsi, kellega ei seltsida? Miks sa nii arvad?
11. Mida tähendab austamine, kas kuulamisülesanded aitasid sul seda mõista?
12. Too näiteid, millised ülesanded õpetasid sulle austust?
13. Kas Sinu klassis mõnikord lapsed solvavad üksteist? Miks sa nii arvad?
14. Mida tähendab hoolivus, kas kuulamisülesanded aitasid sul seda mõista?
15. Too näiteid, millised ülesanded õpetasid sulle hoolivust?
16. Oled sa märganud, kas sinu klassis lapsed hoolivad üksteisest? Miks sa nii arvad? Too näide.
17. Mida tähendab julgus, kas kuulamisülesanded aitasid sul seda mõista?
18. Too näiteid, millised ülesanded õpetasid sulle julgust?
19. Kas Sinu klassis on lapsi, kes julgevad oma arvamust välja ütelda, kuigi see erineb teiste arvamusest? Miks sa nii arvad?
20. Kas Sinu klassis on lapsi, kes julgevad kaaslast kaitsta? Miks sa nii arvad?

Aitäh, et osalesite intervjuul. Teie vastused aitasid mind väga, te olite väga tublid!

LISA 4 VAATLUSLEHT

Üliõpilase nimi: Kaja Nurk

Aeg: september 2016.a

Aspektid	Vaatlusmärkmad
Tunnetus- ja õpioskused	
1. klassi õpilased: * keskenduvad alustatud tegevusele * täidavad ja tegutsevad täiskasvanu juhiste/ülesannete/korralduste järgi, ka uudses olukorras * usaldavad iseend õppijana * osalevad aktiivselt õppimis-situatsiooni(de)s * tegutsevad omaalgatuslikult * ilmutavad tegevustes püsivust ja vastupidavust * huvituvad uute asjade õppimisest * kasutavad õpitud teavet iseseisvalt ja koos teiste lastega tegutsedes * väljendavad rahuldustunnet tegevuse lõpetamisel	
Enesekohased oskused	
1. klassi õpilastel on: * valmisolek oma tunnete väljenda-miseks * valmisolek pidevaks õppimiseks * valmidus oma emotsioonide väljen-damiseks ja nende kirjeldamiseks * valmidus kirjeldada enda häid omadusi ja oskusi * valmidus hakkama saada enese-teenindamisega * kujunenud(mas) esmased töö-harjumused * valmisolek hoolitseda oma asjade eest * valmisolek hoolitseda ka ühiste asjade eest	

Sotsiaalsed oskused	
1. klassi õpilased: * suudavad kannatlikult oma järjekorda oodata ja keskendunult kuulata * suhtlevad teiste lastega ning suudavad ja oskavad end suuliselt väljendada * suhtlevad „vabalt“ täiskas-vanutega * käituvad üldtunnustatud käitumisnormide kohaselt ja kasutavad viisakusväljendeid * hoolivad teistest inimestest, aitavad kaaslasi ning on õppinud mõistma kõikide õpilaste võrdsust õppimisel * julgevad vajadusel teistelt abi küsida * selgitavad oma seisukohti * mõistavad, et inimesed võivad olla erinevad * on valmis erimeelsusi lahendama * osalevad klassireeglite sõnas-tamisel ja peavad kinni kokkulepitud reeglitest	

LISA 5 TRANSKRIPTSIOON ÜHEST INTERVJUUST

Osalesid: 6 õpilast – 3 poissi ja 3 tüdrukut: nimed muudetud ning intervjuueerija tähis: I

Toimumiskoht: Audru Kool

Toimumisaeg: 6. aprill, 2017

Kestvus: 45 min

Transkriptsioon algab hetkest kui intervjuueerija on selgitanud õpilastele, miks on kasutusel diktofon ja mida neid antud tunni jooksul ees ootab.

I: Kõigepealt on sul ees valge paber. Ja ma annan sulle üks kümme minutit rahulikult mõelda ja joonista sellele valgele paberile hea kaaslane. Mõtle kõigepealt, kes on hea kaaslane ja joonista see. Kati? **Kati:** Kas ükskõik mis pidi? **I:** Ta võiks olla seda pidi nagu ma teile ette panin, püstipidi, siis on nagu hea pärast näidata. Aga ...**Kalle:** Kui suurelt? **I:** Ja! Sa võid terve lehe täis joonistada. See leht on antud selleks, et joonistada, missugune on sinu arvates hea kaaslane ja ma annan selleks kümme minutit. Nii, küsi? **Kusti:** Ma ei tea, kuidas ma selle kaaslase kirjutan. **I:** Sa ei pea kirjutama, joonista. ((Osutab õpilasele, kes soovib küsida.)) Aga see on sinu fantaasia, kuidas sa sellele lähened. **I:** Nii, Kati? **Kati:** Aga, kas kirjutada juurde võib ka? **I:** Võib. **Malle:** Kas isegi, kas klassikaaslase võib ka joonistada? **I:** Võib valida. Sa võid ka täiesti väljamõeldud kaaslase joonistada. Lihtsalt, et sa tahaksid, et kaaslane oleks selline. Võib olla see kaaslane on hoopis mitte inimene vaid mingi muu sõber. **Kalle:** Kass ((sosinal)) **I:** Aga üle.... Parema oleks kui see kaaslane oleks, kui sa kujutad teda niisugusena. Sinu inimesest hea kaaslane. Aga kui sa tahad teistmoodi ennast väljendada, kõik on lubatud. Pärast kümnet minutit, me siis vaatame ja siis sa tutvustad oma tööd. Milline sinu hea kaaslane on, missugune ta siis peaks olema. Jõudu tööle!

((40) **Kusti:** Mul ei ole beeži ((sosinal)). **I:** Joonista nende värvidega, mis sul on. (17) **Kalle:** Mul on beeži. Mul on valmis. (11) **I:** Nii. Mõtle siis, kuidas sa teda iseloomustaksid. **Kalle:** ((sosistab, kõne pole eristatav)) **I:** Võid teisele poole nime kirjutada. (4 sek) **Kusti:** Õpetaja. **I:** Jah? Kusti tee sina oma kaaslase. Kusti! Tee oma kaaslase. Sa ei pea praegu mõtlema ... Tee sina oma kaaslase. **Kusti:** Ma teen Mati.

((Lapsed joonistavad, kostub pliiatsite klõbinat ja laste omavahelist sosinat, millest tekst ei ole eristatav.)) (150)

I: Sa võiksid oma joonistust hakata lõpetama. ((Joonistamise hääled ja vaikne laste sosin.))
(80) **I:** Kellel valmis, paneb oma pinali kokku. ((Pliiatsitest tekkivad hääled ja Kalle ja Mati sosin.)) (57) **I:** Pane pliiatsid pinalisse, ilusti ((P-le 2)) (17) **Malle:** Kuhu ma nime kirjutan? **I:** Taha, kirjuta kõige taha. (10) **I:** Kalle, pane pinal kokku. **Kalle:** Ma kasutasin mitut värvi. **I:** Ja, väga tubli. ((Asjade kokku pakkimise hääled ja laste sosin)) (30). Kui sa oled nüüd valmis. Kati veel lõpetab ja Kusti ka natuke lõpetab. Aga nüüd kuula mind. Vaata siia (1) ja nüüd kuula tähelepanelikult mind. Kalle ka. Kui su silmad on siin minu juures, siis ma saan aru, et oled valmis jätkama. (3) Nemad joonistavad lõpuni. Las nad rahulikult teevad ja siis nad lõpetavad.

I: Mõtleme nüüd nendele ülesannetele, mida õpetaja teile (1) ette mängis ja milliseid töölehti te täitsite. Neid kuulamisülesandeid oli kokku kümme, tegelikult küll 11, sest ühte ülesannet oli a ja b osa. Aga ikkagi nad olid nagu teemade järgi 10 ülesannet. Nüüd mõelge nendele kümnele ülesandele, hästi hoolega, mõelge kui nad tunnis mängisid ja kui teil olid need töölehed ees, siis õpetaja küsib teilt mõned küsimused. Vastake nendele küsimustele. (2)

Ma tahan siis saada kuulamisülesannete tehnilise teostuse tagasisidet.

1. Kas kuulamisülesanded olid sulle jõukohased? (3) Mis te arvate? Nii, kas saite hakkama nende ülesannetega. Jaa ((koos)) **I:** Julgelt, tõsta kätt, siis ma näen kes tahab vastata. Mati? **Mati:** See oli väga lahe kuulamisülesanne. **I:** Kas need kõik? Nii, sina said hakkama, said aru? Mati ((noogutab)). **I:** Selge. Malle? **Malle:** Ma mõndadest ei saanud, ma mõndadest ei saanud aru, siis..(1) siis ma jätsin selle vahele ja tegin siis kui korراتi. **I:** Siis kui teist korda said kuulata **Malle:** ((noogutus)). **I:** Nii, Kati? **Kati:** Minu arust, mulle meeldisid, aga vahel oli raske. **I:** Vahel oli raske ka. Nii, Siiri? **Siiri:** Meeldisid, ja vahel oli raske. **I:** Noh, sama moodi. Nii, Kusti, mis sina arvad? (3) **Siiri:** Hästi oli. **I:** Hästi oli, oskasid kõike? **Kusti:** Jaa. Mõned jätsin vahele

2. **I:** Kas sa said aru, sellest kuuldud tekstist, mida sa kuulsid. Kas hääled olid kergesti kostev klassiruumis? Mati? **Mati:** Ja **I:** Kas kõik arvate nii? Malle? **Malle:** Minu arust, kui vahe peal sosistati, siis ma mõndasid asju ei kuulnud. Või õpetaja pidi vahele ütlema olge vaikselt. **I:** Nii, Kati? **Kati:** Mina väga hästi ei kuulnud vahe peal. **I:** Kas siis kuulasid teise korraga, oli vaja valjusust juurde panna. **Malle:** Ei mitte, vahel kuulsin, siis kui sahkerdati ei kuulnud. **I:** Siiri? **Siiri:** Mina kuulsin. **I:** Kusti? **Kusti:** (4) **I:** Sa ei pannud küsimust tähele? Palun kuula õpetajat. Ma nüüd küsin ja katsu nüüd, et sa enam pliiatsitega ei tegele, siis sa paned tähele, mida ma küsin. Ja kuula küsimusi. Küsimus oli: „Kas sa said kuuldud tekstist hästi aru?“ **Kusti:** Ja. **I:** Siis on hästi.

I: 3. küsimus. Kas teksti loeti piisava kiirusega? (2) **Kalle:** Ja **I:** Malle? **Malle:** Vahepeal, vahepeal kiiresti ja vahepeal isegi aeglaselt. **I:** Kati? **Kati:** Vahepeal oli kiiresti... **I:** Siiri? **Siiri:** Vahepeal oli kiire ja vahepeal ei olnud. **I:** Kusti? **Kusti:** Kiire **I:** Kiire oli sinu jaoks tekst? Mis oli loetud kiiresti? **Kusti:** Aeglaselt, ma ei tea. **I:** Sa ei oska vastata. **Kusti:** Ei **I:** Nii, Mati? Mis sina arvad? **Mati:** Parajalt. **I:** Parajalt oli, väga hea.

I: Nii, Järgmine küsimus. Kas sulle meeldis üldse neid kuulamisülesandeid arvutiprogrammi pealt kuulata? **Mati:** Ja. **I:** Kalle? **Kalle:** Ja. **I:** Malle? **Malle:** Ja **I:** Kati? **Kati:** Veider. **I:** Veider oli ((muides)), nii Siiri? **Siiri:** Ja. **I:** Kusti? **Kusti:** Ja. **I:** Kui veider oli, kas sa oleksid meelsamini tahtnud siis, näiteks et õpetaja ise loeb neid ette või veidike ikkagi kuulata kas plaadi pealt või kui loetakse või arvutist. Kumb variant teile rohkem meeldib? Malle? **Malle:** Kui laps saaks ise öelda endale ülesande ja siis ise kannab asju. **I:** Ahah! Kati? **Kati:** Ma ei tea arvutis oli natuke veider **I:** Natuke veider oli sinu jaoks. **Kati:** Aga muidu... **I:** Muidu oli huvitav. **Malle:** Ja. **I:** Hästi **Kusti:** Minule oli imelik **I:** Imelik oli.

I: Kas kuulamiskordade arv oli piisav. Õpetaja mängis tavaliselt ette kaks korda . Üht ülesannet, kui mäletate, vist isegi kolm korda. Aga kas kuulamiskordade arv oli piisav et täita ülesandeid? **Malle:** Kaks isegi piisab ja ..**I:** Nii, Kalle, mis sina arvad? **Kalle:** Eee, ja. **I:** Oli piisav. Mati mis sina arvad? **Mati:** Jah. **I:** Jah, sinu jaoks piisav, Siiri? **Siiri:** Ja **I:** Täiesti piisav. Kati? Kas oli piisav, jõudsid üle vaadata uuesti? **Kati:** Ma arvan, et võibolla isegi palju. **I:** Võib olla oli isegi palju , mhm.

I: Nii, nüüd me tegelikult, tahaksin saada tagasisidet kuulamistekstidele väärtuspõhise õpetamise kohta. Mis te siis teada saite ja selleks mõtle kuulamisülesannetele ja vaata oma joonistust, mis sa joonistasid ja ütle: Milline on siis sinu meelest hea kaaslane? Kalle katsi nüüd kuulata mind ja täpselt mõelda seda, mida õpetaja palub teha ja teha seda. Ära Matit enam sega. Nii, milline oli sinu meelest hea kaaslane? Võid oma pilti näidata ja proovi siis vastata. Nii, Kalle palun alusta? **I:** Nii, miks sa arvad nii, milline peaks üks hea kaaslane olema? Iseloomusta teda.

Kalle: Ta on, ta mängib minuga. **I:** Kõvema häälega, muidu ei jõua hääle minuni. **Kalle:** Ta mängib minuga **I:** Jaah. (3) Kõik? Mati, milline on sinu hea kaaslane? **Mati:** Kalle. **I:** Kalle, ja mis te siis teete? **Mati:** Sest ta on väga hea ja sõbralik. Ja ta kutsub mind ka mängima **I:** Nii, Malle? **Malle:** Minu arust Kati. Ta on hea sõber. **I:** Kas sa oskad iseloomustada teda, mis teevad kaasõpilase heaks sõbraks? Missugune ta peaks olema? **I:** Mulle sobib, selline Kati nagu ta on. **I:** Nagu ta on. Milline ta on, oskad sa mõne iseloomuomaduse tuua veel juurde ka? **Malle:** Ma mõtlen, et igaüks on teistest erinev ja mulle meeldivad ... ((ei ole kuuldav lause

lõpp)) **I:** Hästi Kati? **Kati:** Mul ei olegi päris sellist kindlat sõpra. **I:** Jaa, sul ei peagi olema kindlat. Iseloomusta missugune peaks olema hea kaaslane? **Kati:** Et ta jagaks sinuga asju **I:** Jaah: (2) Kas veel midagi. **Kati:** Ta ei kiusaks. **I:** Kas veel midagi? **Kati:** Praegu ei midagi. **I:** Siiri? **Siiri:** Jagab asju. Ta mängib suga. **I:** Kusti, täienda. **Kusti:** Mati **I:** Mati on sinu hea kaaslane. Ja missugune peaks, mismoodi sa teda iseloomustad? **Kusti:** Ää, mm, ma ei tea, sõber. (2) **I:** No mille järgi sa võtad, et ta on hea kaaslane? ((Pöördub Kalle poole)) **Kalle,** me ei saa niimoodi tundi teha. **Kusti:** Sest ta on mu parim sõber. **I:** Mille järgi sa võtad, et ta on su parimaks sõbraks? **Kusti:** Mmm (3) **I:** Mida saab koos teha parima sõbraga? **Kusti:** Mängida. **I:** Mängida saab koos. **Kusti:** Ee (3) Lahke olla. **I:** Väga armas, et sa selle välja tõid. Hea sõber peaks olema lahke, täitsa õige. Ole kena ja võta nüüd kuulumisülesanded enda ette ja tuletame neid meelde. Ää (1). Need pildid heast kaaslasest ma korjan ära. Siin on nii armsad hea kaaslaste pildid teil joonistatud. (2) ((Piltide korjamine)) Jaah, aitäh, jaah. Kuula minu järgmist küsimust.

I: Räägime sallivusest. (2) Vaata siia. Räägime sallivusest. Mida tähendab sallivus? Ja kas kuulumisülesanded aitasid sul seda mõista? Malle? **Malle:** Sallivus tähendab, et sa hoolid inimesest ja sa sallid neid. Ja ma sain ühest kuulumisülesandest teada, seda et kui sa mängid kellegagi ja sa ei taha, et keegi koos mängiks, siis seda saab öelda. **I:** Täitsa õige. Kas keegi veel täiendab? Sa võid vaadata ülesandeid. Tuua välja näite, milline ülesanne sulle just eriti sallivust õpetas. Saad mõne näite tuua, vaata millised ülesanded sa oled ära teinud ja Kalle, kas sina oskad rääkida sellel teemal? (3) **I:** Mida tähendab sallivus? Kas sa said teada, kui me neid ülesandeid tegime. Milline laps on salliv ehk sallib teisi. Milline peaks olema, mida see tähendab? **Kalle:** Sallivus **I:** Ütle kõvasti. **Kalle:** sallivust **I:** Sallivust tähendab, mida ta peaks sallima? Kas ainult inimesi sai sallida või midagi muud sai ka sallida. **Kalle:** Loomi. **I:** Loomi tuli ka sallida, erinevaid loomi. Kas te leiate üles ka võibolla, millist looma eriti ei sallita, aga tegelikult peaks sallima. Malle? **Malle:** Näiteks, mõned putukad, näiteks mesilased, keda ei tasu karta. Ja kui sa kardad, siis mitte kätega vehkida. Ja mitte teha loomadele viga prügiga. Näiteks kitsed lähevad kõndima, lähevad uurima, mis kilekott on, ja siis nad näiteks, jääb pea kinni. **I:** Jaa, siis tuleb hoolikas olla, et ei paneks prahti metsa alla maha. **Malle:** Kitsedele jäävad sarve otsa. **I:** Siiri, mis sina oskad veel sallivuse kohta öelda? (2) Milline ülesanne toetas sallivust? (2) Tuleb meelde? Kas te mäletate, kui üks tüdruk läks ema-isaga metsa marjule. Keda nad kohtasid seal? Millist looma? **Kati:** Rästikut. **I:** Kas kõik inimesed sallivad rästikut? ((Koos)) Ei, ei. **I:** Aga võiks, sest et tegelikult rästik ise ei tule sulle mitte midagi halba tegema. **Kalle:** Nad kaitsevad ennast. **I:** Nad kaitsevad ennast, õige, me peame loomi sallima ja (2) ja kas, kui me oleme lastena erinevad. Siin oli üks poiss, kes ei saanud kehalise tunnis võibolla väga hästi hakkama. Mäletate seda ülesannet? ((Koos)) Ja, ja. **Kusti:** Ta oli

aeglane. **I:** Kas siis võib niimoodi narrima hakata teist last, kui ta natuke priskem ja ei jõua joosta. Kas siis on sobilik talle halvasti üelda? **Kusti:** Eeei. ((Koos)) **Ei. I:** Kas see näitabki seda, et me sallime kõiki lapsi, kõik kes on erinevad. On nii? ((Noogutused)) **I:** Väga hea. Ää (1) Kas sinu klassis on lapse kellega ei seltsita? Kas sa nii arvad? Kas teie klassis on niimoodi, et mõnda last ei sallita ja temaga ei mängita? Või on meie klassis sellega siiski kõik korras? **Malle?** **Malle:** Meie klassis, meie klass on talle mitu korda andnud talle võimaluse. Priit, ta vahepeal läheb hästi aktiivseks ja siis ta võib teha haiget. **I:** Nii, aga kas klass ikka hoiab teda, nagu ma aru sain annab talle uusi võimalusi. **Siiri:** Jah. **I:** Mhm, väga armas, kas keegi tahab veel täiendada. Kuidas on meil klassis sallivusega, kas me sallime üksteist. Siiri, mis sa arvad. **Siiri:** Ja **I:** Kas ei paista meie klassis välja selliseid lapsi, kes oleks üksi jäetud ja tõrjutud? **Siiri:** Ei. **I:** Seda on nii armas kuulata, kas teie olete ka nõus? Kas on meil klass ühtne, kõik saavad kõigiga läbi, või arvate teistmoodi? Kalle? Kuidas tunne on? (2) Kas saavad kõik omavahel läbi? (3) **Mati:** Minuga ühekorra oli, ei tahetud mängida. **I:** Kuidas sa ennast tundsid? **Mati:** Halvasti **I:** Nii, et sul on oma kogemus olemas, kui ei tahetud mängida, siis tundsid ennast halvasti. Järelikult on siit õppida, et me peaksime kõikidega alati läbi saama, on nii? Siis ei tunne mitte keegi ennast halvasti. On nii, üksi on päris kurb olla. Nii Kati tahtis rääkida. **Kati:** Kõik ei ole üksteisega sõbrad. **I:** Kusti kuula ((märkus segajale)) Sõbrad ei ole, aga kas sa peadki kõigiga sõber olema või ei pea? **Kati:** Ei pea. **I:** Ei pea, sõbrad ei peagi olema, aga sallima peab kõiki. On nii, need on kaks ise asja.

I: Aga räägime nüüd uuest mõistest ja see mõiste on. ((Märkus segajale)) Kui nüüd Kalle ka kuulab. Pane kott maha, pärast võtad. Pane käed laua peale, pane pane käed laua peale, las kott olla. Nii. **Räägime nüüd austusest.** Mida tähendab austamine ja kas mõni kuulamisesülesanne tuleb sul meelde ka, mis sulle austust õpetas? Sa võid vaadata ja kes oskab esimesena öelda, mis asi on austus? **Malle,** sa oled väga tubli. **Malle:** austus on selline asi, sa austad näiteks niimoodi. Nagu, nagu näiteks sul on sõber, sõber keda sa üldse ei kiusa ja su sõber on teistest natuke teistsugusem, aga ta on sinu sõber, Näiteks nimi on selline nimi, nimi, mida saab kutsuda teisiti, aga sa ei tee seda. Nime võib kasutada narrimiseks **I:** Aga sa seda ei tee? **Malle:** Mhm **I:** Kas te leidsite ka kui te vaatasite oma ülesandeid. Kati? **Kati:** Et ei narri teisi. **I:** Ei narri teisi, see tööleht näitas austust kelle vastu? Kui me ei narri, kellest see tööleht rääkis? (1) Kas kaasõpilastest? **Kati:** Jah. **I:** Õige. Me austame kõiki õpilasi, kes meie kõrval on. Millised töölehed veel austust õpetasid, tuleb meelde? **Malle?** **Malle:** Bussi oodates. **I:** Nii, bussi oodates ja bussi sõidu tööleht oli. Keda seal austama pidi? Kalle? **Kalle:** Mul on bussi oodates. **I:** Keda seal austama pidi? **Kalle:** Üks poiss tõmbas teist poissi, aga siis ta läks talle appi. **I:** Läks appi, sai ikka oma veast aru. Aga mäletad üks bussi, bussisõidu ülesanne oli, kuidas lapsed bussis käitusid? Millist austust nad seal ja kellel vastu nad seal austust üles

näitasid. **Kati:** Tegelikult poiss lükkas tüdrukut. **I:** Tüdrukut lükkas jah, mhm. Aga kas kellegil tuleb meelde nüüd millele õpetaja vihjas? **Mati,** kas sul tuli meelde see bussisõidu ülesanne. Milliseid sõnu kasutasid lapsed bussis? **Mati:** Tere **I:** Miks peab tere ütlema? **Mati:** See on viisakas. **I:** Kas viisakus näitab austust? **Mati:** Jah. **I:** Jaa. Milliste inimeste vastu te saate austust üles näidata? **Siiri:** Vanade inimeste **I:** Just nimelt, kelle veel? **Mati:** Tuttavatele. **I:** Tuttavatele, Kusti mis sina arvad? Kelle vastu saab austust näidata? **Kusti:** Äää, kaaslastele. **I:** Kaaslastele, Malle? **Malle:** Bussijuhile, **Mati:** Naabritele. **Siiri:** Õpetajale **I:** Õpetajale, väga armas kui tunnis austust näitate, et ei sega tundi sellega te näitategi ja kaaslased olid ka sees. Palun. **Kusti:** Naabritele. **I:** Naabritele oli juba. Kas austuse näitamine on see, kui ma käitun viisakalt, ei kiusa ja Malle pikalt rääkis kuidas austada saab kaaslast. Nii. **I:** Räägime hoolivusest. Aa, ma küsin enne austuse juurde. Mul jäi üks küsimus vahele. Mis te arvate, kas sinu klassis austavad kõik lapsed üksteist või juhtub vahel ka solvamisi? **Siiri:** Juhtub vahel ka solvamisi. **I:** Kuidas sellest üle saada? **Siiri:** See, kes solvab läheb lohutama ja palub vabandust. **I:** Ja, palub vabandust. Ja siis ta eksis kohe kindlasti austuse vastu, kui solvas. Kati? **Kati:** Austust klassis on, keskmiselt juhtub. **I:** Kas rohkem tuleb austust või rohkem tuleb solvamisi. **Kati:** Austust on rohkem, aga solvamisi on keskmiselt. **Malle:** Minu arust on vahepeal õige vähe. **I:** Nii Mati? Kuidas sinule tundub klassikollektiiv? Kas austatakse üksteist või toimub väga palju solvamisi? **Mati:** No mõnikord solvab mind Priit. **I:** Aga mõnikord on ta sulle ... **Mati:** Sõber. **I:** Nii, et te lepite ära jah? ((Noogutus)) Eks Priidul on vahest probleeme. Aga kas sa oled talle õpetanud, kuidas saab paremini käituda? ((Raputus)) Aga kas sa võiksid teinekord õpetada, kuidas sa tahaksid: „Priit ole hea käitu nii, siis on hea, siis sa oled hea kaaslane“. **Mati:** Ma olen talle öelnud, aga mõnikord ta ikka ütleb. **I:** Mõnikord ikka juhtub. Kalle, mis sina arvad? Kuidas meil klassis on olukord austusega? **Kalle:** Austame. **I:** Austame üksteist? **Kalle:** Jah. **I:** Sina austad, siis mina austan sind ka, teeme nii ((naerdes)). Kusti ka sa tahad lisada või sai juba kõik öeldud? **Kusti:** Mõnikord oleme tülis Matiga, aga mõnikord lepime ära. **I:** Siis võiks seda tüli vähem olla ja üksteist rohkem austada. Kas sulle tundub nii Kusti? **Kusti:** Mm **I:** Tundub? **Kusti:** Ja **I:** Hästi.

I: Lähme nüüd uue teema juurde ja selleks on hoolivus. Mida sa said teada, mis on hoolivus ja kas kuulamisülesanded sul seda mõista ka aitasid? (1) Mõtle küsimusele. Kalle mõtle küsimusele. Mis on hoolivus ja kas ülesanded aitasid seda sul ka mõista? **Malle?** **Malle:** Et, ee ülesanded ei aidanud mul seda küll mõista, aga ma ise tean, et austada ja hoolida võiks üksteist kogu aeg. **I:** Kes täiendab? Kas ülesande näite ka saate välja otsida, mis näitas hoolivust? Kui keegi on leidnud, tõsta käsi. Leia tööleht, mis õpetas sulle seda teemat, et saame kaaslast hoolida. Kuidas nende sõbra teemadega oli? Kas see näitas teile hoolivust? (1) Kusti otsi ka oma ülesannet hulgast. Kas sa oskad tuua mõne näite, missugune ülesanne näitab

hoolivust? **Siiri:** Ma leidsin selle. **I:** Kas see näitas hoolivust. **Siiri:** Jah **Kusti:** Näiteks ta ei tahtnud tüdrukuga koos olla ja ei saanud koos teha. **I:** Üle kraavi hüpata, jah. **Kusti:** Jah sai vigastada. Ja siis ta palus vabandust. **I:** Kas ta lohutas siis teda ka? **Kusti:** jaa. **I:** Kas see näitab hoolivust? **Kusti:** Jaa. **I:** Väga tubli. See tõesti näitab hoolivust. Kui juhtub mingi õnnetus, sai lohutada teda. Malle? **Malle:** Hoolivus loodusest. Ei viska prügi maha ja **I:** Õige, hoolivus loodusest, väga tubli, et sa selle välja tõid! Veel Siiri, mis sina leidsid? (2) Poisid ka otsivad, kohe küsin. Tuleb meelde ((pearaputus)) Ei tule, aga hullu ei ole midagi. Kas kellegil tuleb veel meelde, mis hoolivusest rääkis? (4) Kuidas meie klassis hoolivusega on, kas minnakse sõpra lohutama, kui keegi haiget saab? Siiri, mis sa arvad? **Siiri:** Mõnikord hoolitakse ja mõnikord mitte. **I:** Nii Kati? Kas me hoolime üksteisest klassis (1) tavaliselt? **Kati:** Jaa. **I:** Kalle, mis sina arvad? **Kalle:** Ja I: Mati? ((Noogutab)) Ja Kusti? Kas hoolitakse üksteisest. **Kusti:** Ja

I: Nii, ja viimane teema mida me käsitleme nende väärtuste juures on julgus. Mida tähendab julgus? Ja kas kuulamisülesannete juures ka selliseid ülesandeid oli? Kati? **Kati:** Kui solvatakse teist, siis julged ise ütlema minna. **I:** Vabandust paluma? **Kati:** Mhm **I:** Väga tubli, seda julgust on vaja. Mõnikord on hirm küll, et ei julge minna, aga kui sa oled julgenud teha, siis julge ka vabandust paluda. Väga tubli. Siiri? **Siiri:** Kui kellegil rahakott ära kaob, siis sa pead julgema talle tagasi viia. **I:** Ja see ülesanne oli ka, kes õpetas seda **Malle:** Julgust on selle jaoks vaja ka, näiteks kui keegi on metsas ja kui käite metsas mängimas ja kellegil on jäänud kuhugile jalg kinni, ja kui on hämar, sa pead olema julge. **I:** Ja, Kuidas oli, mäletate ühe tunnikorra ülesandega. Üks tüdruk ei saanud sugugi õppida ja siis tal oli ka väike hirm, aga siis võttis julguse kokku. Mida ta tegi? (1) Malle? **Malle:** Küsis õpetajalt. **I:** Kas selleks on julgust vaja, et vahest õpetaja käest küsida, kui aru ei saa? **Malle:** Ja **I:** Kas vahest jääb sellest julgusest puudu ka? Kalle? **Kalle:** Ja. **I:** Siis võta sellest eeskuju, tõsta käsi püsti ja küsi õpetaja käest: „Õpetaja ma ei saanud aru?“ **Malle:** Mul lasteaias oli niimoodi, et tahtsin magamise ajal WCsse minna, siis ma alguses natukene kartsin WCsse minna, sest ma ei tahtnud teisi üles äratada. **I:** Aga tead nüüd, et peab julge olema. Kusti? **Kusti:** Kui sa metsas oled, siis sa julged küsida. **I:** Küsida teed? **Kusti:** Jah. **I:** Õige, mis sa arvad, kas meie klassis on julged lapsed, kes julgevad oma arvamuse välja öelda. Näiteks: „Ära sega, ma tahan õppida!“ Kas on selliseid juhtumeid ette tulnud? Kati? Kas on meil klassis julgeid lapsi? **Kati:** Ja. **I:** Kas oskad mõne näite ka tuua? (2) Kas sa ise oled vahest öelnud: „Ole tasa, ma tahan õppida?“ **Kati:** Ja **I:** Ja ma olen nõus sinuga täiesti. Malle, mis sina arvad? **Malle:** Kati on vahepeal pidanud ütlema Jürile, et ole wait. Ja minule, on see mida Jüri teeb häiriv, siis ma tahan hakata naerma, aga ma hoian seda kinni. **I:** Hoiad kinni. Mati? **Mati:** Jüri ükskord rääkis midagi, siis ma ütlesin, et ole tasa, tahaksin õppida ja siis ta ikka rääkis ja siis ma lükkasin oma

laua ettepoole. **I:** Samas sa olid julge ja julgesid talle oma arvamuse välja öelda. „Ma ei saa õppida kui sa segad“, on nii? Väga tubli. Kati tahab täiendada. Jüri on vahel seganud tundi, ta on mu asju näppinud. **I:** Kas sa julgeksid seda talle öelda? **Kati:** Ja **I:** Ja kas sa julgeksid seda ka mulle öelda? **Kati:** Ja **I:** Et abi paluda, väga õige, Kusti? **Kusti:** Läks meelest ära. **I:** Kas Siiri tahab täiendada ((raputus)). Ei taha. Kas see on ka julgus kui mõni laps satub täbarasse olukorda ja teda on vaja kaitsta? **Kati:** Ja. **I:** Mati, kas sinul juhtus koolis üks olukord, nii et sinule oli vaja appi tulla. Kas sa nägid julget kaaslast, kes sulle appi tuli. Mäletad, siis kui sa vette kukkusid? Kes oli julge ja kes sulle appi tuli? **Mati:** Priit **I:** Priit oli julge poiss. Nii et sul oli hea meel, et sul oli julge kaaslane **Mati:** Sellepärast sa talle kiidu tegidki. **I:** Jaah. Ta oli julge poiss ja ta julges appi tulla. **Mati:** Ja ta helistas mu emale ka, et tulge ruttu kooli, et Mati kukkus kraavi. **I:** Nii, et ta oli täitsa julge kaaslane. Malle? **Malle:** Minu ema on mulle koti ja riidet külge pannud helkureid, sest ta ei taha et ma näiteks bussi ja autode vahel nähtav ei ole. **I:** Siis on julgem ka. Siiri saab lõpetada, **Siiri:** Ma olen ka ühe Ritat aidanud. Ta kukkus ka ühe korra vette ja tal olid püksid läbi märjad. **I:** Sa olid väga tubli. Palun mine oma kohale ((Kallele)). Mina tänan teid, et osalesite intervjuul. Te olite väga tublid, et aitasite mul selle läbi viia. Aitäh teile!

LISA 6 AUDITIIVSETE ÜLESANNETE SOORITUSE STATISTIKA

	G2T1	G1T2	G3T3	G3P2	G2P3	G3P1	G1T4	G1T1	G2P2	G0T1	G0P1	G1P1	G1T3	G3T1	G2P1	G2T2	G1T5	G3T1	G0T2	G2T3	Kekmine
KÜ 1				17	67	67	83		67	67		92	92	67	83			100	92	83	75
KÜ 2	100	88	100	88	100	100	100	100	88	100		100	88	100	100	100	100	100	100	100	97
KÜ 3	80	50	65	60	80	60	95	60	95	65		75	80	75	80	70	65	80	75	80	73
KÜ 4	81	56	94	0	63	63	100	50	81	86		56	81		81	100	100	81	94	100	76
KÜ 5a	100	57	-	43	100	100	100	86	86	29	86	-	100	100	86	93	86	100	-	100	85
KÜ 5b	100	72	83	-	50	44	56	72	100	67	-	44	89	-	50	94	89	78	94	94	75
KÜ 6	89	44	44	44	67	67	89	100	56	89		78	89	78	78	89	100		67	100	76
KÜ 7	94	85	-	88	79	68	100	-	100	88	-	88	76	88	76	100	-	94	-	100	88
KÜ 8	91	-	-	12	35	24	76	12	85	65	53	71	62	59	59	94	6	68	-	-	55
KÜ 9	100	33	-	33	50	17	100	33	92	25	-	100	17	100	100	100	67	67	100	100	69
KÜ 10	50	10	-	0	0	-	90	60	80	80	-	70	80	-	80	100	70	90	90	90	65
KESKMINE	89	55	77	39	63	61	90	64	85	69	70	77	78	83	79	94	76	86	89	95	76

Tabelis esinevad lühendid:

G1 – fookusgrupi intervjuu number; G0 – õpilane ei osalenud intervjuul, sest puudus koolist; T - tüdruku kood; P - poisi kood, KÜ1 – kuulamisülesande number.

Arvnäitajad näitavad protsentides ülesannete sooritust.

LISA 7 LASTE JOONISTUSED HEAST KAASLASEST

RANEL

TAMM

ANAMARIA.

MIIA

